4542.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

(Journal of the Telugu Academy.)

సంపుటము ౨౮. { విక్రమ జ్యేష్ఠ—భాద్రపదములు. } సంచిక ౨-౩

కాకినాడ:

పత్రికాకార్యాలయమునఁ బ్రకటింపఁబడినది.

చందా, పోష్టువ్యయముతో సంవత్సరమునకు రు 3-౦-౦.

విడిసంచిక రు. ౧-౦-౦.

1940 జూన్—సెప్టెంబరు.

విషయసూచిక.

శ్రీ

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్రిక.

కాకినాడ.

రెండు నెలల కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౨౮. { వికృతి — జ్యేష్ఠ—భాద్రపదములు. } సంచిక ౨-3.

శ్రీ

నాటకము—హాస్యము.

దివాకర్ల వేంకటావధాని, ఎం. ఏ. ఆనర్సు.

రసానందజనకతా నీతిబోధనలు నాటకకృతులయొక్క రెండు పరిపక్వములైన ఫలములు. ప్రాచ్యపాశ్చాత్యలాక్షణికు లందఱు నీవిషయమున నేకీభావము వహించియున్నారు. ధనంజయుఁడు నాటకమున కానందమే ప్రధానఫలమనియు నీతివ్యుత్పత్త్యాదు లానుషంగికములనియు నుడివెను. హొరేసను మున్నగు పాశ్చాత్యవిమర్శకులుకూడ సంతోషమును గలిగించి నీతిని బోధించుటయే (to delight and teach) నాటకముయొక్క ప్రధానప్రయోజనమని నుడివియున్నారు. రసానందజనకత్వము నాటకమున కందలి రసపరిపోషణమునుబట్టి వచ్చును. ప్రధానరసము పర్యాప్తముగాఁ బోషింపఁబడకపోయినచో రససిద్ధి కలుగనే కలుగదు. నీతిబోధనము నాటకకవి గ్రహించు వస్తువుపై నాధారపడి యుండును. అతఁడు నీతిబోధ కనువగు వస్తువునే గ్రహించుటచే నీప్రయోజనము మిక్కిలి సులభముగా సాధింపఁబడును.

నాటకమున దుర్నీతి వర్ణింపఁబడుచో నది లోకకళ్యాణమునకు భంగముకలిగించుట యట్లుండ, సామాజికులలో నసహ్యాభావమును

బుట్టించి రసనిద్ధి కాటంకము కలుగఁజేయును. అందుచే నాటకకర్త నాటకమునకుఁ బ్రధానప్రయోజనమైన రసానందమునకు నిరోధము కలిగించునంత యధికముగాఁ గాక సామాన్యముగాఁ గథద్వారా నీతిని బోధించుచుండవలెను. దుర్నీతి నొకవిధముగా హేళనచేసినచో నది సామాజికులమనస్సులను బాగుగా నాకర్షించును. "ఇది దుర్నీతి. దీనిని బరిహరింపవలయును" అని పాత్రలచే ననిపించుటకంటె హేళనపూర్వకముగా దుర్నీతిని బరిహాసించుట నీతిబోధకు మిక్కిలి శక్తివంతమైన సాధనము. ఇట్టి పద్ధతి పరిహాసితమగు దుర్నీతికే వశులగు సామాజికులకు సైతము నీతిబోధతోపాటు రసానందమును గలిగించును. లేనిచో నాటకము కొందఱికైనను వైముఖ్యము ఘటించుట తటస్థించును.

హాస్యమువలన జనించు నవ్వే యానందమని భ్రమింపరాదు. రసానందహాస్యములకు స్వర్గమర్త్యముల కున్నంత భేదము కలదు. రసానందము మోహమును విస్మరింపఁజేసి, పాపమును బ్రక్షాళించు పరమానందము. హాస్యజాతమగు నవ్వితరుల యాకారాచారాదులయందలి వికృతత్వముచేఁగాని, వైపరీత్యముచేఁగాని కలిగెడు నధరచలనరూపమగు హాసము. హాస్యముకూడఁ బ్రాచ్యలాక్షణికులచే నొకరసముగాఁ జెప్పఁబడినది కాని దీనికాధారమునకుఁ గొంత లాఘవము చేకూర్చు గుణము కలదు విదూషకాది సామాన్యపాత్రలద్వారా మాత్రమే హాస్యమును వర్ణించుట కవకాశము కలదు; కాని, నాయకాద్యుత్తమపాత్రలచే దానిని బోషించుట కంత వీలులేదు. ఏలయన నుత్తమపాత్రలముఖమున హాస్యమును బ్రయోగింపఁజేయుట వారి యుదాత్తతకు భంగము కలుగఁజేయును. కులీనులగు స్త్రీపురుషులుమాత్రమే ప్రాధాన్యము వహింపవలసిన విషాదనాటకములలో నీకారణముచేతనే హాస్య మంతగాఁ గానిపింపదు. అందుచేఁగూడ హాస్యమును బ్రవేశపెట్టవలెనన్న నందలి పాత్రలయుదాత్తతను గొంతవఱకుఁ దగ్గించి సామాన్యపాత్రలకుఁగూడఁ బ్రవేశము కలిగింపవలెను. అందుచేతనే "గోల్డుస్మిత్" ఉదాత్తమైన హాస్యము

(Exalted humour) మాత్రమే కావ్యములలో నుండవలెననుట
లోని యుదాత్త హాస్య పదములు రెండును బరస్పరవిరుద్ధములని నుడి
వెను. ఏలయన హాస్యమునకు నుదాత్తముగానుండుటకుఁ జాల యం
తరము.

శ్రవ్యకావ్యములు పండితులకుమాత్ర ముద్బోధము కలిగించును.
అవి పామరులవిజ్ఞానమున కందరాని వౌటచే వారికెట్టి లాభమును గలి
గింపఁజాలవు. దృశ్యకావ్యము లట్లుకాక పండితులకుఁ బామరులకుఁ
గూడ నానందము కలిగింపఁగలవు. అందుచేతనే "కావ్యేషు నాటకం
రమ్య"మ్మను నానుడి యేర్పడినది. నాటకములలోఁ బామరులనుసైతము
రంజించు శక్తి నిసర్గముగానేయున్నను, హాస్యము దానికి మఱింత
తోడ్పడును. నీతి యౌషధమువంటిది. కటువైన యాయౌషధమునకు
హాస్యమను తియ్యని పంచదార కొంచెము కలిపినచోఁ బామరుఁడగు
రోగి దాని నానందముతోఁ గైకొనును. అంత నాతని దుర్ణయరోగము
తేలికగాఁ గుదురును. లేనిచో నీ నీత్యౌషధ మొంటఁబట్టుటయే దుర్ల
భము. కాని యీహాస్యము నాటకకథలో నంతర్గతమై యుండుట
మిక్కిలి యావశ్యకము. కొన్ని వీథినాటకములలో నటకుల నేపథ్యధా
రణ మాలస్యమగుటచేతనో, పామరజనుల సంతృప్తికొఱకో కథతో
సంబంధములేని కొంత హాస్యమును కేవలహాస్యముకొఱకే ప్రదర్శించు
హాస్యము కథాసంవిధానముపై నంతగా దృష్టిలేని పామరజనులకు
బాధకము కాకపోయినను మొత్తముమీఁద రసస్ఫూర్తికి విచ్ఛేదము కలిగిం
చుననుటలో సందేహము లేదు. అందుచే నాటకమున హాస్యము కథా
వస్త్వంతర్గతముగానే యుండవలయునుగాని వేఱుపడిన సాముగా నుంచ
రాదు.

రసములలో నన్నిటికిని సామరస్యము లేదు. కొన్నిరసములకు
మఱికొన్ని రసములతోఁబొత్తుకుదురదు. ఇట్లొండొంటితోఁబొత్తుకుదురని
రసముల నొకేనాటకమునఁ బోషింపయత్నించుట యానాటకమునందలి

రసపరిణామమునకు విఘ్నము కలిగించునే. శృంగారహాస్యములకుఁబోలెఁ గరుణమునకును హాస్యమునకును బొత్తు కుదురదు. అందుచేఁ గరుణరసప్రధానములైన నాటకములలో నీహాస్యము ఛాయకూడఁ గానిపింపరాదు. షేక్స్పియరు హాస్యప్రియుఁడే యయ్యుఁ దనవిషాదనాటకములలో హాస్యమును బ్రవేశింపఁజేయకుండుట కిదియే హేతువై యుండును. కావున నాటకమునందలి ప్రధానరసమునుబట్టియు నీ హాస్యమునకు దానితోఁగల మైత్రినిబట్టియు దీనిని గొంచెముగనో యధికముగనో వాడుచుండవలయును.

హాస్యమును హాస్యముకొఱకే (Humour for the sake of humour) వాడినచో నుండునంత నైర్మల్యము దానివలన నన్యప్రయోజనమును గూడ నాశించుచో నుండదు. నీతిబోధకైనను హాస్యము సహాయకారియే కాని యేకైకసాధనము కాదు. కొందఱు తమమనస్సులలోని సంస్కారభావములను బ్రజలహృదయములలోని కెక్కించుటకై యీహాస్యము ఘాతగాఁ గొందురు. కాని యిట్టిసమయములలో హాస్యము ప్రారంభమున మృదువుగానే యున్నను రానురాను దీవ్రమై దూషణములోనికి దిగును. ఇట్టి దూషణము హాస్యముయొక్క నైర్మల్యమును జెఱచుటయే కాక సామాజికుల కసహ్యభావమునుగూడఁ గలిగించును. మనవాఙ్మయమున నన్యథానిర్మలముగా నుండవలసిన వీరేశలింగంపంతులుగారి హాస్యమును వేమన్న హాస్యమును గొంతవఱకుఁ గలుషితములగుటకుఁ గారణ మీసంస్కారమునెడ వారికిఁగల యత్యుత్సాహమే.

కవియును సహృదయుఁడగు సామాజికుఁడును బెక్కువిషయముల నితరేతరసానుభూతిదర్శకులుగా నుండవలయును. లేనిచోఁ గవి తననైపుణ్యముచే సామాజికుల కానందము నొసంగలేఁడు; సామాజికుఁడు కవి సామర్థ్యము మెచ్చుకొని యానందింపనులేఁడు. హాస్యవిషయమునఁగూడఁ గవి సహృదయు లిరువురును సమరసభావమును గలిగియుండుట మిక్కిలి యవసరము. కవి యెట్టిపరిస్థితులందైనను దాను బ్రయోగించు హాస్య

మున కసభ్యతాదోషము కలిగింపరాదు. అతఁడు జనుల నాగరికత పరిశీలించి తదనుగుణమగు సరసహాస్యమునే ప్రదర్శింపవలెను గాని యీమేర మీఱి ప్రవర్తించినచో నతని హాస్య మెంత కౌశలముతోఁ గూర్పఁబడినదైనను సామాజికులలో రోఁత కలిగించును. పానుగంటివారి హాస్యమున కిట్టి గతియే కొంతవఱకుఁ బట్టినది. సామాజికుఁడును నిట్టి విషయములలోఁ దనయహంకారమును గొంతవఱకు విడువవలెను. లేనిచో నాటకజన్యమగు రస మతనిపాలి కుండనేయుండదు.

నాటకపాత్రలకును సామాజికులకును గల సంబంధ మన్నియెడల నొకేమాదిరిగా నుండదు. నాటకకథా పరిస్థితులను బట్టి కొన్ని పాత్రలు శోచ్యములుగా నుండును. కొన్ని యసహ్యములుగా నుండును. శోచ్యులైన వారు ప్రమాదవశమున దోషముల నొనరించువారే యయ్యును సామాజికులు వారియెడ సానుభూతి చూపుదురు. ఇట్లు సానుభూతిసంధుక్షకములగు పాత్రలను బరిహాసపాత్రములుగా నొనరించుట సామాజికులమనములకు నొప్పి కలిగించును. ఇట్టివిషయములలోఁ గవి మిక్కిలి జాగరూకత వహింపవలయును. సురాపానాదివ్యసనము లోకవిధముగా శోచనీయములేయయ్యు హాస్యమునకు మూలములగుటయును, నిట్టి హాస్యము దురాచారనిరాసమునకు శక్తివంతమైన సాధనమగుటయుఁ గానిపించుచున్నది. ఇట్టిది తెలుచు నాటకకవి కథానిర్వాహముపై నాధారపడియుండును. ఎట్లైనను హాస్యము నీచవిషయజన్యమును గ్రూరతాచ్ఛాదితమును, నరసికతామయమును గాకుండుట యావశ్యకము.

వినోదవిమర్శలు.

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి.

చ. పలుకులపొందులేక రసభంగముసేయుచుఁ బ్రాఁతవడ్డ మా
టలఁ గొని నేర్పుసూపి యొకటన్ హృదయం బలరింపలేక యే
పొలమును గాని యట్టి క్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల న
వ్వులఁ బొరయన్ జరించు కుకవుల్ ధర దుర్విటులట్ల చూడఁగాన్.

ఈపద్యము తిక్కనసోమయాజులవారి నిర్వచనోత్తరరామాయణము లోనిది. కుకవినింద. దీని యర్థమునుగూర్చి కొందఱితో నా కభిప్రాయ భేద మేర్పడినది. తిక్కనసోమయాజులవా రీపద్యమునఁ బ్రయోగించిన ప్రాఁతవడ్డమాట లన్న పదమునకు వ్యవహారముననుండి తొలఁగిపోయిన ప్రాచీనపదము లర్థమనీ, వానిఁ బ్రయోగించువారు కుకవులనీ, తిక్కన గర్హించెననీ కొందఱు వాకొనియున్నారు. నాకుఁ దోఁచిన యర్థ మిందు వివరించుచున్నాఁడను.

ప్రాఁతవడ్డమాట లనఁగా - పలువురు ప్రాచీనులు ప్రయోగించి యుచ్ఛిష్టమయిన పలుకుబళ్లు. పద్యార్థ మెల్ల వివరించిన నీయర్థము స్పష్ట పడును. ఇందుకుఁ గవులు దుర్విటులతోఁబోల్పఁబడిరి. ఆ యిరుదెగలవా రును, పలుకులపొందు లేనివారు. అనఁగాఁ దీర్చి తిన్నగాఁ గవిత కూర్ప (మాటాడ) నేరరు. రసభంగము సేయుదురు. రచనలో (సంభాషణలో) సరిగా రసపరిపోషణము సేయఁజాలరు. పలుకులపొందు లేక, అనుటలో, సౌశబ్ద్యము, మంచిపలుకులకూర్పు లేమియు, రసభంగము సేయుచు- అను టలో సరసార్థసంగతి శాసింప లేమియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇఁక నాలోపముఁ గప్పిపుచ్చుకొనుటకుఁగాఁ బ్రాచీనకవులు వాడిన మంచిపలుకుబళ్లను, (తొల్లింటిరసికకవులు నెఱపిన చమత్కారవాగ్వ్యవహారములను) మరలఁ దాము ప్రయోగించి, నేర్పు సూపఁబోయి వానినిగూడ సరిగా సరియ

యినపట్టులఁ బ్రయోగింపఁజాలమిచే రసికహృదయములను రంజింపఁ జేయఁ జాలకపోవుదు రని చెప్పుట యీ క్రింది ప్రాఁతవడ్డమాటలు=పలువురు ప్రయోగించుటచే ప్రాఁతపడిపోయిన పలుకులను (అంతేకాని, నాఁడు వ్యవహారమున లేని, యుత్సన్నములయి పోయిన పలుకులని యర్థము కాదు) గొని నేర్పుచూపి యొకటన్ హృదయం బలరింప లేక=ఆమాటలను దమవిగాఁ బ్రయోగించుట యెఱుఁగనివారిముందు నేర్పుగాఁ గానవచ్చినను, పూర్వోత్తరసందర్భముల నసిగాఁ బొసఁగింపఁజాలకపోవుటచే నొక్కపట్టునఁ గూడ (ఒక్కవ్యక్తిదగ్గఱ లేక, ఒక్కరచనా (సంభాషణ) ప్రసక్తి నిగూడ హృదయావర్జనము సేయఁజాలుట, పొలమును గాని యట్టి క్రమమున్ దమమెచ్చుగ లోక మెల్ల నవ్వులఁ బొరయన్ జరింతురు=నస్తువిధకవుల గద్యపద్యగేయాదికావ్యముల, శృంగారాదిరసముల పద్ధతులలో నేపద్ధతికిని జెందని దేదో వంకర తీరు (దత్తకపాంచాలాది విటభేదములలో నేభేదమునకుఁ బొంకుపడని వంకర తీరు) తమకు నచ్చినదని సాఁగించుకొనుచు, ఎత్తిఁగిన లోక మెల్ల పరిహసింపఁగాఁ దిరుగాడుచుందురు.

ఇక్కడ ప్రాఁతవడ్డమాట లనుటకు భ్రాంతివడ్డమాట లని పాఠమున్నట్టు మున్నెన్నఁడో శ్రీ నడకుదుటి వీరరాజుగారు వ్రాసినట్లు స్మరణము. ఆపాఠము మంచిదిగాఁ దోఁచదు. ప్రాఁతవడ్డ (పలువురు పలుమాఱు ప్రయోగించి యుచ్ఛిష్టములయిన) మాటల నుపయోగించువారు కుకవులని తిక్కన వెక్కిరించినాఁడు గాన నతనికిఁ బ్రియమయిన తీరు 'అపూర్వార్థశబ్దచారుకవిత' యని గుర్తించి, కేతన తిక్కనను

క. అనుననఁ గొమ్మనయు తిక్కఁడు
జగతి నపూర్వార్థశబ్దచారుకవితమై
నెగడిన బాణోచ్ఛిష్టం
జగత్త్రియం బనిన పల్కు సఫలం బయ్యెన్.

అని నుతించినాఁడు.

ఇక్కడ నొక్కసంశయము :—పయిపద్యమున 'బాణోచ్ఛిష్టం జగత్త్రయం' బనిన పల్కు (ల్కు + అసఫలం?) సఫలంబయ్యెన్ అనుచో నర్థ మెట్లు పొసఁగింపనగును ? శబ్దప్రపంచ మెల్ల బాణోచ్ఛిష్టము కాఁగాఁ గవిబ్రహ్మ తిక్కన యపూర్వార్థశబ్దసృష్టి చేసినాఁడా ?

ముద్రిక.

చెళ్లపిళ్ల బంగారేశ్వరశర్మ.

చ. తనువునఁ జెమ్మటల్ పొడమె తామది పొంగె నటాసవాల్గనన్
గనుఁగవయందు బాష్పములు గ్రమ్మఁగ నంతట సీత దానినిన్
గనుఁగొని లజ్జ గంతు లిడఁగా మఱియేమియుఁ బల్కలేక మో
మునఁ గనవచ్చు సిగ్గు విడిపోవఁగ నీవిధి నుంగరంబుతోన్.

క. మక్కువ ననియెను ముద్దిడి
యిక్కడ నే నిట్టులుండ నీవు నిజేశుం
డక్కడ నెట్లుండిరి విభుఁ
డక్కట నన్గూర్చి యెన్నఁడైనఁ దలఁచునే.

చ. నరపతిమౌళి రాముఁడును నాకును సమ్మదపూర్వకంబుగాఁ
బరిణయ మీవు చేసితి వభంగురసౌఖ్యప్రవంతిఁ దేలఁగాఁ
జిరముగ లంకలో నిటులఁ జిక్కి శపించుచునుండ నన్ను నా
వరునినిఁ గూర్పఁగాఁ దలఁచి వచ్చితె? యుంగరమా రమాగ్రమా !

చోడవంశము.

I

ఏఱువభీమ, నల్లభీమ, మైలమభీమ, చొక్కభీములు.

వడ్డాది శ్రీరామచంద్రమూర్తి, M. A., B. Ed.

P. R. C. School, Cocanada.

క్రీస్తుశకము పదుమూఁడు, పదునాల్గు, పదునేనవ శతాబ్దములలో, ఆంధ్రదేశపు మాండలికవంశములలో నిప్పటి గోదావరి, విశాఖపట్టణప్రాంతదేశమును బాలించి సూర్యవంశపుఁజోడుల మఱియు, కరికాలాన్వయుల మఱియుఁ జెప్పఁకొనినట్టి చోడవంశ మొకటి. వీరి శాసనముల ననుసరించి వీరివంశము, ఆంధ్రదేశమున వేఱువేఱుభాగములఁ బరిపాలించిన తెలుఁగుచోడులు, రేనాటిచోడులు, వెలనాటిచోడులు, మొదలగు నితరచోడవంశములకు భిన్నమైన దనియు, కాకతీయసామ్రాజ్యవినాశనానంతర మాంధ్రదేశమునఁ గల్గిన యరాజకము నాధారము చేసికొని సామ్రాజ్యనిర్మాణమునకై ప్రయత్నముచేసిన మాండలికవంశములలో నొకటి యనియుఁ దెలియుచున్నది.

ఈచోడవంశీయులలో ముఖ్యులగు భక్తిరాజు, అన్నదేవచోడుల శాసనముల [1] ననుసరించి మన కీరాజవంశపుచరిత్ర చాలభాగము తెలియుచున్నది. వీనిలో, చోడభక్తిరాజు కండ్వకొలను శాసనము [1a] ననుసరించియు, అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరపుశాసనము [1b] ననుసరించియు మన కీచోడవంశములోని రాజులపేర్లు చాలవఱకుఁ దెలియుచున్నవి. వీనివలన మన కీక్రింది వంశవృక్షములు లభించుచున్నవి.

---

1. (a) Bharati. July 1931 pages 120 ff (b) J. A. H. R. S. Vol. I P. 172 ff. (c) S. I. I., IV Nos. 1347, 1348, Vol. V No. 145 (d) Local Records Vol II P 210 ff. (e) An. Re. S. Epi. 254 of 1905.

భక్తిరాజుకండ్వకొలనుశాసనములోని వంశవృక్షము.

(Bharati. July 1931 Page 120)

నల్లభీముఁడు
|
దామభూపుఁడు=లక్ష్మి
|
సోమనృపతి=సూరాంబిక
|
గంగాధరుఁడు=ఇరుగాంబిక
|
భక్తిరాజు

అన్నదేవచోడుని శాసనము. రాజమహేంద్రవర వస్తుప్రదర్శనశాల లోనిది.

(J. A. H. Rs. Vol. I. Page 172.)

...... =అన్నమాంబ
|
ఏఱువభీముఁడు=ప్రోలాంబిక
|
దామనృపాలుఁడు=లక్ష్మి
|
సోమభూపతి=సూరాంబిక
|
గంగాధరుఁడు=ఇరుగాంబిక
|
కామరాజు అను భక్తిరాజు=అన్నమాంబ
|
అన్నదేవుఁడు=ఇరుగాంబిక
|
వీరభద్రుఁడు.

పై శాసనముల ననుసరించి మనకు నల్లభీముఁడను ఏఱువభీముఁడు నీవంశములో మొదటివాఁడుగాఁ గన్పించుచున్నాఁడు. వేములవాడ భీమకవి కృతములుగా లక్షణగ్రంథములయం దుదాహరింపఁబడి, అనుశ్రుతములుగా వచ్చుచున్న చాటువులలో, ఏఱువభీమ, మైలమభీమ, చిక్కభీములను మువ్వురు రాజుల పరాక్రమము లుద్ఘాటితములైనవి. పై మూఁడు పేర్లు చాటువులలో లభించుటయే కాక, ఏఱువభీమ, చిక్కభీముల పేర్లు శాసనస్థమై యుండుటచేతను, చాటుపద్యములలో నొకటియగు నీక్రింది పద్య మొక శాసనములో నుదాహృతమగుటచేతను మన కీపద్యముల లోని విషయముల చారిత్రకప్రాధాన్యము వేయిరెట్లధికమైనదిగాఁ బొడసూపుచున్నది.

చాటుపద్యమణిమంజరి ద్వితీయభాగము 59 వ పుటలోనున్న యీక్రిందిపద్యము.

ఉ॥ పన్ని తురంగమంబునకుఁ బక్కెరవెట్టినవార్త చారుచే
విన్న భయంబునం గలఁగి వేసటనాఁటనె చక్రకోట్టముల్
మన్నియ పట్టణంబులును మక్కిన వేంగి కళింగ లాదిగా
నిన్నియు నొక్కపెట్టెగసె నేఱువభీమనృపాలుఁ ధాటికిన్.

(శ్రీ) జయంతిరామయ్యపంతులుగారిచే సంపాదింపఁబడి, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు వారిచేఁ బ్రకటింపఁబడిన శాసనపద్యమంజరిలో 'కడప మండలమునందలి తాళ్లప్రొద్దుటూరు గ్రామమునందు ఆంజనేయస్వామి యాలయమునకుఁ దూర్పుగా నున్న ఱాతిమీఁద నున్నదని యీక్రింది మార్పులతోఁ బ్రకటింపఁబడినది.

ఉ. పన్ని తురంగమంబునకుం బక్కెర వెట్టినవార్త (హే ?) రిచే
విన్న భయంబునం గలంగె వీసరనాండునుం జక్రగొట్టమును
మన్నియ(వడ్లక్కేలియు)మ(ల ... ద్యన)వేంగిగళింగలాదిగా
నిన్నియు నొక్కనాండ ... ... నేఱువభీమ న్రిపాలుధాడికిని.[2]

పైనిఁ జెప్పిన ఏఱువభీమ,మైలమభీమ, చిక్కభీముల పేర్లొక్కే వ్యక్తివా లేక భిన్నవ్యక్తులవా యని చర్చించుటకుఁ బూర్వము, పాఠకుల సౌకర్యార్థమాచాటువులలోఁ గొన్నిటి నీక్రిందఁబొందుపఱుచుచున్నాను.

చ. గరళపుముద్ద లోహ మవగాఢమహాశనికోట్లు పెట్టెస మ్మెటల్
హరునయనాగ్ని కొల్మి యురగాధిపుకోఱలు పట్టుకార్లు ది
క్కరటి శిరంబు దాయ లయకాలుఁడు కమ్మరి వైరివీరసం
హరణగుణాభిరాముఁడగు మైలమభీముని ఖడ్గసృష్టికిన్.[3]

ఉ. ఏఱువభీమ ! నీ పగతు తెక్కనికొండలు చంచలాత్ములై
దూఱనియట్టి ఘోరవనదుర్గములున్ వనితావిహారగులై

2. శాసనపద్యమంజరి ద్వితీయభాగము 69 వ శాసనము పుట 92.
3(క) లోహావతగాహా 495 పు. గ్రం. సం. మైలమ భీమన లోహావతగాథ 3675 ల సంకేతుల్. రాయు, శాయు, సంపాదకీయము.

పాఱని త్రోవలుం దినని పండ్లును, నాకటఁ గూర లుప్పగా
నేఱని కట్టెలుం గలవె యీలవణాంబుధివేష్టితావనిన్ ? [3]

ఉ. యాచకఖేచరుండు సుగుణాంబుధి మైలమభీమఁడిల్లిరన్
జూచి వరించె రంభ, యెడఁ జొచ్చెఁ దిలోత్తమ దారి నిద్దఱన్
ద్రోచె ఘృతాచి ముగ్గురకు దొడ్డడి కయ్యము పుట్టె నంతలో
నాఁచుకుపోయె ముక్తిసతి నవ్విరి యద్దశఁ జూచి నిర్జరుల్
నోచినవారిసొమ్ము లవి నోమనివారికి వచ్చునే ధరన్.

చ. అహితులఁ దాఁకి పోరునెడ నంబుధి కట్టిన నాఁటి రాము గో
గ్రహణమునాఁటి పార్థు గదగాఁ గౌరవు నేసిన నాఁటి భీము నా
గ్రహ మెసఁగం బురత్రయము గాల్చిన నాఁటి లలాటలోచనున్
మహిమనుపమింపఁగాఁ దగునె మైలమభీముని భీమవిక్రమున్.

ఉ. నేరుపు బ్రహ్మఁ జేరె నిజనిర్మలతేజము సూర్యులఁ జేరె నా
కారము కాముఁ జేరె నధికంబగు లక్ష్మి యనంతుఁ జేరె గం
భీరత వార్ధిఁ జేరెఁ గల పెంపు కులాద్రులఁ జేరెఁ గీర్తి దా
నూఱట లేక త్రిమ్మరుచునున్నది మైలమభీముఁడిల్లినన్.

చిక్కభీముఁడు

మ. తెరలంబాఱి సభంబుదాఁకినఁ బయోధిం జొచ్చినన్ శైలగ
హ్వరముల్ దూఱినఁ జిక్కభీముఁడు నృపవ్రాతంబుఁ బోనిచ్చునే
గరుఁడుండై చని పట్టు మింటిమీద నుగ్రగ్రాహమై చొచ్చి సా
గరమధ్యంబున మ్రింగుఁ బట్టుకొను సింగంబై గుహాంతంబునన్.

క. ఆలమునఁ జిక్కభీముఁడు
వా లతివేగమునఁ బెఱికి వడి తునుఁ గవియన్
బ్రేలిపడ బకుగు నేసెను ?
ఏలేరును గసిమి భైరవేశుం డెఱుఁగన్.

3. ఈ రెండుపద్యములు చాటుపద్యమణిమంజరి మొదటిసంపుటము 114 వ పుట లోనివి. మిగిలినవి రెండవసంపుటము ౭౭ వ పుటలోనివి.

మైలమభీముఁడు

ఉ వీరగుణప్రతాప గుణవిశ్రుత! మైలమభీమ! నీ యశం
బారభమాన తారకరహారవిలాసము నీ నికేతనం
బారభమాన తారకరహార విలాసము నీభుజార్గళం
బారభమాన తారకరహార విలాసము చిత్ర మిద్ధరన్.

చ. అసమునఁ గాసికానగరమం దసువుల్ త్యజియించినంతనే
యసదృశమైన కన్ను గల దచ్చట మైలమభీమభూప నీ
యసిఁ జెగిపడ్డ వైరులకు సంబకముల్ పదినూఱు లయ్యెనీ
యసికిని వారణాసికిని నంతర మెంత దలంచిచూచినన్.

అన్నదేవుని రాజమహేంద్రవరశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారు ఏఱువభీమునికి మైలమభీముఁడను నది నామాంతరమని వ్రాసియున్నారు.[4] చోడభక్తిరాజు కండ్యకోలను శాసనమును ప్రకటించిన శ్రీయుత టి. యస్. రామచంద్రన్‌గారు క్రిందనుదహరించిన కారణములచేఁ పై వారియూహ సరియైనది కాదని వ్రాసియున్నారు. "ఈ [ఏఱువ] భీమునికి మైలమభీముఁడను పేరు అతనితల్లినిబట్టియే కలిగినయెడల (అట్లేతోచును) వారియూహ [అన్నదేవునిశాసనము ప్రకటించిన శ్రీ వడ్డాది అప్పారావుగారి యూహ] సరియైనది కాదని చెప్పవలెను. ఏలన వారు ప్రకటించిన రాజమహేంద్రవర శాసనమువలననే ఏఱువ భీమునితల్లి అన్నమాంబ యని తెలియుచున్నది. ఏఱువ భీమునికి నల్లభీముఁడను పేరు వర్ణమునుబట్టియో ప్రవర్తననుబట్టియో కలిగియుండునని" రామచంద్రన్‌గారు వ్రాసియున్నారు.[5] పర్యాలోచనమున మైలమభీమ ఏఱువభీమ, నల్లభీమనామము లొకరివే యనియు శ్రీ వడ్డాది అప్పారావు, శ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగార్ల 'ఏఱువభీమ, మైలమభీమ పదము లొక్కనివేల్లే' [6] యన్న యూహ సరియైనదే యనియు

4 J. A. H. R. S. Vol I, P. 172 H.
5 Bharati July 1931 Page 120 ff.
6 చాటు పద్యమణిమంజరి. Vol II p. 58.
7 S. I. I. Vol. IV no 1216.

తోఁచుచున్నది. ఏలయన ద్రాక్షారామభీమేశ్వరస్వామివారి యాలయములోనిదగు శక 1043 నాఁటి శాసన మొకటి యీచోడవంశమునకు సంబంధించినట్టియు, ఏఱువ భీమునితండ్రిదేమోయని సంశయింపఁదగినట్టి దియుఁగాఁ గన్పించుచున్నది. దీని ననుసరించి సమస్తభువనాశ్రయ మహారాజాధిరాజపరమేశ్వర పరమభట్టారక సత్యాశ్రయకులతిలక శ్రీ మత్త్రిభువనమల్లదేవరకాలమున సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామణ్డలేశ్వర వీరమాహేశ్వర కోడూరుపురవరేశ్వర సూర్య్యవంశోద్భవ కులతిలక కాస్యపగోత్ర కరికాలాన్వయనామాది సమస్త ప్రశస్త సహిత శ్రీమన్మహామణ్డలేశ్వర ఏఱువ తొణ్డయరాజుల మహాదేవి మైలమదేవి శకవర్షంబులు 1043 చైత్రబహుళ అమావాస్యా బుధవారమునాడు ద్రాక్షారామభీమేశ్వరమహాదేవర కొక అఖండదివియ సమర్పించినట్లు తెలియుచున్నది. చాటుపద్యములయందు ఏఱువభీమ, మైలమభీముల పరాక్రమముల వర్ణనను బట్టి యొకరేమోయనఁ దగియుండుటచేతను, పై శాసనములోని ఏఱువమాండలికుఁడగు ఏఱువతొణ్డయరాజు ఏఱువభీముని తండ్రియనియు, మైలమమహాదేవి తల్లియనియు, [ఏఱువమాండలికుఁడగుటచే ఏఱువభీముఁడనియు, మైలమమహాదేవి పుత్త్రుఁడగుటచే మైలమభీముఁడయ్యెననియు] అన్నదేవచోడుని శాసనమందు ఏఱువభీముని తల్లిగా సూచింపఁబడిన అన్నమాంబ ఏఱువతొణ్డయరాజుల రెండవభార్యయనియు నూహింపవలసియున్నది. తండ్రి కిరువురు భార్యలున్న యిరువురిపేర్లనుగూడ శాసనముల నుదాహరించుట యీవంశీయుల కాచారమే.[8] ఏఱువతొణ్డయరాజు కుమారుఁడు, ఏఱువమాణ్డలికుఁడగుటచే

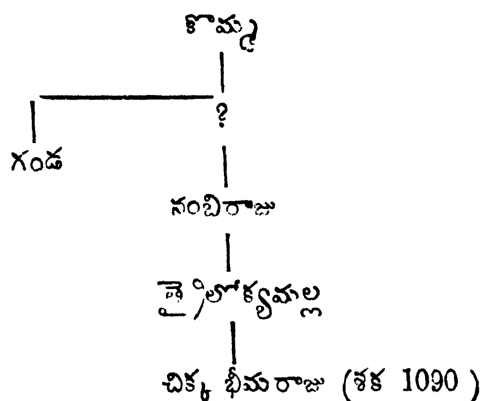
---

[8] స్వస్తిశ్రీ శకవర్షంబులు 1259? అగు నేటిపరాభవ, ఆశ్వయుజ శు ౧౦ యందు సూర్యవంశోద్భవులైన భక్తి రాజుంగారి అన్నైదేవమ్మగారికిన్ని, నిరవద్యపుర చక్రవైరాలంకారమై చాళుక్య నారాయణబిరుదుగల పసుమంచి చోడరాజుంగారి కుమారులైన నాగరాజుంగారి, లక్ష్మిదేవమ్మగారికిన్ని పుదయించిన వీరదేవమ్మగారికిన్ని పుదయించిన గండరగండభేరుండ రాయవేశ్యాభుజంగ రవికులతిలక రాజపరమేశ్వరరూప నారాయణ..............సకలదేవాదిబిరుద అన్నైదేవభూపాలుఁడు etc.

Local Records Vol II page 210.

ఏఱువభీముఁడనియు, మైలమమహాదేవులకు జనించినవాఁడగుటచే మైలమభీముఁడనియు వర్ణమునుబట్టి నల్లభీముఁడనియు యీతనినామము వ్యవహరింపఁబడి యుండును. అందుచే ఏఱువభీమునికి మైలమభీముఁడనునది నామాంతరము నూహ సరియైనదే యని తోఁచుచున్నది.

ఇఁకఁ జాటుపద్యములలోను, శాసనములలోను నుదాహరింపఁబడిన చిక్కభీముఁడు, ఏఱువభీముఁడు నొకరా? వేర్వేఱువ్యక్తులా? యను విషయము చర్చింపవలసియున్నది. ఈచిక్కభీముని శాసన మొకటి ద్రాక్షారామభీమేశ్వరాలయములో మనకు లభించుచున్నది.[9] కాని యీశాసనము మిక్కిలి యసంపూర్ణముగాఁ జదువఁ బడినది. దీని ననుసరించి మనకీ క్రింది వంశవృక్షము లభించుచున్నది.

పై వంశములోని నంబిరాజుయొక్కయు, అతనికుమారుఁడు త్రైలోక్యమల్లరాజుయొక్కయు శాసనములు శక 1053[10] శక 1081[11] నాఁటివి రెండు మనకు లభించుచున్నవి. వీని ననుసరించి చిక్కభీమరాజుతండ్రి త్రైలోక్యమల్లరాజనియు 'సమధిగతపంచమహాశబ్ద మహామణ్డలేశ్వర

9. S. 1. 1. Vol IV no 1039.

10. S. I. I. IV No 1127.

11. S. I. I. IV No 1128.

కొల్లిపాకపురవరాధీశ్వర దుర్జయకులకుముదాచంద్ర రిపుగజమృగేంద్ర మల్లికావల్లభ పరాంగనాదుర్లభ విలాసవిద్యాధర భోగపురంధర కృష్ణవేణ్ణానదీతీరదక్షిణషట్సహస్రవిషయాధీశ్వర వీరమాహేశ్వర కీర్తిసుధాకర గుణరత్నరత్నాకర వేంగీచాళుక్యమూలస్తంభ రిపుదళితకుంభికుంభ జయాంగనాగ్రహతోరణ సత్యహరిశ్చంద్ర దీనానాథ జనసస్యప్రమేఘవర్ష సంభ్రుగిగండ్డవారణనామాదిసమస్తప్రశస్తిసహితుడైన ఓంగేఱుమార్గాధిపతి యని తెలియుచున్నది.

ఏఱువభీముని తండ్రియని సూచించిన ఏఱువతొండయరాజుబిరుదావళులు, చిక్కభీమునితండ్రియగు త్రైలోక్యమల్లరాజు బిరుదావళులతోఁ బోల్చిచూచిన, ఏఱువభీముఁడు, చిక్కభీముఁడు సమకాలికులైనను వేఱ్వేఱువంశములకు సంబంధించినవారని తెలియుచున్నది. ఏఱువతొండయ, ఏఱువభీములు కరికాలాన్వయులు సూర్యవంశోద్భవులు. కోడూరుపురవరేశ్వరులు. చిక్కభీముని సంతతివారు దుర్జయకులమువారు 'శ్రీ క్రిష్ణవేణ్యానదీదక్షిణషట్సహస్రావనీవల్లభ కొల్లిపాకసప్తసహస్రావనీవల్లభులు. వీరువురి బిరుదావళులుకూడ భిన్నములే. అందుచే చిక్కభీముఁడు ఏఱువభీముఁడు సమకాలికులే కాని నొకరు మాత్రము కారని నిశ్చయముగాఁ జెప్పవచ్చును.[12]

మనకు లభించిన ఏఱువతొండయరాజుల శాసనమునను సరించి అన్నదేవచోడుని రాజమహేంద్రవరశాసనములోని వంశావతారక్రమ మొకపురుషాంతరము ముందుకు జరిగినది. ఈచోడవంశమునకు ఏఱువతొండయరాజు మూలపురుషుఁ డగుచున్నాఁడు. పశ్చిమచాళుక్యచక్రవర్తి యగు ఆఱవవిక్రమాదిత్యునికిసామంతులై ఏఱువమాండలికులుగానుండి, తరువాత రాజకీయపరిస్థితులలోఁ ప్రాముఖ్యతవహించినదీచోడవంశము.

---

12. చిక్కభీమునిపూర్వుల బిరుదావళులనే ధరించి కొల్లిపాక పరిపాలించిన పరిచ్ఛేదవంశీయుల శాసనములు రెండు మనకు లభించుచున్నవి. (S.I.I. IV rs 985-986) చిక్కభీముని సంతతివారి నీపరిచ్ఛేదవంశమువారు రోడించియుందురు.

తృతీయోల్లాసము.

౧	పొంగారన్ వివరింతునేర్పడ	క.	పొంగారన్ వినిపింతుసమ్మతి
	గేడింపక యాదరింపుఁడు	క.	గీడింపక యూదరింపుఁడు.
		గ.	గేటింపక యాదరింపుఁడు.
	దూషణమేళనంబు	క. గ. చ.	దూషకామేళనంబు
	వెలయుగుణములు	,,	వెలయుగుణముల
౬	తనుఁజెప్పమదింపనిపెద్ద	,,	తనుఁజెప్పి మదింపనిపెద్ద
౮	పరభూపాల పలాయన	గ. చ.	పరభూపాళి పలాయన
౧౦	అరుదగు	చ.	అరుదుగ
	నయప్రియయు చేతికినిచ్చి	క. గ. చ.	నయక్రియ చేతికినిచ్చి
౧౧	సద్ద్విజాతుల వంశప్రభవుండు	,,	సద్ద్విజామలవంశప్రభవుఁడు
	అన్నాయకుఁడభిమతముగ	,,	అన్నాయకుఁడభినుతముగ
	అనఁబొగడొందుఁ	,,	అనఁబెంపొందుఁ
౧౮	కీర్తిసతివార్తల నిమ్ములనించు	,,	కీర్తిసతివార్తలఁగ్రిమ్ములదించు
	లచ్చికేయెడల	,,	లచ్చికీయెడల
	ధీరలకుఁ జిత్తమునందు	,,	ధీరులకుఁజిత్తమునందు
౨౦	వరాళికపయిఁ	క. చ.	వరాటికపయిఁ
	గాడిపై	క. గ. చ.	గాళిపై
	నీమాటలరాతిరాజతనయా	,,	నీమాటలరాగరాజతనయా
౨౩	పృథివి నేతత్సహాయులు	,,	పృథివినేతృ సహాయులు
౨౪	తగుఁగార్యపేశలుండు	క.	గురుకార్యపేశలుంపు
		గ. చ.	గురువాక్యపేశలుండు
	తొడఁగి నవ్వించునేని	క. గ.	తొడఁగి నగిపించునేని
		చ.	తొడరి నగిపించునేని

౨౫ ఒప్పున్ మదత్వంగత్ క.గ.చ. ఒప్పున్మతి త్వంగత్

౨౬ గుణాయత్తార్థములు ,, గుణాయతభేదములు

౨౭ వ పద్యమునకుఁ దరువాత "అదియె" అనికలదు.

౨౮ శీలార్జవకలితయు క. శీలార్జనకలితయు

౨౯ సంధివేళలఁ క. గ. చ. సంధికాలముఁ

౩౦ పరిణీతరాగరసముల ,, పరిణీత యంగరసముల

౩౧ రసముసంపదగు నుతింప ,, స్వీయ రసమునగునుతింప

తనకు పెండ్లిపగామాటలు గ.చ. తనకు పెండిలిమాటలు

౩౪ కైకొని యెపుమీఱుమున్న క.గ.చ. కైకొనియిప్డుదారుమున్న

౩౬ జవ్వనములోన నసుగిన ,, జవ్వనములోన నసుగిలి

నివ్వటిలగఅద లెఱుఁగని క. నివ్వటిలఁగ బను లెఱుఁగని

గ. నివ్వటిలం గరుప లెఱుఁగని చ. నివ్వటిలంగఱున లెఱుఁగని

ముగ్ధమనఁగనభినుత క.గ.చ. ముగ్ధమనఁగ నభిమత

౩౭ ఆత్మసేమంబున కత్తాడు ,, ఆత్మసీమంబున కత్తాడు

గ్రాలఁగడఁగు వాలికచూడ్కి. క. గ్రాలఁగదురు వాలికచూడ్కి

సిగ్గుతో సుడివడంగ క. గ. చ. సిగ్గులో సుడివడంగ

నలకనై తోఁచు ,, నలికమై తోఁచు

ఊష్మశరదాగమంబుల ,, ఉష్ణశరదాగమంబుల

౩౮ సమలజ్జయుఁ బ్రేఁపఁగ ,, సమలజ్జయుఁ బేఁపగు

౩౯ సమాయతాంగవిస్ఫూర్తిపై. క. సమాయతాంగవిస్ఫూర్తికి

సంపత్తి దళుకులొత్త క.గ.చ సంపదదళుకులొత్త

మృదుగల్ల పాళిపై క. మృదుగండపాళిపై

భావజక్రీడఁగవఁగూడి చ. భావజక్రీడగమిఁగూడి

సూచన:—"నుబ్బునుల్లంబు జనువులనుగ్గడింప" అను సీగీతపాదము క. గ. చ. ప్రతులు మూడింటను రెండవపాదమై యధికముగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఇట్టిగీతి పంచపాదియై యున్నది.

౪౧ కొంగులోపలఁ బిక్కటిల్లె క.గ.చ. కొంగులోపల గ్రక్కటిల్లెడు
ప్రణయానురాగ సంపత్తిలో ,, ప్రణయానురాగసంపత్తితో
పీడ్వాటుపనిగల ,, పీడ్వాటుపనిగల

౪౨ ధీరాధీరయు ధీరేతరయును గ.చ. ధీరాధీరయుధీరయును
అనంగఁద్రివిధాఖ్యలిలన్ క. యనఁగనెసఁగఁ ద్రివిధాఖ్యలిలన్
గ. చ వరుసఁద్రివిధాఖ్యలిలన్.

౪౪ లసితములైన లేఁజెమరులన్ క.గ.చ. లసితములైనకొంజెమటలన్
శ్రమంపడకుండిన చ. శ్రమంపడకుండిన

౪౫ నేరమిఁ చేసినపతి క. గ. చ. నేరముచేసినపతి
ధృతికడకొదవన్ క. ధృతికడలొదువన్
గ. చ. ధృతికడలొదవన్

౪౬ ప్రతిభవహించిలాటి క. చ. ప్రతిభసహించి. క. తాళి
పతిపయిఁ శొజఁజల్లి క. గ. చ. పతిపయిఁబొజఁజల్లి
పరికించెనోకదే ,, పరికించియోకదే

౪౭ ఊటాడఁ బల్కి క. ఊటాటఁబల్కి
తరుణిమానసము లేఁతకు క. గ. చ. తరుణిమానసపు లేఁతకు

౫౦ చూపుచూపులనలరింపదయ్యె ,, జూచుచూపులుపచరింపదయ్యె
నెన్నడఁజూపుచుంటన్ ,, నెన్నడఁజూపుచూపులన్

౫౧ మాటలనా ,, మాటలయది
తగవఁదలఁపన్ ,, తగవడిఁదలఁపన్

౫౨ సంతతమోదంబు ,, సంతతమోహంబు
సోల్లాసోక్తికింజొచ్చిన్ ,, సోల్లాసోక్తిచేఁజొచ్చిన్

౫౪ పర్యాప్తికినెగ్గుగా గ. చ. పర్యాప్తికి సిగ్గుగా
ఝామ్రపల్లవాతకికిఁ బ్రమొక్కి క.గ.చ. ఝామ్రపల్లవాతముచూడఁబ్రమొక్కి
క. చ. తెలచెంజాళుకృపిశ్వేశ్వరున్
జిలిచెన్ జాళుకృవిశ్వేశ్వరున్ గ. తెలసెంజాళుకృవిశ్వేశ్వరున్

౫౬ సంస్రవవాసినివాసకసజ్జిక క. గ. చ. సంశ్రితవాదినివాసకసజ్జిక
౫౮ చతురత్వంబలరారుచుండె క. గ. చ. చతురత్వంబెలరారుచుండె
రత్నగర్భయనలాభంబు గ. చ. రత్నగర్భయగలాభంబు
౬౧ కర్ణాటికాశ్రీతో క. గ. చ. కర్నాటికన్నిటితో
౬౨ మతిదుందుడుకుంజెందెడు క. గ. మతిదఃరపిల్లుచునుండెడు
చ. మతిమఱపిల్లుచునుండెడు
తలంచిచన్న గ. చ. తలంచుచున్న
౬౩ ఆశలమాఱుపాటు క. గ. చ. ఆశలమాగుపాటు
౬౫ నవరసగీతవాద్యము క. గ. చ. నవతరగీతవాద్యము
గవయుగు రాచకర్జము ,, గవమగు రాచకర్జము
౬౬ మంగిటికై నడసాగనపాంగము తిమిరంబెడిశల
క. గ. చ. మంగిటికినడగసాగదపాంగము తిమిరంబు రేకు
నడపగ దవితో క. లరయుడతనితో గ. చ. లరయుదరనిలో
౬౭ ఘనాఘనాకలితము క. గ. చ. ఘనాఘనావళితముగ
భయదోద్యచ్ఛతకోటి క. చ. భయదోద్యచ్ఛటకోటి
చపలావలోకములు శోభిల్లగ చ. చపలావలోకసము శోభిల్లుగ
మెచ్చికవయుగ క. గ. చ. మెచ్చగవయుగ
౬౮ తెలియుడ ,, తెలియుడ
౭౧ చాళుక్యక్షితినాథ ,, చాళుక్యక్షితిపాల
నీవేలో జాలము ,, నీవేలోయాలము
౭౩ పరిలేపస్ఫుటహేమకుంభ ,, పరిపూర్ణస్ఫుటహేమకుంభ
వెలుంగు పురి ,, వెలింగి పురి
౭౪ చెలియుదా సియుధాత్రియు ,, చెలియుధాత్రితనూజయు
లింగినియుం గారువును ,, లింగినీకారువులు
ప్రియతంత్రములను ,, ప్రియతంత్రములకు

౭౬	గానివిభావాది	గ. చ.	గ్లానివిభావాది
	సద్మకాలాదిరసప్రరోహణము	క. గ. చ.	అశ్మకాష్ఠాదిరసారోహణము
	శాసినాగ్రహసంచారి	గ. చ.	శాసనాసక్తసంచారి
౭౭	చతురశ్రోత్రసుఖాకరామృత	,,	చతురశ్రోత్రసుభాకరామృత
౭౮	దివ్యంబైన కృతిత్రయంబ	,,	దివ్యంబైనశ్రుతిత్రయంబ
	అక్షయ్యంబులై పేర్చు	,,	అక్షయ్యంబులై యుండు
౮౦	అలవివేకియు	,,	అతివివేకియు
	ఈహితకావ్యములను	,,	ఈహితకార్యములను
౮౧	ఛలవర్ణగుచ్ఛ పిచ్ఛిల	,,	ఛలవర్గగుచ్ఛపిచ్ఛిల
౮౩	బహువిధ.యమకార్థబంధ	క. గ. చ.	బహువిధయమకానుబంధ
	నిహితవిచిత్రములై	క.	విహితవిచిత్రములై
౮౬	శబ్దములును విరళములగు	క. గ. చ.	శబ్దముల నవిరళములగు
౮౭	శబ్దాదిదోషపటుగుణ	,,	శబ్దార్థదోషపటుగుణ
౮౮.	సుందరత శక్తి యదియూ	,,	సుందరశక్తియ యదియూ
౯౦	ప్పున విహరింప రసప్రభులు	,,	ప్పునవిహరించి రసప్రభులు
౯౧	గద్యపద్య విమిశ్ర	,,	పద్యగద్య విమిశ్ర
౯౨	తత్కావ్యంబు భవ్యంబిలన్	గ. చ.	సత్కావ్యంబు భవ్యంబిలన్
౯౪	కేళీవిహారదీర్ఘిక	క. గ. చ.	కేళీవినోదదీర్ఘిక
	భ్రాంతసుస్థితమైన	,,	భ్రాంతసంస్థితమైన
	ఎప్పుడు నొప్పు	,,	ఇప్పుడు నొప్పు
౯౫	గురుసుధాప్తియు	,,	గరుసుదావిరయు
	సరుదారంగ సజుని		క. సరుడెఱంగక సజుని
			గ. చ. సరుదేరంగసజుని
౯౯	ఉన్నత సర్వోత్తర	క.	ఉద్గత సర్వోత్తర
	పోలెన్ జూడసంభోధికిన్	,,	పోలన్ జూడసంభోధికిన్
౯౭	రుచితయును మొదలుగా	క. గ. చ.	రుచిరతయు మొదలుగా

౯౮	చెలువారుఁ నవరత్న	,,	చెలువారఁ ఘనరత్న
	మంగళనాదంబులతోడ	,,	మంగళనాదంబులు జెప్ప
౯౯	సమాంకితముకుళ	,,	సమంకితముకుళ
	నుతింపఁబడు వసంతముసందడిఁ	,,	నుతింపఁదగు వసంతముసందడిఁ
౧౦౦	కీరము లంగజాత	గ. చ.	కీరము లంతజాత
	పల్లవార్పులు దలిర్చెఁ	క.గ.చ.	పల్లవార్పులఁ దనర్చెఁ
	విశ్వనాథావనీవరుతో	,,	చంద్రవంశావనీవరుతో
౧౦౧	సరసపటీరోశీర	,,	సరళపటీరోదార
౧౦౨	ధారామండితసాలభంజికల	,,	ధారామందిరసాలభంజికల
	యంత్రోద్గళత్సారామోద	క.	యంత్రోద్గరత్సారామోద
	విస్తారంబులై పర్వ	క.	విస్తారంబులై పర్వ
౧౦౩	కరకాప్రాతస్ఫుట	గ. చ.	కరకాపాతస్ఫుట
౧౦౪	సద్యోల్లసద్విపులానందము	క.గ.చ.	సద్యోల్లసద్విపులానందము
	అంబరాభరణ సద్వేషంబు	,,	అంబరాభరణ సంద్వేషంబు
	సేవించుప్రగల్భకామినిగతిఁ	క.	సేవించి ప్రగల్భకామినిగతిఁ
౧౦౫	వన్నె వెట్టును	క. గ. చ.	వన్నె వెట్టుచు
	ఘనస్తోమంబుసంబర్వ	,,	వనస్తోమంబుసంబర్వ
	నవరాజద్రాజహంసావళిఁ	,,	నతరాజద్రాజహంసావళిఁ
	ఆమోదప్రదమైన	,,	ఆమోదప్రదమైన
౧౦౭	బలవత్త్రాలీయక	,,	బలవత్త్రాళేయక
౧౦౮	కాశ్మీరసనాంకవాగురు	,,	కాశ్మీరరసాంకవాగురు
	పట్టికాంబర	గ. చ.	పట్టకాంబర
౧౧౦	చూతుగుపందలాత్మలఁ	క.	చూతురు బంద లాత్మలఁ
౧౧౧	కైరవషండ కిలాసంబు	క. గ. చ.	కైరవషండ వికాసంబు
	కొండొకవెన్నెలగ్రోలెడు	,,	కొంచుక వెన్నెలగ్రోలెడు
	పొడపుసందగుఁబొగడఁ	క.	పొడవ్రుదగుఁ బొగడంగఁ
		గ. చ.	పొడవునందగుఁ బొగడఁ

౧౧౨ అదెరౌద్రాకృతిఁజూచె క. గ. చ. అది రౌద్రాకృతిఁదోఁచె
ఆటోపమేపారె　　క. ఆటోపమేపార
ఆపదఁదూలించెను　క. గ. చ. ఆపదఁదూలించెను
నచ్చటన వెలుంగు　గ. చ. నచ్చనయ వెలుఁగు
౧౧౩ హారతానచ్చరితుఁడు క. గ. చ. హారరాజచ్చరితుఁడు
౧౧౪ ఆదిమమూలంబున నొప్పు క. గ. ఆదిమమూలంబున నొప్పు
౧౧౫ చారుతరచైత్ర సంపత్ గ. చ. చారుతర నేత్రసంపత్
౧౧౬ పొగడను సొబగొప్ప　క. పొగడల సొబగొప్ప
గ. చ. పొగడల బాగొప్ప
సుపొన్నమేని　గ. సుపొన్నమేని
మన్మథారామముల　క. మన్మథాంగావలుల
గ. చ. మన్మథాంగావలుల
౧౧౮ వళులును పీచికావళులు క. గ. చ వళులును పీచికావళులు
నాభులుఁ సుడులు చేతులు ,,　నాభులుఁ దిరులు చేతులు
మించులుగొను చూడ్కులఁ గ. చ. మించులు గను చూడ్కులఁ
౧౧౯ కాదంబరి నావాసమునకు క.గ.చ. కాదంబరి యావాసమునకు
౧౨౦ తొయ్యలి యొయ్యొక్కతె　,,　తొయ్యలి యొర్యొక్కతె
ఉగ్మలి యొయ్యొక్క　,,　ఉగ్మలి యొక్కర్తుక
గోష్ఠి చేఁ　క. చ గోష్ఠిలోఁ. గ. గోష్ఠితోఁ
౧౨౧ తసరు నెరుబడినాల్గు　క. గ. చ. తసర నెనబదినాల్గు
వానికి స్ఫురణసొంపు　,,　వాని విస్ఫురణసొంపు
౧౨౨ చొక్కుచెమర్చిన　క. చెక్కుచెమర్చిన
మురిపెంపు సిగ్గున　క. గ. చ. మురిపంపు సిగ్గున
అరిగి శయనీయము　,,　అలగి శయనీయము
౧౨౩ కడువెచ్చుటలును. క కడు మెచ్చుటలును గ. చ. కడు వెచ్చుటులును
౧౨౪ తగనెల్ల వివేకము క. తగవెల్లవివేకము. గ. చ. తగవెల్లివివేకము
౧౨౫ విజయమునను బ్బి　క.గ.చ. విజయమునకునుబ్బి

౧౨౮	కన్యావరాభిరమ్యక్రియలుఁ	గ. చ.	కన్యాపరాభిరమ్యక్రియలుఁ
౧౨౫	కడుమచ్చిక నెచ్చెలులు	క. గ. చ.	కడుమక్కువ నెచ్చెలులు
౧౨౯	పుత్రోదయమందు	,,	పుత్రోత్సవవేళ
౧౩౧	అగుగూఢాభ్యంతరముల	,,	అగూఢభిత్త్యంతరంబు
	నగశృంగంబుల	,,	నగశృంగంబున
౧౩౨	నెమ్మిమైఁ దరలు దో	క. గ. చ.	నెమ్మికింగొరలుచో
	దేశకాలగతులుఁ	క. గ. చ.	దేశకాలగతియుఁ
	నిర్ణయించుటనునీ	,,	నిర్ణయింపుడనునీ
౧౩౩	నవ్యసునీతియు	,,	నవ్యసనితయు
	దూత్యమునను జను	,,	దూత్యమనఁగఁజను
౧౩౪	ఉత్తేజుండగు	,,	ఉత్తేజంబగు
	దూత్యోదార	,,	దూతోదార
	స్వాంతత నిగ్రహించు	,,	స్వాంతత విగ్రహించు
	నరనాథౌఘం బెవర్తించు	క.	నరనాథౌఘంబు వర్ణించు
		గ. చ.	నరనాథౌఘంబవర్తించు
	నత్యుత్తుంగాచల	,,	గత్యంతత్తుంగాచల
౧౩౫	వ్యూహాదికములు	క. గ. చ,	వ్యూహాదికముల
	స్ఫుటరుచులు	,,	స్ఫుటరుచుల
౧౩౬	అమరాహీనరవంబు	క. గ. చ.	అమరాలాపరవంబు
	ప్రతిఘాతనధ్వనులు	,,	ప్రతిఘాతినిధ్వనులు
	అగ్రిమవిశ్రాంతికి	,,	అగ్రిమవిక్రాంతికి
౧౩౮	అరుదారంగాచిహతుల	క. గ. చ.	అరుదారంగాంచిహతులు
౧౩౯	కావ్యంబు నంతటఁబాటించి	,,	కావ్యంబునాదటఁబాటించి
	స్ఫుటభేదంబులెఱింగి	,,	స్ఫుటభేదంబు నెఱింగి
౧౪౦	రాజనరేంద్రవంశజుఁడు	,,	రాజమహేంద్రవంశజుఁడు
	కీర్తిరామ రఘురామ	,,	కీర్తిధామరఘురామ

చతుర్థోల్లాసము.

౧ శ్రీవిశ్వేశ్వర కరుణాశ్రీ క. గ. చ. శ్రీవిశ్వేశ్వరచరణ శ్రీ
కీర్తి శ్రీ విశద. క. కీర్తిశ్రీదళిత గ. చ. కీర్తిశ్రీ వలిత
౨ విరచింపఁదగుఁ చ. విరచింపఁదగుఁ
3 దేవనమస్కృతి క. గ. చ. దైవనమస్కృతి
వితతాశీఃపద మొండె గ. వితతాశీర్వద మొండె
౪ కవిసంసిద్ధపదంబు క. గ. చ కవిసంసిద్ధిపదంబు
౫ గద్యాత్మకంబు „ గద్యాత్మికంబు
౬ ఆఖ్యానకచంపూకావ్యత „ ఆఖ్యానకచంపూకావ్యము
౭ ఇటువలెనె ముక్తకాది „ ఇటువలె ముక్తపదాది
౯ ద్వికముఁనాఁగనలరు „ ద్వికంబునానమరు
త్రింశదాఖ్యమువల „ త్రింశదాఖ్యమాల
౧౧ ఉదాహరణమను „ ఉదాహరణయును
౧౨ త్ర్యశ్రాదిపితతయుతి క. త్ర్యశ్రాదివితతియుతి
౧౪ ఝుటనాఁ గ. క. ఝటినాఁగ. గ. చ. యొటినాఁగ
పంచమి పాణినాఁబరఁగు క. గ. చ. పంచమి వాదినాఁబరఁగు
కీర్తిమతి సుభగయును „ కీర్తిమతియు సుభగయు
నాఁగను నొప్పునెపుడు „ నఁగనొప్పునెపుడు
౧౫ నామధేయసమముగా „ నామధేయసమములై
౨౦ నాయక విభవమునకు క. నాయక విభవములరు
గ. చ. నాయక విభవములకు
౨౨ సరివిభక్తుల క. సతవిభక్తుల
సిద్ధమగుచు క. గ. చ. సిద్ధమగుచు
౨3 ఉత్ఫుల్లకమది „ ఉత్ఫలకమరి

౨౪	కథనమిదియు	,,	కథనమిదియ
	తెలియుఁడొాండెడ	క.	తెలియదొాండెడ
	పటుపదార్థాప్తి	క.	పటుపదార్థాప్త
		గ. చ.	పదపదార్థాప్త
	తత్ప్రిదవిధులఁ	గ. చ	తత్పదవిధులఁ
౨౫	బిరుదములసఁజరువానిన	క. గ.	బిరుదములనఁ జరు దానన
౨౬	వితరణ శబ్దపూర్వ	క. గ. చ.	వితరణలబ్ధపూర్వ
	బిరుదార్థము చెప్పుట	,,	బిరుదావళిచెప్పుట
౨౭	తాళదళమ్ములు	,,	తాళదళంబుల
	భాషం బొలుపుగసమరింపుఁడు	,,	భాషల బొదలుపుసమరిపుఁడు.
౨౮	గదుఁరుపట్లను నెపనెప	క.	గదురుపట్ల నెపనెడ
		గ. చ.	గలుగుపట్టుల నెడగెడ
	జయదేవదేవయనెపు	క.గ.చ.	జయ జీవ దేవయనెడు
3౧	మెండగుదళము	క.	మెండుగదళములు

తుదపైనుండును క. తుదపైనుండెను గ.చ. తుదపైనుండెడు

నొండె నరు గచ్ఛము లై క. గ. చ. యొండెయుతెగుచ్ఛములై

3౨	వెడలింపఁగవలయు	,,	పెడలింపఁగవలయు
33	కవిఃభుని	క.	కరివిభుని
	సింధురముఁగ దీవసల	క. గ. చ.	సింధురుగాదీవెసల
3౪	దళాష్టకమిటిన	,,	దళాష్టకమిట్లు
3౫	ఆదిమాక్షర యమళకము	,,	ఆదిమాక్షరయమకములు
	చతుఃస్కంధముఁలయందు	,,	చతుష్కంధములయందు
	సచ్ఛముఁగ	,,	సచ్ఛముగ
3౬	కఃనామనాయక	గ. చ.	కవినాథనాయక
	స్వస్తివచః కవితాద్య	క.	స్వస్తివచః కలితాగ్ర్య

౩౭	పద్యమునఁ జతుర్దళమున	క. గ. చ.	పద్యమునఁ జతుర్దళియును
	గల ఘనపద్యము	,,	గల ఘనగద్యము
	గుచ్ఛతతి యనవలయుఁ	,,	గుచ్ఛతతియును వలయుఁ
౩౯	కామసహితస్తుతులన్	క. గ. చ.	కామసేవ్యస్తుతులఁ
౪౦	సరియౌపది రేకులచే	,,	సరిఁ జౌపద రేకులచే
౪౧	రంగద్ద్విదళినపొసఁగ	,,	రంగద్ద్విపదలను బొసఁగ
	కృతిసంగతయగు	క.	కృతిసంగతియగు
౪౪	కృతులకువిశ్వేశచక్రవర్తి	క. గ. చ.	కృతులకుఁ జాళుక్యచక్రవర్తి
౪౬	విశ్వేశుఁడు శివచూడామణి	,,	విశ్వేశుఁడు నిజచూడామణి
	వెండికొండకొండికయయ్యెఁ	,,	వెండికొండకొండయ యయ్యెఁ
౪౭	తియ్యనిపలుకుల్	,,	తియ్యఁబలుకులుఁ
	సలికపునడుములు	,,	నళికపునడుములు
	విభునిపొలఁతులకెపుడుఁ	,,	విభునిపురవనితలకుఁ
౪౮	తగవిశ్వేశ్వరుఁ జేసిరి	,,	తగవిశ్వవిభుని జేసిరి
౫౦	ఉత్కంఠతంగావించు	,,	ఉత్కంఠతఁగావించు
౫౧	సాగరుండని	,,	సాగరంబని
౫౨	లాటీఝూటీవధూటీ	చ.	లాటీఘోటీవధూటీ
	కైరవాసక్తములుగనదులం	క. గ. చ.	కైరవాసక్తములుగనలులం
౫౪	చారుగుణంబు లరాతిరాజ	,,	బారుగుణంబులు రాజరాజి
౫౫	లోకమునఁ బేర్చు	,,	లోకములఁ బేర్చు
	పాకమనఁగమధురంబు	,,	పాకమధికమధురంబు
౫౭	లీలామన్మథమంథరంబులు	,,	లీలామంథరమన్మథంబులు
	ఉచితాకూతానురాగంబులుఁ	,,	ఉచితాకూలానురాగంబులుఁ
౫౮	అంతర్గూఢార్థసరస్వాంతంబగు	,,	అంతర్గూఢార్థరసస్వాంతంబగు
	కామినీమణులు కుప్యద్దర్పలై	,,	కామినీజనులుకుప్యద్దర్పలై
౬౧	శ్రవ్యముగనదియు	,,	శ్రవ్యముగనదియ

౬౨	గంగయందనంగ	,,	గంగయందుమంద
౬౪	వైరిపోలుపు. క. వైరిపోడుపు.	గ. చ.	వైరిపోడవు
౬౬	శాతమదాష్టదంతులు	క. గ. చ.	సాతిమదాష్టదంతులు
	వ్రాతమునిల్వనయ్యె	,,	వ్రాతము విన్నవయ్యె
౬౭	సాత్వతియునునటభారతియుఁ	చ.	భారతియును నటసాత్వతియుఁ
	కరణీయంబుల్	క. గ. చ.	కరణీయ లోగిఁ
౬౯	సరళరచిత	క.	సకలరచిత గ. సరసరచిత
౭౧	దళదిందీవర	క.	దళితేందీవర
	సంవళితస్నేహములుఁ	క. గ. చ.	సంవళితస్మేరములుఁ
	సంపూర్ణంబులై యత్తఱిఁ	,,	సంపూరంబులై యత్తఱిఁ
౭౧	ఆఘూర్ణాభ్యుద్గతార్థయత్య	,,	ఆఘూర్ణాత్యుద్గతార్థయత్య
	ద్భుతముల్గారాద్రము		ద్భుతముల్దారాద్రము
౭౨	భైరవమహోద్యత్ఖడ్గ	,,	భైరవభుజోద్యత్ఖడ్గ
	భంగించు దండించు	,,	భంగించు తుండించు
౭౩	చెప్పఁబడునవియును	,,	చెప్పఁబడినయవియు
౭౫	ఈషదుక్తిప్రగల్భ	,,	ఈషదుక్తప్రగల్భ
౭౬	ఉబ్బుదు రోగిఁ	,,	ఉబ్బుదు రనిఁ
౭౭	ఈడితలగు	చ.	ఈడితమగు
	పాంచాల లాటికా	క.	పాంచాలిలాటికా
	కావ్యాడంబరకరుణార్థ	క.	కావ్యాడంబర కరణార్థ
౮౦	జనునదిపూరణ	క. గ. చ.	జనునదివితరణ
౮౧	విశదాల్పప్రాణవర్ణ	చ.	విశదాల్పప్రాసవర్ణ
౮౨	కోమలమైనరచన	క. గ. చ.	కోమలమైనవచన
	నాఁగఁగ్లిష్టశాస్త్ర	,,	నాఁగశ్లిష్టశాస్త్ర
	స్మృతివాదపటిష్ఠ	చ.	స్మృతిపాఠపటిష్ఠ
౮౩	పదములతో నర్థము	క. గ. చ.	పదములలో నర్థము
	సలలితమగునెచట	గ.	సలలితముగనెచట

	వలిపపుంబయ్యెద	క.	వలిపిపుంబయ్యెద
	తోలకాడెను	చ.	తోలుకాడెను
౮౬	తనరంగ్రియాకారక	క. గ. చ.	తనరుక్రియాకారక
౮౭	ఓజోగుణమనంగా	,,	ఓజోరీతి యనంగను
	బాహుళ్యమురా	,,	బాహుళ్యముదా
	భాజనమైయొప్పు	చ.	భాజనమైనెగడు
౯౦	వర్గద్వితీయబహుళ	·గ. చ.	వర్గతృతీయబహుళ
౯౧	యాద్విజయజనంబులో	క. గ. చ.	యద్ద్విజయజనంబులన్
	ఉత్కటయును నా	,,	ఉత్కటయునునై
౯౨	సరిత్సారితాతిభ్రష్టాధి.	చ.	సముత్సారితాతిభ్రష్టారి
	చళుక్యవిశ్వవిభు	గ.	చళుక్యవిశ్వపతి
	పెంపొందితా	క. గ. చ.	పెంపెట్టిదో
	క్రీడాగతిఁ	క. గ.	క్రీడాగతుల్
౯౪	శూరారులశ్రుత	గ. చ.	శూరాదులశ్రుత
	రంభాపరినృత్యకృత్యముల	క.	రంభాకృతనృత్తనృత్యముల
		గ. చ.	రంభాకృతనృత్యకృత్యముల
౯౬	తఱుచులేక	క. గ. చ.	తఱుచుగాక
౯౮	తనరుమాధుర్యగుణముసఁదగును జెప్ప		
		క. గ. చ.	పొసఁగ మాధుర్యమునఁ జెప్పుటగుణంబు
	నోజమునఁజెప్ప	క.	నోజమును జెప్ప
౯౯	దక్కియున్నప్రాణములు	క. గ. చ.	చిక్కియున్నప్రాణములు
౧౦౧	మనుమోకేంద్ర	,,	మనుభూపేంద్ర
	ప్రకారక్రమా	,,	ప్రకామప్రమా
౧౦౨	నందకపాణి	చ.	నందకహేతి
	శైవకళా	,,	శైవకథా
	శూరసైన్యాళిజైత్రా.	క. గ. చ.	శూరసైన్యాళిజైత్రా

పంచమోల్లాసము.

౧	శ్రీకాళీపతిపద	క. గ. చ	శ్రీకాశీపతిపద
౩	అదియెయ్యదియనఁగా	,,	అదియెయ్యదియంచేని
	ప్రకారంబులైవర్తిల్లు	,,	ప్రకారంబులఁ బ్రవర్తిల్లె
౪	జాతియనంబరఁగు	,,	జాతియుఁననఁబరఁగు
౫	నిర్మలమునై	,,	నిర్మలినమై
	వాలోప్పున్	,,	వాలేఁచున్
౯	ప్రతిపాద్యోపమలు	,,	ప్రతిపాద్యోపములు
౧౦	ఇంపుం గలుగంగఁజేయు	గ.	ఇంపుంగదఁరంగఁజేయు
౧౨	ప్రౌఢప్రియమై	క. గ. చ.	ప్రౌఢప్రియమై
౧౩	చెవికెఱబఱమగు క. చెవికెరపడమగు	గ.	ఎడపరమగు
		చ.	ఎరసరమగు.
౧౪	వనధివిపులం బనఁగన్		వనము విపులంబనఁగన్
౧౪	చంద్రుఁడవదాతుఁడు	గ.	చంద్రుఁడరరాతుఁడు
		చ.	చంద్రుఁడరదాతుఁడు
	ఉపమ లపహాసనకరములు	క.	ఉపమలపహాసంకరములు
		గ. చ.	ఉపమలపహాసాకరములు
౧౫	క్రియాపదములుఁ బోలుచుచోట	క. గ. చ.	క్రియాపదములఁ బోల్చుచోట
	దొరయుగడ	క. గ. చ.	దొరసుగడ
౧౬	సాటి పగిదినా	,,	లాగిదియెన
	పరుసునాఁగను	,,	పరసునాఁగను
౧౭	ప్రపంచితము రూపకంబు	,,	ప్రపటుకమది రూపకంబు
	బహువిధలీలన్	,,	బహువిధములీలన్

౧౮	చకోరసంఘములు	,,	చకోరసంఘమును
౨౧	సాంద్రతరంబుగ నల్లెడ	,,	రుంద్రతరంబుగ నల్లెడ
౨౩	మొదలను నసుమనోండెౘ	,,	మొదలందుద నసుమనోండెౘ
	పాదలితదర్థము క	పాదలితదర్థము గ.	పాదవితదర్థము
	కృతులకందం బెపుడుౘ	క. గ. చ.	కృతులకందం బెపుడుౘ
౨౪	బలిబలిభేనలకు	,,	బలిబలభేనలకు
	విభుండ్లెలపుడుౘ	,,	విభుండ్లెలపుడుౘ
౨౫	విశ్వేశ్వరగుండిమ్ము చో	,,	విశ్వేశ్వరుండిమ్ము చో
౨౮	తత్పురవరపరిఖా	క. చ.	తత్పురపురపరిఖా
౩౦	నలు గాలనలిచె	క. గ. చ.	నలుగాలనడచె
౩౧	నడమని మేఘోక్తి	,,	నడపుని మేఘోక్తి
౩౩	వేఱమర్థము మోజించి	,,	వేఱమర్థము నోజించి
౩౪	క్షమలో వేడని	,,	క్షమతో వేడని
౩౭	కామవిహితస్వభావ	,,	కాక విహితస్వభావ
౩౮	స్ఫురదార్ద్రా	గ.	స్ఫురణోదార
	చలదస్పష్ట	క.	చరదస్పష్ట
౩౯	తగుపనిహితార్థగర్భిత	క. గ.	తగునిహితార్థాగర్భిత
		చ.	తగుపిహితార్థ విగర్భిత
౪౦	మూర్తులంగవిసి క. మూర్తులంగవిసి	గ. చ.	మూర్తులంగదసి
	దుర్వర్ణంబు నర్థించి	క. గ. చ.	దుర్వర్ణంబు నగ్గించి
౪౨	పొరినేకపదము చే	,,	పోలికపదంబు చే
౪౩	పెల్లేమని చెప్పనంతయు	,,	పెల్లేమని చెప్పనెంతయు
౪౪	చెలువంబగు	,,	చెలువంబుగ
	ఉత్ప్రేక్షావ్యంజనములచే	,,	ఉత్ప్రేక్షావ్యంజకములచే
౪౭	ఇంపారనది	క.	ఇంపారునది
౪౮	ఇద్ధక్రియాసంపూర్ణంబులు క.	గ. చ.	ఇష్టక్రియాసంపూర్ణంబులు

౫౦	అవనిపాలపాలకునిచే	,,	అవనిపాల పాలితులచే
	అశ్వారూఢులు నంబరాభరణ	గ.చ.	అశ్వారూఢులునంబరాభరణ
	చారుస్థితిఁ సత్కృపుల్	క. గ.	చాటుస్థితిఁ సత్కృపుల్
౫౧	సంలక్షితమై	,,	సంవీక్షితమై
	కైకొనఁదగు	క. గ.	చేకొనఁదగు
౫౩	దేశకల్పనముతోడి	క. గ. చ.	లేశకల్పనముతోడి
౫౪	గదిసిననేర్పుతోడ	క. గ.	గదిసిననోర్పుతోడ
౫౫	ఉపమలఁబరిపాటి	క. గ. చ.	ఉపచితపరిపాటి
	నొడువన్నిపుణత్వము	గ చ.	నొడువుసన్నిపుణత్వము
౫౯	అసితంబగు రత్నాది	క. గ. చ.	లసితంబగు రత్నాది
౬౦	చెలిమాటుచేరి	గ. చ.	చెలిమాటచేరి
	పడంగనిమ్ముల౯	క. గ. చ.	పడంగఁ గ్రిమ్ముల౯
౬౧	స్మితములచ్చవెన్నెలఁ	,,	స్మితము లేఁత వెన్నెలఁ
౬౨	తృణముగఁఱచి జేయని	క.	గఱచి బేయని
	కనుఁగొని కాచుట	గ. చ.	పనివడిగాచుట
	గొనకొని యరి	క.	గొనకొని యది
౬౩	రుద్రుండగు విమతనరో	క. గ. చ.	రుద్రదండవితతనగరో
	ముద్రణిత కదనగతి	గ. చ.	ముద్రణిత పవనగతి
౬౪	అమరావతికఁరగించుచు	క. గ. చ.	అమరావతికరగింపుచు
౬౫	పరఁగినభీతి౯	,,	పఱచినభీతి౯
౬౬	శుండాలరుండావలీ	క.	శుండాలతుండావలీ
౬౭	మహిమవినికని	గ. చ.	మహిమకనివిని
	అమరనగములనమల౯	క.	అమరనగరములందుఁ౯
౭౨	సురుచిరరత్నకీలితము	క.	సురుచిరరత్నకీలములు
		గ. చ.	సురుచిరరత్నకీలనము

	తెఱచిపుచ్చు వెలుంగున	క. గ. చ.	తెఱచిపుచ్చుపలుంగుల
	నచ్చేలులంతటంతటఁ	,,	నచ్చేలులంతనంతటఁ
	సురుచిరసాలభంజికల	,,	సురగిరిసాలభంజికల
	చొక్కపుజోటులవోలె	,,	చొక్కపుబోటులవోలె
౨౩	వైవవశముసంజాగనేని	,,	వైవవశముసాగనేని
౨౪	పదమంజరులుఁ	క.	పదమంజరులఁ
౨౫	అతులైశ్వర్యాశ్రయముల	క. గ. చ.	అతులైశ్వర్యాశ్రయముల
	సంచితసంపద్బహుళము	గ. చ.	సంచితసంపద్బహుళము
౨౬	మండనమహోదార్యంబు	క. గ. చ.	మండనమహావర్యంబు
	అహితనుతిశ్రీకంబు	,,	అహితనుతశ్రీకంబు
౨౭	భావింతురు విశ్వభూవిభుని	గ. చ.	భావింతురువిశ్వభూవిభుని
౨౮	ఏకార్థోక్తుల యుక్తు	క. గ. చ.	ఏకార్థంబే మయ్యు
	అనేకార్థముచిలుకుచుండు	,,	అనేకార్థముబలుకుచుండు
౩౦	మరునస్త్రైలదశోక	గ. చ.	మరునద్వేలదశోక
	విశ్వభూపవిపులోద్యానావళి	గ. చ.	విశ్వభూపతిపురోద్యానావళి
౩౧	ప్రీతివిషయేతరార్థ	క. గ. చ.	ప్రీతివిశేషతరార్థ
	పతాకయెత్తరు	,,	పతాకయెత్తరు
	త్రోవరుద్భట	,,	త్రోవరుద్భట
	రవంబెలర్ప రతి	,,	రవంబెలర్పదట
	స్ఫుటజూటంబులఁదాల్తురు	,,	స్ఫుటజూటంబులఁబాల్తురు
౩౪	నిర్ఘాతంబు ఘోరానల	క. గ. చ.	నిర్ఘాతంబు కాలానల
౩౫	తమలోనొంటనురెంటఁ	,,	తమలో నొంటనిరెంటఁ
	లోచనముల నశ్రువారములు	,,	లోచనములనశ్రుపూరములు
	సాల్వుడు	క. పాల్వుడు చ.	సాల్వుడు.
౩౨	సేవాదికంబుల విసువుచేత	క.గ.చ.	సేవాదికంబుల విసపుచేత
	అదియునొనర	,,	అదియయొనర

౫౫	ఒరులవంకఁ జరింపమి	,,	ఒరులవంకఁ జలింపమి
	పశులకు నెల్లవృత్తి	క.	పశులకు నెల్లప్రీతి
	అభీప్సి తేంది రావసుమతియైన	క.	అభీప్సి తేంది రావసుపతియైః
	దృష్టియవృత్తి	గ.	దృష్టియతృప్తి
౯౦	ఇంతులనేఁపక	క.	ఇంతులనంపఁగ
	కాంతలనేఁపక	,,	కాంతలనేఁపఁగ
	వధూటులనేఁపక	,,	వధూటులఁబేల్పఁగ
		గ. చ.	వధూటులఁ బ్రేల్పక
	ఏరీతినటంచు	క. గ. చ.	ఏరీతులనంచు
౯౧	పరమైన నపరమైనను	గ. చ.	పరమైన నవరమైనను
౯౨	నుండియుఁ జెందకుండినన్	క. గ. చ.	నుండియు వేఁడకుండినన్
	నత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము	,,	నిత్తెఱఁగు నిశ్చితకృత్యము
౯౩	క్రియాసదృశయగుచు	,,	క్రియాసదృశియగుచు
	సంఘటనమునన్	,,	సంఘటనములున్
౯౪	సాగె దిక్కులను	,,	సాగె దిక్కులకు
	పరాగముప్రాకె నభంబు	గ. చ.	పరాగముద్రాకె నభంబు
౯౫	వెడపీఁకల పోకలనారి	క. గ. చ.	వెడపీఁకల ప్రోఁకలనారి
	తూపెచటఁదోలిన	,,	తూపెచటు దోలిన
౧౦౦	చూచి తద్విభుమహాత్వం	,,	చూచితద్విభుమహాత్త్వం
౧౦౧	సవరనయి	క.	సమరనయి
౧౦౨	ఘనకీలాలములుబ్బఁ	క. గ. చ.	ఘనకీలాలమునుబ్బ
౧౦౪	సూక్ష్మబంధముగ క. సూక్ష్మబోధమున గ. చ.		సూక్ష్మబోధనము
	ఒజ్జలవి దర్పమెలర్ప	క. గ. చ.	ఒజ్జలయి దర్పమెలర్పు
౧౦౫	శైవతంత్ర విలసత్	గ.	దైవతంత్ర విలసత్
౧౦౬	కంఠీరవుఁడుద్బంధుర	క. గ. చ.	కంఠీరవ ముద్బంధుర
	వరాహకేతుఁడు	క.	వరాహకేతువు
	కుముదబాంధవుఁడెపుడున్	క. గ. చ.	కుముదబంధుండెపుడున్

షష్ఠోల్లాసము.

౧	విజయ తత్పరవేశుఁడు	చ.	విద్యాతత్పరవేశుఁడు
౨	లోలిన యొకకొన్ని	గ. చ.	లోలిన నొకకొన్ని
౫	ఆనంద కరణమగును	క. గ. చ.	ఆనందకరణమగుచు
౬	సమకోప విభూషిత	చ.	సమకోపవిభూప్రియ
	భూమిభృద్వ్రహు	క.	భూమిభుగ్వ్రహు
౭	అంగాంగికములచేత	క.	అంగాంగికతనచేత
		గ. చ.	అంగాంగికలనచేత
౮	సత్రాచారము చెప్పనొప్పు	క.గ.చ.	క్షత్రాచారము చెప్పనొప్పు
	సమ్యక్ప్రీతి వర్తింతురు	క.	సమ్యక్ప్రీతిఁ గీర్తింతురు
	ఒకతెఱఁగిది	గ. చ.	ఒకతెఱఁగిడి
౧౧	శబ్దార్థ ప్రకటనముల	,,	శబ్దార్థప్రకటమ్ముల
౧౪	సుందర రతిహాసరుచులు	క. గ. చ.	సుందరదరహాసరుచులు
౧౬	అక్కజంపుట న్నెక్కక	చ.	అక్కజంపు నన్నెక్కక
	బ్రదుకునిక్క	క.గ.చ.	బ్రతుకనిక్క
	నరేంద్రుఁడిక్కడక్	క.	నరేంద్రుఁడక్కడక్
౧౭	చక్కదమర్థా	గ.చ.	చక్కడమర్థా
౧౮	నామధారకుల	క. గ. చ.	నామధారికుల
౧౯	ఆఖ్యన్ బెరయున్	,,	ఆఖ్యంబడయున్
౨౦	వావినచేరవె	,,	వాలికఁజేరవె
		గ. చ.	వాలినఁజేరవె
౨౨	నిత్యసముత్థ	క. నిత్యసమృద్ధ గ. చ.	నిత్యసమృద్ధి
౨౩	చెప్ప నెఱిఁగెనేని	క. గ. చ.	చెప్ప నెఱిఁగిరేని
౨౪	ఎసక మెసఁగ	,,	ఎసఁగ మెసఁగ
	వారలు ప్రజలుగారు	,,	వారును బ్రజలుగారు

౨౬	వితీర్ణియా	గ.	వితీర్ణయా
	వితీర్ణికసితకీర్తి	క. గ. చ.	వితీర్ణికి సితకీర్తి
	ఉత్తమ నిత్యసంపదల్	,,	ఉత్తమనిత్యసంతతుల్
౨౭	సారనామాఖ్యఁ జెంమఁ	చ.	సారసమాఖ్యఁ జెందుఁ
౩౩	విశ్వవిభుని పటువిక్రమముల్	క. గ. చ.	విశ్వవిభునిపటువిభ్రముముల్
౩౬	తుదను భావాలంకార	,,	సరసభావాలంకార
	యమకంబాదృతము	,,	యర్థంబాదృతము
౩౭	ఇంపుగఁదొడరి	గ. చ.	ఇంపుగఁ జెలఁగి
	గతులకల్యాణ	,,	నతులకల్యాణ
౩౮	పద్మాకరమన	క. గ. చ.	పద్మాకరమున
	పరికల్పితమగుచు	,,	పరికల్పితయగుచు
౩౯	పరగండ భైరవునికవి	,,	కరవాలభైరవుని కవి
౪౧	వసవర్గార్కుండు	గ. చ.	వసవర్గాంకుండు
౪౩	శౌచవ్రతాపాతి	చ.	శౌచవ్రతాపాది
	బలభద్ర బంధురంబు	క. గ. చ.	బలభద్రబంధురతయు

౪౪ వ పద్యముతరువాత గ.చ ప్రతులలో నీకందపద్యమధికముగాఁగన్పట్టుచున్నది.

క. శరణాగత జనరక్షక
ధరణీరథ (ధర) శీతశైలఁ (దళితశైల) తనయేశలస
ద్ద్రోణాంక కళాధరశం
కర శాంత దయాసనాథ కాశీనాథా!

౪౬	కవితనంత్యభాగాక్షరముల్	క.గ.చ.	కవితనంత్యపాదాక్షరముల్
౪౭	చతురు పరార్థ్యశీలు	,,	చతురుఁబదార్థశీలు
	అభీప్సితభూరిదానమున్	గ. చ.	అభీహితభూరిదానగుణ్
౫౬	భావనజీవుణ్	క. గ. చ.	పావనజీవుణ్
౫౭	భావనజీవున్	,,	పావనజీవున్

౫౭	శ్రితులు వొరగుదురు	గ. చ.	శ్రితులు వరగుదురు
	సిరివరఁగుట్టై	గ.	సిరిగలుఁగుట్టై
౫౯	గలవర్ణములతోడి	క. గ. చ.	గలవర్ణములనైన
౬౧	ధతిమించి	,,	ధృతిమించి
	శ్రితినిర్మితికిసలియిచ్చిరి	,,	కృతినిర్మితికినిరియించిరి
	గిరిపతాకిచెంగటివిమతుల్	,,	కిరిపతాకిచేఁ గవివితతుల్
౬౨	సుముఖులుసుఖులును	గ. చ.	సుముఖులునుందురు
౬౩	గోసారులునుంజళుక్య	క. గ. చ.	గోసారులునై చళుక్య
౬౫	ప్రవరగుణాగరిష్ఠుఁడై	,,	ప్రవణగుణగరిష్ఠుఁడై
	ధాతవిశ్వేశుఁగాంచుఁడై	గ.	భావవిశ్వేశుఁగాంచుఁడై
౬౬	వలయునవకంబు	క.	వలయదశకంబు
	ఆఱురేఖలుఁలిఖించి	గ. చ.	ఆఱు రేకులు లిఖించి
	పీఠిక్రమాత్రిప్రియా	గ. చ.	పీఠిక్రమాత్రిక్రియా
౬౭	ఎనుబదిపదములుగా	క. గ. చ.	ఎనుబదిపదములుగా
౬౯	ద్విపదధీశనుత్య	,,	ద్విపధీశనుత్య
	భావార్థసారజ్ఞ	,,	భావార్థసారజ్ఞ
	నుచ్ఛ్రితసారస్వతభూతి	క.	తచ్ఛ్రితసారత్వవిభూతి
		గ. చ.	సంచితసారత్వవిభూతి
౭౦	పురుజులుదట్టాడి	,,	పురుజులందట్టిడి
		క.	పురుజులదట్టాడి
౭౧	మధుమత్సము	,,	మధుభిత్సము
	సంగతదోషంబులు	క. గ. చ.	సంగతిదోషంబులు
౭౩	కొన్నికొన్నిధర	చ.	కొన్నిగల్గుధర
	ఉత్థితవేగాకుల	గ. చ.	ఉద్ధతవేగాకుల
	డిండిరపిండాకృతిఁ	క. గ. చ.	డిండీరఖండాకృతిఁ
	ధృతిసందర్భముచోట	క.	ధృతి సంధ్యర్థముచోట

౨౪	సముదితములై	క. గ. చ.	సముదితములగు
	అసుఖాస్పదములయి	,,	అసుఖాస్పదములగు
౨౫	సందిగ్ధనష్టప్రయోజన	,,	సందిగ్ధకష్టప్రయోజన
౨౬	అప్రయుక్తిపదమున	,,	అప్రయుక్తపదమున
౨౭	ఆహవములఁ బొల్లులగునే	క.	చ. ఆహవమునఁబొల్లలగునే
		గ.	ఆహవమునఁ బోలలగునే
౨౮	ధరనేలె ననఁగ	క. గ. చ.	ధరయేలెననఁగ
	వనధికి నీవనధరపదము	క. గ. చ.	వనధికినై వనధరపదము
	నలిననియెడునదియెుఁగినన్	,,	వలవనియెడనలినోఁగినను
౮౧	ఎపుడునవిన		చ. ఎపుడుననఁగ
౮౩	అప్రయోజన సంశ్లిష్ట	క. గ. చ.	అప్రయోజకసంశ్లిష్ట
౮౪	పురికాంతలనఁగ	,,	పురికాంతలసిన
	స్థితియుచితమనంగ	,,	స్థితియుచితమెయనంగను
౮౮	జాడవడు	క.	జూడఁబడు
౮౯	జనపతికృతు	గ. చ.	జనపతికృత
౯౦	నీరొలుకబట్టఁగడు	క. గ. చ.	నీరొలికి పట్టుఁగడు
	అన్నట్లన్నేరని	చ.	అన్నట్లన్నారని
		గ.	అన్నట్లన్నరస
౯౧	నాతిగనయంబ	క.	నాతికనయంబు
	పొక్కలిరొంపి	క. గ. చ.	పొక్కుడురొంపి
౯౨	బర్బరతర్కిత	గ.	బర్కురతర్కిత
౯౨	అవనికైన	గ. చ.	అవనిపైని
	గల్గుమైత్ర్యకారణంబు	క. గ. చ.	కలుగుమిత్రకారణంబు
౯౫	పునరుక్తికంబు	,,	పునరుక్తకంబును
	వ్యాకీర్ణంబునాఁగ	,,	వ్యాకీర్ణంబునాల
	సమాప్తిక పునరాత్తకంబు	,,	సమాప్తితపునరాత్తకంబు

౯౭ ఈపద్యమున, ప్రతుల మూఁడింటను సంధులుకలిసియే యున్నవి.

	పలుకులలో నచ్చులు	,,	పలుకులతో నచ్చులు
౯౯	ఆజినెసంగునెపల	క. గ. చ.	ఆజికిఁ జాగునెపల
౧౦౦	గంభీరమగు మనంబు	,,	గంభీరమగిమనంబు
	పెక్కుమాటల నొకమాట	,,	పెక్కుమాటలకొకమాట
౧౦౨	జగంబులనెల్లఁ	,,	జగమ్ములనెల్లఁ
	సుందరతను శూరతనన	గ.	సుందరతను శూరతనానన
౧౦౩	చొప్పనెఱుంగుఁడు	క. గ. చ	[illegible]ొప్పననెఱుఁగఁడు
౧౦౫	నదులభంగినైరి		నదులభంగులైరి
౧౦౬	పరునకు నరిపదము	,,	పరునకు ననుపదము
౧౦౭	నెగడనెగడె	,,	నెగడె నెగడి
౧౧౦	వారకవనగృహము	,,	వైరికి వనగృహము
౧౧౧	మార్కొనఁ బలుల	,,	మార్కొనఁ బులుల
	ఈభటుఁడసంగ	గ. చ.	ఈభటుఁడు నాఁగ
౧౧౨	ఓలిఁజెప్పెద నొప్పఁగ	క. గ. చ.	ఓలిఁజెప్పెదనొప్పఁగ
౧౧౩	తత్త్వంబసంగ	క. గ.	తత్త్వంబుననఁగ
౧౧౪	ధనదునకు	క.	ధనదులకు
౧౧౫	కులమును పౌరుషంబు	క. గ. చ.	కుల మురుపౌరుషంబు
	ఈవితతు లేల	,,	ఈవిమతు లేల
౧౧౬	కుక్కలును బోలెదనుజులు	,,	కుక్కలునుబోనిదనుజుల
	మిక్కుటముగఁ గసర	,,	మిక్కుటమునఁ గదరి
౧౨౨	కృత్యంబు గడచి	,,	కృత్యంబుగదిశి
	అవలిపనిసేయునని	,,	ఔలఁ బనిసేయునని
	చెప్పునట్టికృతుల	,,	చెప్పునట్టికవిత
౧౨౩	నీసూడరిమాటలు	క.	నీచూడరిమాటలు
		గ.	నీచూడనిమాటలు

౧౨౪ పోడిమి చెఱునట్టి — క. గ. చ. పోడిమిచెఱునిట్టి

౧౨౬ చర్మగోరక్షణార్థంబ — గ. శర్మగోరక్షణార్థంబు

౧౨౭ తలఁపవు చూపులు — క. సొలపవుచూపులు

గ. తలపవుచూపులు — చ. తలవవుచూపులు

౧౨౯ దిక్పమయకవిరుద్ధ — గ. చ. దిక్పమయజవిరుద్ధ

౧౩౦ దనియుంచునాఁగ — గ. చ దనియుంచుఁనఁగ

౧౩౧ గ్రీష్మకాలంబుమ త్తిలి — ,, దేశకాలంబు మ త్తిలి

వారల మెదసంచు — క. చ వారలఁదరించు

గ. వారలఁదలించు

౧౩౫ శాంతియు నితనకి — గ. చ. శాంతమునితనికి

దయితలఁక — క. గ. చ. దైత్యులఁక

అసంగతిస్తుతి — క. గ. చ అసంగతస్తుతి

౧౩౮ అప్రస్తార్థప్రవిహతి — క. గ. చ. అప్రస్తార్థార్థవిహతి

౧౪౧ చ్యుతసంస్కృతి — క. మ్యుతిసంస్కృతి

గ చ. చ్యుతిసంస్కృతి

౧౪౨ అలంకారము దాక్షిణ్యంక — గ. చ అలంకారముగదాక్షిణ్యంబు

తొలఁగనెగుమటకొఱకై — ,, తొలఁగనేఁగుటకొఱకై

౧౪౫ మారావ్రునకై — ,, మారవ్రుఁకునకై

విభృతవరమునకై — గ. చ. విభృతవరమునకై

౧౪౬ రణతూరతా — క. గ. చ. నయుతూరతా

జయువాజికై క. — చ. జయుదాజికై గ. యజవాజికై

సప్తమోల్లాసము.

౧	కోవిదుకై నయవిశేష	క. గ. చ.	కోవిదునకునై యశేష
౫	విద్యాకందము	క.	విద్యాఃందము
౬	వాచకాభినయము	క. గ. చ.	వాచికాభినయము
౮	ప్రియయది యేటిది	క. చ.	ప్రియయిది యేటిది
		గ.	ప్రియుండిదియుంటిది
౯	గిరిజాతాకృతులు	క. గ. చ.	గిరిజాత్మాకృతులు
	గరుడునిపై	,,	గరుడునికై
౧౦	అవిమొయ్యవియనిన	,,	అవిమొయ్యవియంటేని
	కదాసజ్	చ.	సవాసజ్
	సహాసర్	గ. చ.	నహాసర్
	తిర్యగుదిత	క. గ. చ.	తిర్యగుచిత
	వాక్యాంతరంబులంబొల్లులై	,,	వాక్యాంతంబునఁ బొల్లన్రాలై
	నగణంబులు క్రమంబున	,,	నగణంబులనఁ గ్రమంబున
౧౧	చెప్పఁబనిదను	,,	చెప్పఁపనితను
౧౨	తగిలించున్	,,	తగులించున్
	భ్రమిసి కాగుహా	,,	భ్రమశి కాగుహా
౧౪	అధిదైవతమంద్రు	,,	అధిదైవతమయ్యె
౧౫	చద లధిదైవంబు	క. చ.	జలనిధి దైవంబు
౧౬	పింగళుఁడు కదాసజర్	గ. చ.	పింగళుఁడు సదాసజ్ నాన్
	కృతినిఁ జెప్ప	క. గ. చ.	కృతికిఁ జెప్ప
౧౮	సహాస నసిపలుక	,,	నహాస ననిపలుక
౧౯	గురులుగురులఘువులు నెన్ని	,,	గురుగురు లఘువ్రలును నెన్ని
౨౧	లోవంకవ్రాయ	,,	లోవంకవ్రాయు

	ఏవంకయులేని వ్రాఁత	,,	ఏవంకయులేనివ్రాయి
	ఎసఁగును లఘువై	క.	ఎసఁగు లఘువునై
	జైవాతృకరేఖాయుత	క. గ. చ.	జైవాతృకరేఖాయత
౨౩	వపుః ప్రభ	గ. చ.	వపుః ప్రథ
౨౪	కృతికృపులునతృపిదృపులును	క.	కృతికృతులవితృపువిదృపుల
		గ. చ.	కృతకృప్తుల విదృపులం
	నిలుచుపదము పిఱుఁద	క. గ. చ.	నిలిచిపదము పిఱుఁద
	కృతిలో నగణములకు	,,	కృతిలో గగణములను
	రెట్టిగాఁదగు నెఱుఁగన్	క.	రెట్టిగా నెన్నఁదగున్.
౨౫	కావ్యంబునన్	క. గ. చ.	కావ్యంబులన్
౨౬	వెలయును మాత్రాయుక్త	గ. చ.	వెలయుసుమాత్రియుక్త
౨౭	యుక్తిపదముల	క. గ. చ.	యుక్తపదముల
౨౮	పురనిధి శశిది	,,	పురశరశశిది
	కావ్యబంధనవెలయన్	గ. చ.	కావ్యబంధసవెలయున్
౩౨	అచ్చుల దొరసియుండ	క. గ. చ.	అచ్చులఁదొఱఁగియుండు
౩౩	నిత్యార్యచర్య	గ.	సత్యార్యచర్య
	నరులఁబ్రహరించు	చ.	నరులఁబ్రహసించు
౩౪	ఋూజరిపుఁడు	క.	ఋక్షవిభుఁడు
	విశ్వమనుజనాథవిభుఁడు	క. గ. చ.	విశ్వమనుజనాథుఁడెపుడు
౩౫	ఉరుకీర్తులనెగడు	గ. చ.	ఉరుకీర్తుల వెలయు
	ఆబిడౌజోనిభుఁడై	క. గ.	ఆబిడౌజనిభుండై

విచారించేది పద్యానగలసిద్ధి:—

క. తానంతబులను వరుస
నానంచుంబలికె నియ్య (గాని) యచ్చేనియు హా
ల్లేనియుఁ జెప్పమి పూర్వా
నూనానుమతంబున వళు లుభయముఁ జెల్లున్.

3౫ వ పద్యముతరువాత నీపద్యము రెండుప్రతులలో నధికముగఁ గన్పట్టుచున్నది.

తుదినున్న　క.గ.చ. తుదనున్న

3౬　వొడితమవంగడములలో క.గ.చ. పొడి తమవంగడములలో

కచటతపల వర్గాక్షరముల్　క. కచటతపలు వర్గాక్షరముల్

3౭　చతురయశస్సితచ్ఛత్రి　క. చతురకీర్త్యతిసితచ్ఛవి

గ. చ. చతురకీర్తిపిహితచ్ఛవికి

ఆయోధనజయదాశ్వభంజరీ క.గ.చ. ఆయోధనజయదాశ్వభంజరీ

కోలఘాలునకు　గ. కోలతాలునకు

తేజోవిభావసునకు　క.గ.చ. తేజోవిభాసురునకు

3౯　కృకృాలుసల్లు　క. ఋఋయాలజాసి

గ. చ. ఋఋయాలఁబాసి

కుత్వమునకున　క.గ.చ. కుత్వమునకృతి

తతాన్యదితాంత　క. తతాన్యదిభాంత. గ.తతాన్యదితాంత

సిద్ధార్థతతిక్　క. సిద్ధాంతతతిక్

ఒకవంగళము　క.గ.చ. ఒకవంగడము

నణలుఁబెలఁగునొకటిగాను　,,　నణలు పెలు నొక్క టిగాను

౪౦　మదబుగ్గాలుం　,,　మదబుగ్గాలం

పొందుపటలెల్లఁబోలవే　,,　పొందుపటలెల్లఁబోలవే

౪౧　చతురుపాయ　క. నునుముపాయ గ.చ.ననముపాయ

౪౨　అమమతకాస్పదంబు　క. గ. చ. అమమతకాశ్రయంబు

నాదరంబరిరణక్రియ　,,　నాకరంబటిరణక్రియ

అమ త్తమ్మ త్తిమై　,,　అమ త్తమ్మ త్తమై

౪3　మరవలఅలేక క. మరవఅలలేక. గ. చ మరవఅలు లేక

పొరిఁబొందిన పుష్పబుభుములు పొసఁగినచోటక్

క.గ.చ. పొరినూదినదూతిచనిన పుష్పబుభుములచోటక్ 'లో'ట.క.

౪౪　రసికవరుఁడు　చ. రసికవిభుఁడు

వరుస మొఱఁగి　క. గ. చ. వరుస మొఱఁగు

౪౫	అజ్జలాని	క. చ.	అజ్జలాడి గ. అజ్జలాగి
	తావడి సభలోన	క. గ. చ.	తావడి సభలోన
	పుడమి తేండ్ల నేల	,,	పుడమి తేండ్రి నేల
౪౬	వితీర్ణమునకు	,,	విలోకమునకు
౪౭	వళులుపరస్పరవర్ణయుక్తి	క.	ఉపరిస్వర వర్ణయుక్తమైనం జెల్లుఁ
		గ. చ.	వళు లుపరిస్వరవర్ణయుక్తి
౪౮	ప్రారబ్ధంబుల నిర్వహించు	క. గ. చ.	ప్రారభ్యంబుల నిర్వహించు
	రాగిల్లు నుల్లాసిల్లి	చ.	భాసిల్లునుల్లాసిల్లి
౪౯	బహుధనావాప్తిచే	క. గ చ.	బహుధనావాప్తిచే
౫౧	మంత్రమూర్త పంచాక్షరంబు	,,	మంత్ర ముక్తపంచాక్షరంబు
౫౨	పూతార్థమహాశయుండు	,,	పూతశ్రుతిమహాయశుండు.
౫౫	ద్విపవరమత్తకేసరి	,,	ద్విపమదమత్తకేసరి
	యతీంద్రియఖేలనుఁడు	గ.	యతీంద్రియ ఖేలనుఁడు
౫౭	వానికెల్ల నవని	క. గ. చ.	వానికెల్ల యవని
౫౮	కేసరి జేచినచో	,,	కేసరి వ్రేసినచో
	తత్పదవారిజా	,,	తత్పదపారిజాత
౫౯	తర్కఛేదద	,,	తర్కఛేదద
౬౦	లోకాశ్రయబిరుదోదగ్రుఁడుగ్రగజనవరసేనా	,,	లోకాశ్రయ బిరుదో దగ్రుఁడుగ్ర నరవరసేనా
౬౧	నిత్యసత్యకృద్వ్యాప్తులు	,,	నిత్యకృత్యసవ్యాప్తులు
౬౩	కాంత్యాతకజ్జీవనీ	గ. చ.	కాంత్యాపతజ్జీవనీ
	సాటికిఁబాటి	క.	సాటికిఁబోటి
౬౬	భూకాంతు లెట్టిచనవో	క.	భూకాంతు లెంతచనవో
	నాకవిటోత్తముల	క. చ.	నాకవిదోత్తముల గ. నాకవిపోత్తముల
	అన్యోన్యపదంబున	గ.	అన్యోన్యపదంబుల
౬౭	కొండలోనోలాయుం	క	కొండలోనోరొండెం
		గ.	కొండలోనాలెందుం

౬౮	అన్యోన్యహితత్వసంపదల నొందిరి	క. గ. చ.	అన్యోన్యహితానుకూలతల నందిరి
	సుఖానుకూలతల	గ.	హితానుకూలతల
౬౯	కలికరికల్లడంబు	క. గ.	కలుకరికల్లడంబు
	లోలమాస	గ. ఛ.	లోలమాన
	ఆడెడి పీటికి	చ.	ఆడిటి పీటిడి
౭౦	మాచన్నసమాచన	క. గ. చ.	మాచన్నకుమారచన
౭౧	నుమువ్వులనచ్చిపట	,,	నుమువ్వులకచ్చిపట
౭౨	కవులోడంబడికిన్	,,	కవులోడంబడికిన్
౭౪	అరవిందహితుఁడు	,,	అరవిందవిభుఁడు
౭౬	ఇదు నెడఁబ్రాసాక్షరములు	,,	ఎదనెడఁబ్రాసాక్షరములు
	పదవిభాగముల	,,	పదవిభావముల
	కబ్బముల నెల్ల	,,	కబ్బముల కెల్ల
౭౭	నిస్తంద్రములును	,,	సతంద్రములును
౭౯	నిర్మలుఁలగుటన్	క.	నిర్మలమగుటన్
౮౦	యన్ని పాదంబులకున్	గ. చ.	యెన్ని పాదంబులకున్
౮౩	దానాంబువివిధ	క. దానంబువివిధ	గ. చ. దానంబువిబుధ.
౮౪	శీలమునుదన్నవపరి	క. చ.	శీలంబువినతన్నుపపరి
		గ.	శీలనము వినుతన్నుపతికిన్
౮౬	తౌళము దాళము	గ. చ.	తాళము తాడము
	ప్రాసయు క్తింజెల్లున్	,,	ప్రాసయుక్తముఁలు వ్యోన్
	మేమరక్రోధుఁడయ్యునాదృతుఁడు	గ.	మేమరక్రోధియయ్యు॥ శిలాదృతుండు.
౮౮	లక్షణంబిఁక	క. గ. చ.	లక్షణంబిల
౮౯	కాకోదరుఁడు	గ. చ.	కాకోదరము
	జగతింబరఁగన్	క. గ. చ.	జగతింబరఁగెన్
౯౦	ఇదిలౌకిక	,,	అదిలౌకిక

గ్రంథస్వీకారము.

1. విస్మృతకళింగాంధ్రకవులు—శ్రీ అడిదము రామారావుపంతులు గారిచే రచియింపఁబడినది.
2. వాల్మీకిచరిత్రము—రఘునాథభూపాలప్రణీతము.
3. ధర్మజ్ఞచరిత్రము—శ్రీ వేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్య గారు వారిసతీమణి ఆదిలక్ష్మమ్మగార్లచే సంకలితము.

పై మూఁడుగ్రంథములును విజయనగరమునందలి ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి ప్రచురణములు. ఈసమితివా రిదివఱలో వెలిదిండ్ల వేంకటపతిప్రణీతమగు రాధామాధవసంవాదమును ప్రథమప్రచురణముగఁ బ్రకటించియున్నారు. ఈసమితి కధ్యక్షులు భాషాభిమానులును, ఉదారస్వభావులును, శ్రీవిజయనగరసంస్థానము చీఫ్ ఇంజనీరు గారును శ్రీవేపకొమ్మ గురు వేంకటసుబ్బయ్యగారు. వీరలు శృంగారగ్రంథమాలాప్రకాశకులగు శ్రీ గంటి సూర్యనారాయణశాస్త్రిగారియొక్కయు విజయనగర వాస్తవ్యులగు ఇతరపండితులయొక్కయు సహాయమున ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి నేర్పఱచి గ్రంథములఁ బ్రకటించుచున్నారు. వీ రీసమితి యాదాయము నంతయు గ్రంథప్రచురణమునకు గ్రంథకర్తలకుఁ బ్రాచీనగ్రంథసంపాదనమునకును వినియోగింతుమని తెలిపియున్నారు. ఆయుద్దేశ్య మెంతయుఁ బ్రశంసనీయము. భాషాభిమాను లీసమితిలోఁ బోషకులును,చందాదారులునై వీరి యుద్యమమునకుఁ జేయూఁత నొసంగుదురుగాక.

పై గ్రంథములందు విస్మృతకళింగాంధ్రకవు లనునది గ్రంథకర్తలచే నిదివఱలో వ్యాసరూపమునఁ బ్రకటింపఁబడియున్నది. కొన్ని యీ పత్రికయందును, మరికొన్ని విజయనగరకళాశాలా పత్రికయందును బ్రకటితములు. వానిని గ్రంథరూపమునఁదిరిగి ముద్రించుట యాంధ్రవాఙ్మయచరిత్రపరిశోధకుల కెంతయు నుపయోగకరము. ఇందుఁ గళింగదే

శమునకు (నేఁటివిశాఖపట్టణము, గంజాముజిల్లాలకుఁ) జెందిన పదునైదు కవీశ్వరులనుగూర్చి గ్రంథకర్తలు మనకు విపులముగఁ దెలిపియున్నారు.

రెండవగ్రంథమగు వాల్మీకిచరిత్ర మిదివఱలోఁ జిత్రాడ యముద్రితాంధ్రగ్రంథసర్వస్వమువారిచే ముద్రింపఁబడినది. కవియగు తంజావూరి రఘునాథభూపాలుని గూర్చియు, నతని యాస్థానముననున్న చేమకూర వేంకటకవి మొదలగు కవీశ్వరులనుగూర్చియు శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు చక్కని పీఠికను వ్రాసియున్నారు. వాల్మీకిచరిత్రము మృదుమధురమై దక్షిణాంధ్రవాఙ్మయమున నగ్రస్థానమును వహించుచున్నది. కవిత్వమునుగూర్చి రఘునాథభూపాలుఁడు చెప్పిన పద్యములే యతని కవిత్వమును వర్ణించుననిన నతిశయోక్తి కాఁజాలదు.

క. చెప్పవలెఁ గప్పురంబులు
కుప్పలుగాఁ బోసినట్లు, కుంకుమ పైపై
గుప్పినక్రియ, విరిపొట్లము
విప్పినగతి ఘుమ్మనం గవిత్వము సభలన్.

క. చెవులకుఁ జవులై, చల్లఁగఁ
గవులకుఁ దవులై సమస్తకావ్యకళాబం
ధువులై రససింధువులై
యవురా! యనఁ గవిత లవని నలరఁగవలదా. (1—25,16)

మూఁడవదగు ధర్మజ్ఞచరిత్ర మొకసంకలితగ్రంథము. ఆంధ్రవిజ్ఞానసమితి కధ్యక్షులగు శ్రీ వేపకొమ్మ గురువేంకటసుబ్బయ్యగారును, వారిసతీమణిఆదిలక్ష్మమ్మగారును నానాగ్రంథములఁగల భక్తిరసపూరితములగు పద్యరత్నముల నేర్చి, వానిని స్కాందపురాణాంతర్గతమగు ధర్మజ్ఞచరిత్రమను కథాసూత్రమునఁ గూర్చి యీగ్రంథమును రచించియున్నారు. వీరు విజ్ఞానసమితికిఁ బ్రోత్సాహకులగుటయేగాక భాషాభిమానముతో విశేషమగు వ్యయమును భరించి గ్రంథములఁ బ్రకటించుచున్నారు, వీరి కాంధ్రులు తమకృతజ్ఞతను దెలుపవలసియున్నది. పూర్వ

కవివిరచితగ్రంథములను దమగ్రంథమాలయందుఁ బ్రకటించుటతో నాఁగక వీరు స్వయముగఁ గృషిసల్పి యమూల్యములగు పద్యముల సేకరించి, ధర్మజ్ఞచరిత మను పేర నీప్రబంధమును బ్రకటించియున్నారు. ఇందు వర్ణాశ్రమధర్మములు, శివయోగపద్ధతి, పంచాక్షరీమంత్రమహిమ మొదలగునవి వర్ణింపఁబడినవి.

4. (శ్రీ) వేంకటాద్రీయము—తిరువూరు వెంకటాద్రిగారిచే రచింపఁబడినవైద్యనిఘంటువు ప్రథమసంపుటము. వెల రు 8—0—0

ఈగ్రంథము వైద్యుల కుపయుక్తమగునట్లు చరకసుశ్రుతాది గ్రంథములఁ బరిశీలించి, ఓషధులయొక్క లక్షణములు, గుణములు, పర్యాయపదములు, ఆంగ్ల సంస్కృతాంధ్ర ద్రవిడ, కర్ణాటాది పదములు, వివరణముతోడను, మూల శ్లోకములతోడను సమకూర్పఁబడినవి సులభమగు భాషలో నాంధ్రవివరణము వ్రాయఁబడినది. పెక్కు గ్రంథములఁ బరిశోధించి సంపూర్ణముగ నుండుటకై గ్రంథకర్త లిద్దానిని రచించిరి. ఇయ్యది నిఘంటువని పేర్కొనఁబడినను యాయావస్తువుల గుణదోషముల విచారణ మొనర్చునప్పుడు వైద్యవిషయములను గూడఁ దెలుపుచున్నది. ఇది నిఘంటువునఁ బ్రథమభాగము. ఇందు ఉద్భిజ్జ వర్గము మాత్రము కలదు. కేవలము వైద్యమునకేగాక యాంధ్రభాషకుఁగూడ నిట్టి నిఘంటువులు మిక్కిలి యుపయోగకరములు. ప్రాచీనగ్రంథములఁ గల పెక్కుపదముల యర్థము నిట్టి గ్రంథముల సహాయమున మనము గ్రహించుటకు వీలగుచున్నది. గ్రంథకర్తలు త్వరలో మిగిలిన భాగములను గూడ ముద్రింతురు గాక. వలయువారు నూజివీడు గ్రామవాస్తవ్యులగు గ్రంథకర్తలకు వ్రాయవలయును

చాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్ర కవి కాఁడు.

బండారు తమ్మయ్య.

ఆంధ్ర వాఙ్మయమున నింతవఱకు నుపలబ్ధమయిన గ్రంథసామగ్రిని బట్టి నన్నయభట్టారకుఁడు ప్రథమాంధ్రకవియనియు నాతని యాంధ్ర మహాభారతమే తొలి కావ్యమనియుఁ బలువురుపండితుల యభిప్రాయమ యియున్నది. ఇందు కనుగుణముగనే, నన్నెచోడుని కుమారసంభవము వెలువడినతరువాతఁగూడ నాతని కావ్యము నన్నయభారతమున కిటీవలిదే యని తమకుఁ దోఁచిన యుపపత్తులతో నిరూపించు పండితు లాగ్రంథ మందలి,

> క. మునుమార్గకవిత లోకం
> బున వెలయఁగ దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుం
> గున నిలిపి రంధ్రవిషయం
> బునఁ జనఁ జాళుక్యరాజు మొదలుగఁ బలువుర్.

అనుపద్యమున నుదాహృతుఁడయిన చాళుక్యరాజు నన్నయభారతము నకుఁ గృతిపతియగు రాజరాజనరేంద్రుఁడే యని తలంచుచున్నారు. ప్రత్యక్షప్రమాణముగఁ గానవచ్చు నన్నయభారతమును బట్టియు నాంధ్ర వాఙ్మయమునఁ జిరకాలమునుండి వచ్చుచున్న వాడుకనుబట్టియుఁ బయి యభిప్రాయము సమంజసముగనే యొప్పఁదగును; గాని దానిని ద్రోసి పుచ్చుటకుఁ దగిన యాధారములు లేవు.

శ్రీ దేవరపల్లి వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు 'ఆంధ్రభూమి' లోను విభూతిపత్త్రిక (సం 1 సం 2) లోను బ్రకటించిన "నన్నిచోడ నన్నయభట్ట కవులు సమకాలికులే" అను వ్యాసమున, సంస్కృతకవిస్తుతుల వెనుక రచించిన "మునుమార్గకవిత" యనుపద్యముతరువాత నన్నెచోడుఁడు తన కుమారసంభవములో

చ. సురవరులం గ్రమంబుగ వ, చోమణిసంహతిఁ బూజ చేసి, మ
ద్గురుచరణారవిందముల, కుం దగసమ్మతిఁ జేసిమ్రొక్కి, వి
స్తరమతులం బురాణకవి, సంఘము నుత్తమమార్గసత్కవీ
శ్వరులను దేశిసత్కవుల, సంస్తుతిచేసి మనోముదంబునన్.

అనుపద్యము వ్రాసియుండుటచే నీపద్యమునందలి క్రమమునుబట్టి పూర్వ పద్యోదాహృతులగు "చాళుక్యరాజు మొదలగుపలువురు" దేశికవీశ్వరుల నియే గణింపఁ దగునుగాని, రాజరాజువంటి దేశికవితాపోషకులని తలంప రాదనియు నందుచే నన్నయభారతము తరువాత నే నన్నెచోడుని కుమార సంభవము రచింపఁబడినదని విమర్శకులు పలువురు నిర్ణయించుటసాహ సమని చెప్పవలసివచ్చినందుకుఁ జింతిల్లుచున్నామనియుఁ దమయభిప్రా యమును దెలియఁబఱిచిరి; కాని యీవ్యాసమునందు దేశికవితను సృజిం చిన యాచాళుక్యరాజెవరో శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనలేదు. ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్పత్త్రిక (సం 28 సం 1)లో నేఁ బ్రకటించిన "నన్నెచోడునికాలము" అనువ్యాసములో "పుట్టించు" అను ప్రేరణక్రియకు "సృజించు - లేక రచించు" అని యర్థము చెప్పుట సమంజసముకాదనియు, నన్నెచోడుని పద్యమునుబట్టి రాజరాజువంటి చాళుక్యనృపాలురు నన్నయభట్టువంటి దేశికవులచే నారంభింపఁజేసిన దేశికవితారచనమే ద్యోతకమగుననియు, నన్నెచోడుఁడు పయిరెండుపద్యములకు నడుమ దేశికవులస్తుతించినకొన్ని పద్యములు వ్రాసియుండుననియు నవిమనకుదొరకిన యాతని కుమార సంభవైకప్రతిలో లోపించియుండుననియు, అట్లుకానిచో నన్నెచోడుఁడు "దేశిసత్కవుల సంస్తుతిఁజేసి" యనుటలో సాముదాయిక దృష్టినే కయి కొనియుండుననితలంపనగుననియు వ్రాసియుంటిని. మఱియు నావ్యాస మునందు, శ్రీరెడ్డిగారు తమవ్యాసమున నపూర్వమగు చిత్రప్రదర్శన మొనర్చుచు నన్నెచోడుఁడు కుమారసంభవమును విక్రమశకగతవర్షము 1110 అగు జయసంవత్సర చైత్రశుద్ధ తృతీయామంగళవారము (క్రీ. శ. 15-3-1054) నాఁటికి ముగించియుండునని తిథివారసహితముగ నిర్ణయిం

చిన వింతసిద్ధాంతమునందలి వైపరీత్యమును గూడ వెల్లడించియుంటిని దీనిపై శ్రీరెడ్డిగారు దగిన సమాధానముల నింతవఱకుఁ బ్రకటించినట్లు కానరాదు.

ఆంధ్రకవిత్వమును దొలుత నారంభించినదియొవరో యొక చాళుక్యరాజయి యుండుననను తమయభిప్రాయబీజమును మొలకలెత్తించుటకుఁ గాఁబోలు శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారు ప్రమాథిసంవత్సరము ఉగాదికి నెల్లూరునుండి వెలువడిన "జమీన్‌రైతు" ఉగాదికానుక సంచికలో "చాళుక్యరాజు చాళుక్యభీమకవికాదా?" అనుమఱియొక వింతవ్యాసమును బ్రకటించి, అందలి విషయములనే యనువదించి విస్తరించుచు ది 22-10-1939 నాఁడు ప్రకటితమయిన విభూతిపత్త్రిక (సం 1 సం. 9) లో "చళుక్యభీముఁడే చాళుక్యరాజదేశిసత్కవి''అను వేఱొక వ్యాసమును గూడఁ బ్రకటించియున్నారు. మొదటివ్యాసమున కెత్తుగడగా శ్రీరెడ్డిగారు "ఆంధ్రకవితాపట్టాభిషిక్తుండైన నన్నయభట్టోపాధ్యాయ సార్వభౌమునికంటె ప్రాచీనుఁడైన దాక్షారామచాళుక్యభీమ కవిసార్వభౌముఁడు కలఁడని కాశీఖండకవిసమయచరిత్ర చెప్పుచున్నది." అనువాక్యముల రచించి, రెండవవ్యాసము మొదట "నేనీవ్యాసములో దేశికవితఁ బుట్టించి తెనుంగు నిలిపిన చాళుక్యరాజు "చళుక్యభీమ''దేశిసత్కవియని కాశీఖండాది కావ్యప్రమాణములతో నిరూపింపఁదలఁచినాను.''అని లిఖించియున్నారు. ఈచాళుక్యభీముఁడు రమారమి క్రీ శ. 892 మొదలు 922 వఱకు వేంగీరాజ్యమును బరిపాలించిన తూర్పుచాళుక్యరాజు.

నన్నెచోడుఁడు నన్నయభట్టునకుఁ బూర్వుఁడను వారివాదమును, దరువాతివాఁడను వారివాదమునుగూడ నంగీకరింపక యాకవు లిరువురు సమకాలికులను నొకవినూత్నవాదమును బ్రకటింపు కుతూహలముతో శ్రీరెడ్డిగారు రచించిన "నన్నిచోడ నన్నియభట్టకవులు సమకాలికులే" అను వ్యాసములోఁ గుమారసంభవరచనాకాలనిర్ణయమునకై వారవలంబించిన చిత్రవిచిత్రవినూత్నపక్కిని దిలకించినవారికి శ్రీరెడ్డిగారి విమ

ర్శనవిధానమందలి వైలక్షణ్యము గోచరించియే యుండును. అట్టి మార్గమునే ప్రస్తుతవ్యాసరచనమునందుఁ గూడ వా రవలంబించియున్నారు. ప్రథమాంధ్రకవి నన్నయభట్టారకుఁడయినను, శ్రీరెడ్డిగారు తలంచునట్లు చళుక్యభీముఁడయినను మఱొకఁడయినను, సమగ్రవాక్యములఁగాని వాని వలన వ్యక్తమగు సమన్వయార్థములఁగాని కయికొనక, ఎచ్చటెచ్చటనో యున్న యందదుకు పదములను, వ్యస్తవాక్యములను గ్రహించి యిచ్చ వచ్చినట్లు వానికి సంబంధమును ముడివెట్టి, విచ్చలవిడిగఁ గావలసిన యర్థములఁజెప్పి వింతసిద్ధాంతము లొనర్చు వినూత్నవిచిత్రవిమర్శనవిధానమునకు శ్రీవేంకటకృష్ణారెడ్డిగారిని ప్రప్రథమాచార్యులుగ నెన్నఁదగునని నాయభిప్రాయము.

ఇఁక రెడ్డిగారు చళుక్యభీమరాజును ప్రథమాంధ్రకవిగా గణించుటకయి గ్రహించిన వింతమార్గమును దిలకింపుఁడు.

కాశీఖండకృతిపతియగు వీరభద్రారెడ్డి యన్న వేమారెడ్డి శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసించుచుఁ బలికినట్లు గ్రంథావతారికలోఁ జెప్పఁబడిన,

"శా. ఈక్షోణిన్ నినుఁబోలు సత్కవులు లే(వే)రీ నాఁటికాలంబునన్
దాక్షారామ చళుక్యభీమవరగంధర్వాప్సరోభామినీ
వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణద్వైరాజ్యభారంబు న
ధ్యక్షించున్ గవిసార్వభౌమ భవదీయప్రౌఢసాహిత్యముల్."

అనుపద్యమునందలి "నినుబోలు సత్కవులు లేరు" అను సిద్ధాంతవాక్యము శృంగార శ్రీనాథునితో సరిపోఁగఁజాలిన శృంగార చళుక్యభీమ సత్కవి కలఁడని వ్యంగ్యముగాఁ జెప్పక చెప్పుచున్నదఁట. ఇట్టి యపూర్వవ్యంగ్యత యీపద్యమునందు నేఁటికి శ్రీరెడ్డిగారికి వినూత్నముగా స్ఫురించినదిగాని యింతవఱ కెవరికిని గోచరించినదికాదు. పయి పద్యము రెండవపాదము నందలి "చళుక్యభీమ" అనుపదైకదేశమును మాత్రము గ్రహించి శ్రీరెడ్డిగారీవినూత్నసిద్ధాంతమున కుపక్రమించుచున్నారు. ఇందు చళుక్యభీమవర అనుటకు చళుక్యభీమపుర అనుపాఠము

కూడఁగలదు. దక్షారామము, చళుక్యభీమవరము (పురము) వేమ వీర భద్రారెడ్ల పాలనమునందలి రెండు పుణ్యక్షేత్రములు. ఇవి పంచారామ ములలోఁ జేరినవి. ఈరెండు తావులందునుగూడ భీమేశ్వరనామాంకిత ములగు శివలింగములు వెలసియున్నవి. పంచారామములలోని కుమా రారామమే చళుక్యభీమవరము. ఇది దక్షారామమున కిరువదిమైళ్ల దూరమున సామర్లకోటదగ్గఱ నిప్పటికిని భీమవరమను పేరితోనే పిలు వఁబడుచున్నది. ఇది శ్రీరెడ్డిగారుకూడ నెఱుంగకపోలేరు. చళుక్యభీమ వరమనియు, చాళుక్యవంశరాజధానియగు చాళుక్యభీమవరము" అనియు గ్రామనామములనుగూడఁ దమవ్యాసములలో వా రుదాహరించినారు. కాని యిక్కడమాత్రము "వర" శబ్దమును విడఁదీసి గంధర్వాప్సరోభామి నులకు విశేషణముగా గ్రహింతురుకాఁబోలు. "పుర" శబ్దపాఠమును వీ రసలే గ్రహించినట్లు తోఁచును. ఇప్పుడు ద్రాక్షారామ మని పిలువఁ బడు దక్షారామమునందును, కుమారారామ మని వ్యవహరింపఁబడు చళుక్యభీమవరమునందును బూర్వము స్వామికైంకర్యమునకై నాట్య గాంధర్వ విద్యాపారీణలగు వేశ్యామణులు పెక్కురుండెడివారు. శ్రీనా థుని భీమఖండము చదివినవారికది తెల్లమగును. వలయునప్పుడీ వేశ్యా మణులు వేమవీరభద్రారెడ్ల కొలువుకూటమునకేఁతెంచి తమవిద్యా నైపుణ్యమును బ్రదర్శించెడివారు, కాశీఖండమునందలి.

సీ. త్రైలోక్యవిజయాభిధంబైన సౌధంబు
చంద్రశాలా ప్రదేశంబునందు
సచివసైన్యాధీశ సామంతపరివార
సీమంతినీ జనశ్రేణి గొలువ
శాస్త్రమీమాంసయు సాహిత్యగోష్ఠియు
విద్వత్కవీంద్రులు విస్తరింపఁ
గర్పూరకస్తూరికా సంకుమదగంధ
సారసౌరభము దిక్పూరితముగ

గీ. నిజభుజావిక్రమంబున నిఖిలదిశలు
 గెలిచి తను రాజ్యపీఠ మెక్కించినట్టి
 యన్న వేమేశ్వరుని యంక మాశ్రయించి
 నిండుకొలువుండెఁ గన్నుల పండువుగను.

అను పద్యమువలన నిది ద్యోతితమగును. త్రైలోక్యవిజయాభిధానసౌధమున నిండుకొలువు పైని వర్ణించినరీతిని సాగుచున్నసమయమునసే రెడ్డివేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁగూర్చి "ఈక్షోణిన్ నినుబోలుసత్కవులు లేరు" అను పయిపద్యమును బలికినది. దీనిలోని "ద్వైరాజ్యభారంబు" అను దానియర్థ మేమయి యుండునని పలువురు సందేహములఁ బ్రకటించిరి. శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావుగారు తామురచించిన శ్రీనాథకవిచరిత్రములో నిందుఁగూర్చి కొంత చర్చించి ద్వైరాజ్యశబ్దమునకు సరియగునర్థమును జెప్పకపోయినను బద్యము చెప్పఁబడిన సమయసందర్భములఁబట్టి "ఈకొలువుకూటమున నృత్యమొనర్చు దాక్షారామచళుక్యభీమవరక్షేత్రములందలి వేశ్యామణులు తమవక్షోజద్వయముపయి యలందిన చందనకుంకుమముల పరిమళములు సభాంతరాళముల గుబాళించునట్లే నీ ప్రౌఢసాహిత్యసౌరభములుకూడ వానికంటె నెక్కుడుగ నెల్లయెడల వ్యాపింపనేర్చును" అని పద్యముయొక్క భావార్థమయి యుండునని వ్రాసియున్నారు. ఇందుపయి 1933 సంవత్సరమున రాజమహేంద్రవరమున జరిగిన యాంధ్రసాహిత్య పరిషద్వార్షికోత్సవసభలో నేను "శ్రీనాథకవిప్రయోగములు" అను వ్యాసమును జదువుచు దానిలోఁ బయిపద్యమునుగూర్చికూడ ముచ్చటించుచు శ్రీ వీరభద్రరావుగారు చెప్పిన యర్థముకంటె విశాలమగు మఱియొకయర్థము నాకును నామిత్రులు శ్రీ ఇవటూరి సుందరయ్యగారికిని స్ఫురించినదనియు "ద్వైరాజ్యభారంబు" అనుటకంటె "ద్వైరాజ్య పారంబు" అనునది శ్రీనాథుని పాఠమయియుండునని తలంచుట సమంజసమనియుఁ జెప్పి యీక్రింది యర్థమును వివరించితిని. గంధసారఘుసృణములు, అనఁగా మలయజకా

శ్మీరములు (చందనకుంకుమములు) వరుసగా రెండు వేర్వేఱు దేశముల కుఁ (రాజ్యములకు) జెందినవి. గంధసారమునకు నిలయమగు మలయ పర్వతమున్న పాండ్యరాజ్యము మొదటిది. కుంకుమమునకు జన్మస్థాన మగు కాశ్మీరము రెండవది. పారమునఁగా నవతలియొడ్డు. మలయపర్వత మున్న రాజ్యభాగమున కవతలనే సముద్రమున్నది. కాశ్మీరరాజ్యమున కవతలనే హిమాలయపర్వతములున్నవి. "శ్రీనాథకవిసార్వభౌమా ? ఈ భారతక్షోణిలో నీవంటి సత్కవు లీనాఁటికాలమున లేరు. దాక్షారామ చళుక్యభీమపుర వేశ్యామణుల వక్షోజములందలి చందనకుంకుమ సౌర భములు వారినృత్యవేళలయందు సభాంతరాళములనిండి గుబాళించునట్లు నీ కవిత్వసౌరభములు వానినతిక్రమించి యాచందనకుంకుమముల జన్మ స్థానములగు పాండ్య కాశ్మీరరాజ్యముల దాఁటి యాసేతుహిమాచల పర్యంతము వ్యాపింపఁజాలును"

శ్రీనాథకవి ప్రయోగము" లను నాపూర్వోక్తవ్యాస మటు తరువాతఁ బరిషత్పత్రిక (సం 24 సం 4) లోఁ గూడఁ బ్రకటింపఁబడినది. సభలో విన్న పండితులుగాని పత్రికలోఁజదివిన పాఠకులుగాని పయి యర్థము సరికాదను ప్రతివాదము నెవరు నింతవఱకుఁ బ్రకటింపలేదు. ప్రకరణసందర్భములఁబట్టి పర్యాలోచింప నీపద్యమున కిట్టియర్థమే సమం జసముగ నుండునుగాని యిందులోఁ జళుక్యభీముఁడను నొక పూర్వకవి ప్రశంస వ్యంగ్యముగఁగాని వాచ్యముగఁగాని యున్నదని తలఁచుట కెట్టి యవకాశమును లేదనియే నాయభిప్రాయము. శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డి గారి కిట్టిసహజస్వాభావికార్థములతోఁ బ్రసక్తి లేకుండుట శోచనీయము. "చళుక్యభీమ" అనుపదము వెనువెంటనేయున్న "వర (పుర)" శబ్దముల మాట యేమి ? వానితోడి సమన్వయ మెట్లు ? అను విచారమే వారికి లేదయ్యెను. "చళుక్యభీమ" అనుపదము దొరకినదిగదా చాలును. దా నినిబట్టి ప్రాకులాడి మఱికొన్ని కారణాభాసములతో సంబంధమును ముడి వెట్టి యాకాశహర్మ్యముంబోలు నపూర్వసిద్ధాంతమును బ్రకటింపవచ్చు

సని వారు ముచ్చటపడిరి. ఈయభిప్రాయసమర్థనమునకయి వారు ప్రదర్శించిన పరికరపటుత్వమునుగూడ నిక విలోకింతము.

శ్రీనాథుఁడు కాశీఖండమునకు ముందు రచించిన భీమఖండములో సత్కావ్యలక్షణమునుగూర్చి చెప్పిన,

మ. హరచూడాహరిణాంకవక్రతయుఁ గాకోలాంతస్ఫురచ్చండికా
పరుషోద్గాఢపయోధర స్ఫుటతటీ పర్యంతకాఠిన్యమున్
సరసత్వంబును సంభవించె ననఁగా సత్కావ్యముల్ దిక్కులన్
జిరకాలంబు నటించుచుండుఁ గవిరాట్ జీగేహరంగంబులన్.

అనుపద్యము "ప్రౌఢసాహిత్యములత్రోఁచులఁ దూఁగిన వైద్యరాజ్యభారంబు సాహిత్యవైద్యరాజ్యభారంబు" అనివాచ్యముగాఁ జెప్పుచున్నదఁట. శ్రీరెడ్డిగారీవాక్యమున నుద్దేశించిన భావమేమియో నాకు స్పష్టముగ బోధపడలేదు. సాహిత్యములత్రోఁచులఁ దూఁగిన వైద్యరాజ్యభారంబు సాహిత్యవైద్యరాజ్యభారంబని యూరక పదములను దిరుగవైచినంతమాత్రమునఁ బ్రయోజనమేమి? వక్రత, ధ్వని, వ్యంగ్యము ననునవి యాలంకారికమతములో నించుమించుగ సమానలక్షణార్థకములు. పయిపద్యములో శ్రీనాథుఁడు పేర్కొనిన "వక్రత" ధ్వనివ్యంగ్యము ను బోధకమనియు, చండికావక్షోజకాఠిన్యము గాఢసమాస బంధమునకు ద్యోతకమనియు, ఈరెంటిని గలిగి పయిఁగా నన్నిటికంటె ముఖ్యమగు సరసత్వమును గలిగిన సత్కావ్యములు చిరస్థాయులై వెలయఁగలవనియుఁ జెప్పుటయే పయిపద్యమున శ్రీనాథుఁ డుద్దేశించిన భావమని నేఁ దలంతును. ఈలక్షణము లాతని కృతులయందు నిండారియుండుట పండితులకెల్ల ననుభవమే. "భీమఖండమునఁ జెప్పిన స్పష్టార్థమునే కాశీఖండములో శ్రీనాథుఁడు వ్యంగ్యముగా వివరించెననియు, పయోధరస్ఫుటతటీపర్యంతకాఠిన్యమును, సరసత్వంబును గలిగిన కావ్యములను వక్షోజద్వయగంధసారఘుసృణవైద్యరాజ్యభారంబు అనే ప్రౌఢసాహిత్యవ్యంగ్యముగఁ (వాచ్యముగా) జెప్పినాఁడనియు, కాశీఖండమందలి గంధసార (చందనము)

ఘుసృణము (కుంకుమపువ్వులు) భీమఖండమందలి సరసత్వచిహ్నములే కాని మైపూఁతలు కావనియు, "నాళీకభవవధూ స్తన పాళీకహ్లార రమ్యపరి మళలహరీ శాలీనతా విధాయి వ । చోలీలలు తల్లనార్థి సురభికి నమరున్" అను భీమఖండపద్యమున శ్రీనాథుఁడు స్తనరమ్యపరిమళలహరీ (తెమ్మెరలు) వచోలీలలు, అని నిరూపించియున్నాఁడని యుపోద్ఘాతము కొంత చెప్పి, రెడ్డిగారు "దాక్షారామ చళుక్యభీమ-వైవ్రరాజ్యభారంబు" "చళుక్య భీముని (సంస్కృతాంధ్ర) వచోలీలలు (ప్రౌఢసాహిత్యములు) అని నిర్ణయింపవచ్చుననియు, రయి రెండుపద్యములలో శబ్దభేదమే కాని భావభేదము లేదని స్పష్టమగుచున్నదనియు సెలవిచ్చిరి. కవితాబంధమును యువతీవక్షోజాతకాఠిన్యముతోను, సరసకవిత్వసౌరభములను సుగంధపరిమళములతోడను సరిపోల్చుట కవులందఱకు సర్వసామాన్యమే. ఈవిషయమున శ్రీనాథుఁడు క్రొత్తగఁ జెప్పిన దేదియు లేదు కవితాలక్షణవిషయమున రెడ్డిగారు పేర్కొనిన భీమఖండ కాశీఖండపద్యములందలి స్పష్టార్థ వ్యంగ్యార్థము లెట్టివయినను వానివలనఁ జళుక్యభీముఁడను కవియొక్క ప్రౌఢసాహిత్యప్రసక్తి కేమాత్రమయిన సంబంధ మున్నదేమో సహృదయులు నిర్ణయింతురుగాక.

ఇఁక శ్రీనాథుని దని పలుకుపు తెలుఁగు

శా. అక్షయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ ! కస్తూరికా
 భిక్షాదానము సేయురా సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్
 దక్షారామచళుక్య భీమవరగంధర్వాప్సరో భామినీ
 వక్షోజద్వయకుంభికుంభములపై వాసించుఁ దద్వాసనల్.

అను చాటువునుగూడఁ బేర్కొని యది "ఈక్షోణిన్ నినుబోలు సత్కవులు -" అను కాశీఖండపద్యమాతృకనుండి పుట్టినదని సెలవిచ్చియీ పద్యముకూడఁ దమయూహకే తోడగునని తలంచి యీ రెండు పద్యములకుఁ బాఠకుల సౌకర్యార్థమని తమ విపరీతపద్ధతిప్రకార మిట్లు దండాన్వయము వివరించినారు.

("అక్షయ్యంబుగ" అను పద్యమునకు)

"ఓ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ! దాక్షారామ చళుక్యభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవక్షోజద్వయ కుంభికుంభములపయి వాసించుచున్న - ప్రసిద్ధికెక్కిన కావ్యసముచయము భీమఖండములో కలదుగద) తద్వాసనలు (ఆసత్కావ్యవాసనలు) కలిగిన సుకవిరాడ్బృందారకశ్రేణికిన్ (ఆశ్రేణిలోచేరనవాని) కస్తూరికాభిక్షాదానము అక్షయ్యంబుగ చేయుమురా; అని శ్రీనాథుఁడు సభాపూజ్యముగ తెలుంగాధీశుని ప్రార్థించినాఁడు"

("ఈక్షోణిన్" అను పద్యమునకు)

"ఓ శ్రీనాథకవిసార్వభౌమ! భవదీయప్రౌఢసాహిత్యములు దాక్షారామ చళుక్యభీమ (వరగంధర్వాప్సరో భామినీవక్షోజ ద్వయగంధసారఘుసృణము లు - కాఠిన్యమున్ సరసత్వంబును సంభవించె ననగా సత్కావ్యముల్)......సాహిత్యద్వైరాజ్యభారంబున్ అధ్యక్షించున్ (ప్రౌఢోక్తి) కనుక ఈక్షోణిన్, ఈ నేటికాలంబునన్ నినుబోలు సత్కవులు లేరు" అని రెడ్డి వేమవిభుఁడు సభాపూజ్యముగా ప్రశంసించినాఁడు"

చీకటిలోని చిందులాటవలె నీయన్వయము లెంత గందరగోళము గానున్నవో వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. సందర్భశుద్ధి వీనియం దెంతవఱకున్నదో నిర్ణయింప సహృదయులే ప్రమాణము.

మఱి యింకను వింతలో వింత కాశీఖండావతారికలోని "ఈ క్షోణిన్......" అను పూర్వోక్తపద్యమునకు మునుముందేయున్న "వచియింతు వేములవాడ భీమన భంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు..." "అను సీసపద్యములో శ్రీనాథుఁడు ప్రప్రథమమునఁ గవిత్రయము కంటెముందు వేములవాడ భీమకవిని పేర్కొనుటచేతను, కస్తూరి రంగకవి తనయానంద రంగరాట్ఛందములో "ఆదిమసుకవి భీమనకు దండము పెట్టి నన్నయభట్టునకు నతిమ్రొక్కి" అని వ్రాసియుండుటచేతను, శ్రీరెడ్డిగారు ఆదికవియని తాముతలంచు చళుక్యభీముఁడే యా వేములవాడ

భీమకవియనియు, చళుక్యభీమనయన్నను, దాక్షారామ చళుక్యభీమన యన్నను, వేములవాడ భీమనయన్నను నొక్కనికే పేళ్ళనియు నిర్ణయిం చు సాహసమునకుఁ గూడ సిద్ధమయినారు.

ఇందుకయి వీరుచెప్పెడి యుపపత్తులనవలోకింపుఁడు. వీనిలో శ్రీ రెడ్డిగారి వాక్యము లనున్నదున్నట్లు లుదాహరింపక సమన్వయ సౌకర్య మునకయి భావార్థవిరోధము కలుగకుండ స్వల్పపుమార్పులు చేర్పులు నచ్చటచ్చట నొనర్చితిని. ఇందుకు రెడ్డిగారు పాఠకులుకూడ నన్ను క్షమింతురుగాక !

1. "ఈక్షోణిన్ నినుఁబోలు సత్కవులు లేరు." అను పద్యములో శ్రీనాథుఁడు చాళుక్యభీముని సాహిత్యవైరాజ్యభారంబును దన ప్రౌఢ సాహిత్యము:లధ్యక్షించును (అతిశయించును) అని ప్రౌఢోక్త్యలంకారము నాశ్రయించి వ్రాసినను నది వాస్తవముకాదు. ఏలయన "వచియింతు వేము:లవాడ (వేములవాడ చాళుక్య) భీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొ క్కమాటు" అను కాశీఖండచారిత్రక వ్యాఖ్యానము కలదు. ఛందో నిర్బంధమువలనఁగాఁబోలు వేములవాడ చాళుక్య భీమనకు మాఱుగా "నామైకదేశే నామగ్రహణమ్" అను న్యాయప్రకారము వేములవాడ భీమనయని వ్రాసినాఁడు. వేములవాడ (చళుక్య) భీమన దాక్షారామ చళుక్య భీమకవి కాకపోఁడని కాశీఖండోపోద్ఘాతచరిత్ర చెప్పుచున్నది.

2. గోదావరిజిల్లాలో అత్యంతనామీప్యమందున్న వేములవాడ కును, దాక్షారామమునకును, చాళుక్యభీమవరమునకును శ్రీనాథుఁడు భేదమును పాటింపక దాక్షారాను చళుక్య భీమ:* ఆన్నట్లే వేములవాడ చళుక్యభీమనకుఁగాను, వేములవాడ భీనున అని సంగ్రహించినాఁడు.

---

* శ్రీనాథుఁడు చళుక్యభీమవర" అని గ్రామనామమునే గాని "చళుక్యభీమన" అను పురుషనామము నేమాత్రము "ఈక్షోణిన్" అను పద్యములోఁ గాని "అక్షయ్యాం బుగ" అను చాటువులోఁగాని మఱెచ్చటఁగాని పేర్కొనలేదని పాఠకు లెఱుంగుదురు గాక ! శ్రీరెడ్డిగారిది పాటింపక యీ కాలవార్యశ్రము నిర్మింపఁబూనుటయాశ్చర్యము.

3. కాశీఖండము పీఠికలోని పయి రెండుపద్యములలో నట్లు వ్రాసియుండియు శ్రీనాథుఁడు సంస్కృతాంధ్రకవిస్తుతి యొనర్చిన పూర్వకవిస్తుతిపద్యములో నాంధ్రకవిస్తుతిలోఁ గేవలము

"శబ్దశాసను నన్నపాచార్యుఁ దలఁచి
సత్కవిశ్రేష్ఠుఁ దిక్కయజ్వను భజించి
సత్ప్రబంధమహేశ్వరు శంభుదాసు
నధికతరభక్తి సంయుక్తి నాదరించి."

అని వ్రాసినాఁడేకాని వేములవాడ భీమకవిని స్మరింపక విడిచి పెట్టినాఁడు. ఇందువలన బ్రాహ్మణకవియైన శ్రీనాథుఁడు చాళుక్యరాజ కవియైన వేములవాడ భీమకవికి నమస్కరింపలేదని తోఁచుచున్నది

4. శ్రీనాథకవిసార్వభౌముని ప్రౌఢసాహిత్యములు ఒక్కొక్క మాటు వేములవాడ చళుక్య) భీముని ద్వైరాజ్య (కవితా) భారంబును అధ్యక్షించును (అతిశయించును) అనే రెడ్డివేమవిభుని ప్రశంస నాధార ముగాఁ గొని, విజేతయైన శ్రీనాథకవిసార్వభౌముఁడు తనకు ప్రతిద్వంద్వి గా నిలిచి యోడిపోయిన దాక్షారామ చళుక్యభీమన యనే వేములవాడ (చళుక్య) భీమనకు నమస్కరింపకుండుటవల్ల శ్రీనాథుని యభిమాన ముద్యోతము కాకపోదు.

మహాశయులారా! చూచితిరా? మన రెడ్డిగారు తాము సృష్టింపఁ దలఁచిన గగనకుసుమమును నిలువరింప నెన్ని యసంగతులకుఁ బాల్పడు చున్నారో! దక్షారామము, చళుక్యభీమవరము, వేములవాడ వేర్వేఱు గ్రామములయినను నవి సమీపస్థము లవుటచే శ్రీనాథుఁడు వానికి భేద మును బాటింపఁడయ్యెనఁట. ఎట్టి యవివేకియైన నిట్లొనర్చునా? వానికి భేదమును బాటింపక యైక్యమునే గ్రహింపఁదలఁచినచో వానిలో నేదియో యొకటిమాత్రమే గ్రహించి దానినే యా భీమశబ్దమునకు ముం దేల నిలుపఁడయ్యెను? చాళుక్యభీమనయే యైన యా వేములవాడ

భీమన నొకసారి స్మరించియుఁ గవిస్తుతిలో నాతనికి నమస్కరింపకుండుట యాతఁడు బ్రాహ్మణుఁడు కాకపోవుటచేతనఁట. మఱియు రెడ్డివేమవిభుని ప్రశంసామూలమునఁ దాను చాళుక్యభీమునకంటె గొప్పకవి నగుదునని మురిసి యబ్బిపోయి యీ యభిమానముచేఁగూడ నాతనికి నమస్కరింపఁ డయ్యెనఁట. చాళుక్యభీముఁడు శ్రీనాథునకంటె సుమారు 500 సంవత్సరముల ముందున్నవాఁడు. అట్టిచో నాతఁడొక గొప్ప పూర్వకవి యను తలంపే యాతనికున్నచో వేమారెడ్డి ప్రశంసమాత్రమునఁ దానాతనికంటె గొప్పవాఁ డగుదునని గర్వించి యాతని కభివందనమొనర్పుట మానునా. అట్లైనచోఁ దగుదునని మరల నాతనిని సామ్యమునకుఁ దెచ్చికొని యాతనివలె నుద్దండలీల వచింపనేర్తునని చెప్పికొనుట యెందుకు? పయిఁగా నీ కవిస్తుతులలో బ్రాహ్మణా౽బ్రాహ్మణ సమస్య గూడ శ్రీనాథున కంటఁగట్టుటయా? పాపమీవియన్నియు శ్రీరెడ్డిగారు తెచ్చిపెట్టినవేగాని శ్రీనాథునకీ గొడవలేమియు లేనేలేవు. ఆతనిదృష్టిలో నసలు చాళుక్యభీముఁడను నొక కవి లేనేలేఁడు. ఆతని పూర్వులెవరు పేర్కొని స్మరింపని యొక యపూర్వకవి నాతఁ డెట్లు భావింపనేర్చును? ఆతఁడు వాస్తవముగా విన్నది వేములవాడ భీమకవినిగుఱించియే. ఆతనిఁ గూర్చిన యైతిహ్యములు, ఆతఁడు రచించిన చాటువులు గ్రంథములు కొన్ని శ్రీనాథుని కాలమునకు వ్యాప్తియందుండియుండును. వాడుక కథలఁబట్టి యీ భీమకవి కూడ బ్రాహ్మణుఁడేగాని యితరకులజుఁడు కాఁడు. దక్షారామ భీమేశ్వరుని యనుగ్రహమువలన నొక బ్రాహ్మణవితంతువునకు నందనుఁడయి యుదయించినవాఁడు. కావుననే

"ఘనుఁడన్ వేములవాఁడ వంశజుఁడ, దక్షారామభీమేశ నం
దనుఁడన్, దివ్య విషామృతప్రకట నానాకావ్యధుర్యుండ, భీ
మన నాపేరు వినంగఁ జెప్పితిఁ దెలుంగాధీశ! కస్తూరికా
ఘనసారాది సుగంధవస్తువులు వేగం దెచ్చి లాలింపురా."

అను చాటుపద్యములో దక్షారామ భీమేశనందనత్వమును బేర్కొని

యున్నాఁడు. ఐతిహ్యములఁబట్టి చాటువులఁబట్టి యాతఁడు నన్నయభట్టునకు సమకాలికుఁడో యించుక యిటీవలివాఁడో కాఁదగును.

"వచియింతు వేములవాడ భీమసభంగి..." అనుపద్యములో శ్రీనాథుఁడు కేవలము కాలపౌర్వాపర్యమును పాటించినట్లు తలంప నవకాశము లేదు. శ్రీరెడ్డిగారు చెప్పినట్లు "అత్యుయ్యంబుగ సాంపరాయని తెలుంగాధీశ..." అనుచాటుపద్యము "ఈక్షోణిఁ నినుబోలు..." అను కాశీఖండపద్యమునుండి యేర్పడినదనుటకంటె నాచాటుపద్యమునందలి "దక్షారామ చళుక్యభీమవరగంధర్వాప్సరోభామినీ వక్షోజద్వయ" అను భాగమే కాశీఖండపద్యమున శ్రీనాథుఁడు గైకొనెననుట సత్యమునకు సమీపముగ నుండునని నాయభిప్రాయము. కస్తూరికాఘనసారాది సుగంధవస్తువులకయి వేములవాడభీమకవి యొక తెలుంగాధీశునిఁబైని చేర్కొనిన "ఘనుఁడన్..." అను పద్యమునం దర్థించియున్నాఁడు. ఆతెలుంగాధీశుఁడు సాంపరాయని తెలుంగాధీశుఁ డవునో కాదో నిశ్చయముగఁ జెప్పఁజాలము కాని సాంపరాయని తెలుంగాధీశయని "అత్యుయ్యంబుగ..." అనుపద్యములో మరలఁ గస్తూరికాభిక్షాదానమునకయి సంబోధింపఁబడి యర్థింపఁబడిన వాఁ డాతఁడే యయి యుండఁదగునని నాయభిప్రాయము. భీమకవి జన్మస్థానమగు వేములవాడకు రెండుమూఁడు మైళ్లదూరమునన్ సాంపరాయనిపురము (ఇప్పుడు సంపరయని పిలువఁబడు గ్రామము) ఉన్నది. పూర్వమది యొక రాజుచేఁ బరిపాలింపఁబడి వైభవముతో విలసిల్లిన పట్టణమని తెలియుచున్నది. శ్రీనాథుని భీమఖండములోఁ గూడ నీసాంపరాయనిపురము పేర్కొనఁబడినది. తెలుంగురాయనికి సాంపరాయనిపురమునకుఁగల సంబంధము పరిశోధింపఁ దగినది. భీమకవి తెలుంగురాయని మొదట దర్శించినపుడు నిజనామప్రకటనాదికము గావించికొని, కృతపరిచయుఁడయిన యాతనిని మరల సందర్శించినపుడు "సాంపరాయని" విశేషణముతో నాతనిఁ బేర్కొనియుండును. భీమకవి యుద్దండశైలియందలి గౌరవముచేతనే శ్రీనాథుఁడాతనిని

గాశీఖండావతారికలో "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి..." అను పద్యములో స్మరించి యాపద్యము వెనువెంటనే యాయుద్దండశైల్యాను కరణసూచకముగ "క్షు" ప్రాసతోనే "ఈక్షోణిక్..." అనుపద్యమును వ్రాసి భీమకవియందలి గౌరవము చేఁ బూర్వోక్తపద్యభాగమును మార్పు లేకుండ నందు గ్రహించినాఁడని నాతలంపు. ఈవిషయముల నిదివఱలో నా "శృంగార శ్రీనాథవిమర్శనము"నందును "శ్రీనాథకవిప్రయోగము లు" అను వ్యాసమునందును వివరించియే యుంటిని కావున శ్రీనాథుఁడు వేములవాడ భీమకవిని మాత్రమే పేర్కొనెననియు, అతనికిఁ జాళుక్య భీమరాజునకు నెట్టిసంబంధమును లేదనియు నీయిరువురకు నించుమించుగ రెండువందల సంవత్సరముల యంతర మున్నదనియు, శ్రీనాథుని దృష్టిలోఁ జాళుక్యభీముఁడను కవి లేనేలేఁడనియు బుద్ధిమంతులకు దోఁపకపోదు. ఈసందర్భమున రెడ్డిగారు శ్రీనాథుఁడు ఛందోనిర్బంధమునఁ జాళుక్య భీమనయనుటకు మాఱువేములవాడ భీమనయని వ్రాసియుండుననుట మఱియు నాశ్చర్యకరము. చెప్పఁదలఁచిన విషయములకు శ్రీనాథకవి సార్వభౌమునకు ఛందస్సుఖగతులనేర్పు వా! "విరచింతుఁ జాళుక్య, విభుఁ డు భీమసభంగి" అనియో "విరచింతుఁ జాళుక్య. భీమనవిధమున" అని యో వ్రాయనేరఁడయ్యెనా?

కస్తూరిరంగకవి యప్పకవికంటెఁ గూడ నర్వాచీనుఁడు. అతఁడు తనఛందోగ్రంథమున నుతించిన భీమకవి కవిజనాశ్రయ మను ఛందో గ్రంథమునకుఁ గర్తయని తలంపఁబడు వేములవాడ భీమకవియే యయి యుండును. అతనికి నాదికవియను విశేషణమును జేర్చుటలో రంగకవి వాడుకకథలను అప్పకవీయమునఁ జెప్పఁబడిన సంగతుల ననుసరించి యుండును. అప్పకవి నన్నయభట్టు భారతమును నాంధ్రశబ్దచింతామ ణిని గలియుగాదిని రచించినట్లు తనయవతారికలో వ్రాసినాఁడు. భీమ కవివ్రాసిన రాఘవపాండవీయాది గ్రంథములకు నన్నయభట్టడంచెనను నైతిహ్యములఁగూడ నాతఁడు గ్రంథస్థమొనరించినాఁడు. ఈలాక్షణిక

గ్రంథకర్తలకుఁ జారిత్రకజ్ఞానము చాలఁ దక్కువ. నన్నయభట్టు క్రీ. శ. 1030 ప్రాంతమువాఁడని శాసనాద్యాధారములచే వ్యక్తమగుచుండ నాతఁడు కలియుగాదిపురుషుఁడను నప్పకవి వ్రాఁతకేమి ప్రామాణ్యముండును? ఇట్లే యాతని ననుసరించిన కస్తూరిరంగకవి భీమనకవికిఁ జేర్చిన యాదికవి విశేషణమునకుఁ బ్రామాణ్యము చరిత్రజ్ఞుల దృష్టిలో సిద్ధింపనేరదు. ఇంతకు నాతఁడు పేర్కొనిన భీమకవి మన రెడ్డిగారు తలంచినట్లు చాళుక్యభీమరాజనుట కెట్టియాధారమును లేదుగదా!

వేములవాడభీమకవి గోదావరిమండలమువాఁడనియు నాతని జన్మస్థానము దక్షారామ సమీపమందలి వేములవాడయనియు వాడుకనుబట్టి యుఁ దెలియుచున్నది. ఇందుకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడు నిజామురాష్ట్రము నందలి వెలిగందలకు సమీపమందున్న వేములవాడ వాస్తవ్యుఁడను వాదమొకటి కొంతకాలమునుండి బయలు దేఱినది. ఇందుఁ గూర్చి శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు కవిజనాశ్రయ పీఠికలోఁ గొంత చర్చించి యా వాదముపట్లనే మొగ్గుసూపియున్నారు. కవిజనాశ్రయకృతిపతి రేచన నిజామురాష్ట్రము ప్రాంతమువాఁడుగ గోచరించును. ఆప్రాంతమందలి వేములవాడలో నొకభీమకవి యుండినచో నాతఁడే కవిజనాశ్రయ కర్తయై యుండుననువాదము కొంత సంగతముగానే యుండును. ఆసందర్భములో లేములవాడ భీమకవియు వేములవాడ భీమకవియు నొక్కఁడే యనుటకంటె నిరువురు వేర్వేఱుపురుషులని తలంచుటయే సమంజసమని నాయభిప్రాయము. చాటుపద్యములలో నుదాహృతుఁడయిన వేములవాడ భీమకవి గోదావరీమండలములోని వేములవాడ వాస్తవ్యుఁడనియే చిరకాలమునుండి గొప్ప వాడుకగానున్నది. అతని చాటువులలో నుదాహృతులయిన కళింగగంగు మున్నగు రాజులుకూడ గోదావరీమండలమునకు సమీపమందున్న మండలములలో రాజ్యపాలన మొనరించినవారు నిజామురాష్ట్రమందలి వేములవాడ భీమనకు వీరి సందర్భన మంత సంగతముగానుండదు. ఆవిషయ మెట్లున్నను శ్రీ వేంకటకృష్ణారెడ్డిగారియుర

పురుభీములు నొక్కఁడేయనియు నాతఁడే చాళుక్యభీముఁడనియుఁగూడ నీక్రిందివిధమున విచిత్రముగ వ్రాసినారు.

"ఇఁకఁ గాశీఖండమందలి 'వేములవాడ భీమనభంగి'కి "వేమలవాడభీమనభంగి" అనేపాఠముండవచ్చునా? అనేసమస్యను విచారింతము. దాక్షారామ, చళుక్యభీమవర, గంధర్వాప్సరోభామిని అనే వేమలవాడలలో దాక్షారామ చళుక్యభీమన అనేచాళుక్యభీమకవికలఁడు. దీనిని గోపరాజకవి గుర్తించి తన సింహాసనద్వాత్రింశికలోఁ గ్రింది చమత్కారచరిత్రను కల్పించినాఁడు."

క. "వేములవాడక శుచిమై
వేములవాడం జరించు వేమలవాడం
దా మెఱసిన భీముని నుత
భీముని బలభీము విమతభీమునిఁ దలఁతున్."

"ఈపద్యమందలి బలభీముఁడు రాజైన చాళుక్యభీముఁడని శబ్దసారస్యమువల్ల ఊహింపవచ్చును. వేమలవాడ దామెఱసిన 'బలభీముఁడు' శుచిమైయుండుట సంభవము. ఇది గ్రామచరిత్ర కాదనియు, గోపరాజ కవికల్పిత సాహిత్యగ్రామచరిత్రమనియు తోచుచున్నది. కాన కాశీఖండములోనున్న "వచియింతు వేమలవాడభీమనభంగి నుద్దండలీల నొక్కొక్కమాటు" అనేమూలపాఠమే సింహాసనద్వాత్రింశిక యతిస్థానపాఠముగానున్నదని చెప్పవచ్చును. (ఇట్లయినప్పటికిని కాశీఖండ పాఠాంతరములను దాళపత్రగ్రంథములలో పరిశీలింపవలసియున్నది). ఇంతకు "వేమలవాడభీమన" అనే కాశీఖండమూలపాఠము—శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ బిరుదమేగాని, వేములవాడ భీమన వంశనామముకాదని కూడ చెప్పవచ్చును."

కాశీఖండమును ముద్రించినవారెవరు నెప్పుడు "వచియింతు వేములవాడభీమనభంగి" అనుచో "వేమలవాడభీమన" అనుపాఠమును సూచించియైన నుండలేదు. ఈపాఠముకూడ నుండియుండు నను వాద

మును శ్రీ రెడ్డిగారే నేడు తెచ్చిపెట్టుచున్నారు సింహాసనద్వాత్రింశిక రచించిన కొఱవి గోపరాజకవి నిజాముమండలమువాఁడు శ్రీనాథునకుఁ గొంచెమిటీవల క్రీ॥ శ॥ 1460 ప్రాంతమందున్నవాఁడు.

ఈతని తాతతండ్రులు రేచెర్ల వెలమరాజులయొద్ద మంత్రిత్వము నెఱపినవారు. సింహాసనద్వాత్రింశికను బ్రకటించినది యాంధ్రసాహిత్య పరిషత్తు ఈ గ్రంథమునకుఁ బరిషత్తునకు దొరకిన ప్రతులంత పరిశుద్ధ మైనవికావు సందిగ్ధపాఠములు పలుతావుల నున్నవి. శ్రీరెడ్డిగారు పేర్కొనిన వేములవాడ కసుదిన్నెమొ..." అను పద్యమునందు మొదటి రెండు పాదములకు సరియగు నర్థము కుదురుటలేదు. రెండవ పాదమునందలి "లేములవాడం జరించు "అనుచో వేములవాడ యనికూడఁ గొన్నిప్రతులలో నున్నట్లు పరిషత్తువారు సూచించియున్నారు. లేములవాడ, వేములవాడ పాఠములెట్లున్నను నిందుఁ బేర్కొనఁబడిన భీమకవి కవిజనాశ్రయకర్తయే యని గోచరించును.

ఉ. భీమనపద్యమన్న గనుఁ బ్రీతివహించుచు మేలుమేలు నా
నేమిది చెప్పినారమన నిక్కమె ప్రాసము గూర్చినాఁడవా
నేమిదికాదు దీనివడి కెక్కడి కర్థ మిదెట్టి దీ గణం
బేమని పెట్టినాఁడవని యెగ్గులువట్టుఁ గుబుద్ధి పెద్దలన్"

అను పద్యముకూడ దీనిని సూచించును.

గ్రంథావతారికలోని కవిజనాశ్రయకర్త భీమకవి నిజాముమండలమువాఁడని తలంచుటయే సమంజసముగ నుండునని పైనే వ్రాసియుంటిని. ఈపద్యమునకు ముందు గోపరాజకవి నన్నయభట్టునే స్తుతించినాఁడు చూడుఁడు.

క. ఆభారత పర్వత్రయ
మీాభారతవర్షమెల్ల నెఱుఁగఁ దెనుఁగునన్
శ్రీభారతిగతిఁ జెప్పిన
నాభావుకమును దలంతు నన్నయభట్టున్

కావున గోపరాజకవికి నన్నయభట్టే కవిజనాశ్రయకర్తయగు భీమ కవికంటెఁ బూర్వుఁడను నభిప్రాయమున్నట్లు గోచరించును. ఇంతకుఁ జాళుక్యభీముఁడే కవిజనాశ్రయకర్తయనుట కెట్టియాధారమును లేదు. ఆతని రాజధాని విశాఖపట్టణమండలమందలి యలమంచిలి యైనట్టులాతని శాసనములవలనఁ గాన్పించునని చరిత్రజ్ఞులు వ్రాయుచున్నారు. ఇట్టి చాళుక్యరాజు నిజాము రాష్ట్రమందలి వేములవాడలోనుండి కోమటి రేచన కంకితముగా గ్రంథమునురచించుట యసంభవమని వేఱ చెప్పనక్కఱలేదు. రెడ్డిగా రుదాహరించిన పద్యమందలి నుతభీమ, బలభీమ, విమత భీమ, యనువిశేషణములును ప్రాసమునకయి తేఁబడినవేగాని మఱియొక టికాదు. ఇతరాధారములు లేనప్పుడు కేవలము "బలభీమ" యను విశేషణమునుబట్టి రాజైన చాళుక్యభీముఁడే యాకవియని యూహింపవచ్చునని రెడ్డిగారు వ్రాయుట సరికాదు.

మఱియు "వేములవాడ భీమన"యనునది శృంగారభీమనకు భాషాంతరీకరణ బిరుదమేకాని వంశనామముకాదని వారు తలంచుటకూడ నసంగతము. నిజాము రాష్ట్రమందలి లేములవాడకు వేములవాడయను వ్యవహారముకూడ నుండెననియు, మఱియు నచ్చటి శాసనములలో నాగ్రామమునకు "లేమ్బులవాడ" యనుపాఠము గానవచ్చుచున్నదనియు, 'లేమ్బుల' క్రమముగా లేమల, లేముల, వేముల యయి యుండవచ్చుననియు శ్రీ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు పూర్వోక్తమయిన కవిజనాశ్రయ పీఠికలో వ్రాసియున్నారు. ఇంతకు గ్రంథములందును జాటుపద్యములందును నుదాహృతులయిన వేములవాడభీమనయు లేములవాడభీమనయు నొక్కఁడయినను వేర్వేఱు పురుషులయినను నాతఁడు చాళుక్యచక్రవర్తి భీమరాజని తలంచుట సర్వవిధముల నసంగతమని సహృదయులకుఁ దోఁపక పోదు. రెడ్డిగారు చెప్పినట్లు లాతఁడు చాళుక్యభీమరాజే యైనయెడల, కోమటి రేచనకుఁ గృతిచెప్పుట, కస్తూరికాది సుగంధవస్తువులకయి తెలుంగురాయని యాచించుట మున్నగు నికృష్టత్వములకాతని గుఱిచేసి

యాతనికిఁ బదభ్రష్టత తెచ్చినవారమగుదుము. ఇట్టిసందేహములు శ్రీరెడ్డి గారికిఁగూడఁ గొంతవఱకుఁ గలిగినట్లున్నది. కావుననే విభూతిపత్త్రికలోని వారి రెండవ వ్యాసములో "క్రీ॥ శ॥ 9 శతాబ్దమందు చాళుక్యభీమకవి యాస్థానములో కవిజనాశ్రయము పుట్టినని చెప్పకూడదా ? అని పరిశోధింపుఁడు" అని లోకమును హెచ్చరించియున్నారు. కవిజనాశ్రయ విషయమున నిదివఱకే తగినంత పరిశోధనము జరిగినది. దొరకిన ప్రతులలోఁ గొన్నింటివలన నయిస భీమకవి కృతికర్తయనియు, గొంటి రేచన కృతిభర్తయనియు విమర్శకులు నిర్ణయించియుండ రెడ్డిగారు హెచ్చరించు నీవృథాపరిశోధనమున కవసరమేమున్నది ? ముంజేతికంకణమున కద్దమేల? కవిజనాశ్రయమునకుఁ జళుక్యభీమనకు నెట్టిసంబంధము లేదనుట సత్యసమ్మతమయిన సిద్ధాంతము.

తెలుంగురాయనిఁ గస్తూరికాది సుగంధవస్తువులకై యాచించిన పద్యకర్తృత్వము, చళుక్యభీమునియెడ సమర్థించుటకయి రెడ్డిగారు పద్యమందలి తెలుంగాధీశయను పాఠమును "త్రిలింగాధీశ" యని మార్చి "ఇందలి త్రిలింగాధీశుఁడు స్వామికాని రాజుకాఁడని" వ్రాసిరి. కాని యాస్వామియెవరో తెలుపరయిరి. వా రుద్దేశించినది శిలావిగ్రహరూపమున శ్రీకాకుళక్షేత్రమున వెలసిన యాంధ్రనాయకస్వామి కాదుకదా! అట్లేయయినచోఁ బాపము చళుక్యభీమునకుఁ బదభ్రష్టతకు మాఱు మతిభ్రష్టతను రెడ్డిగారు కలిగించినవారగుదురు. ఎట్టి మతిమంతుఁడయిన నిట్టి సుగంధవస్తువులకయి గుడిలోనుండు శిలావిగ్రహమును యాచించునా ? ఇంతకుఁ జాళుక్యరాజ్యమునకుఁ జక్రవర్తియగు నా చళుక్యభీముఁ డీవస్తువులకయి యొరుల యాచింపవలసిన దుస్థితికేల లోనయ్యెను ?

మఱియు నీసందర్భమున వేములవాడభీమనతోఁ జాళుక్యభీమన నైక్యమొనర్చుటకయి రెడ్డిగారు వ్రాసిన వింకను గొన్ని వింతవాక్యములు చిత్తగింపుఁడు.

"చాళుక్యభీమకవి గోదావరిజిల్లాకు చెందినవాఁడు. ఇంతేకాక

చళుక్యభీమకవి ముదివేము (ముదివేములవాడ) చాళుక్యవంశజుఁడు. కనుకనే "ఘనుఁడన్ వేములవాడ వంశజుఁడ అని తన చాటుపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు. విధవాకుమారుఁడైన చాళుక్యరాజ జన్మప్రకార కథనమే తద్వంశజుఁడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టఁబడినదని కూడ శాసనచరిత్రాధారముతో సమన్వయము కుదురుచున్నది. అనఁగా దాక్షారామమునకు పూర్వమాప్రదేశములో "ముదివేములవాడ" గ్రామముండెనిదా? అని పరిశీలింపుఁడు. ఈ 'ముదివేము' తియ్యగాపండి ద్రాక్షారామమైనదా? పిదప దాక్షారామమైనదా? అటుపిమ్మట దక్షారామమైనదా?"

ఈవాక్యము లర్థమగుటకు ముందు పాఠకులకు రెడ్డిగారుపేర్కొనిన "ముదివేము" గొడవ కొంత చెప్పవలసియుండును. తూర్పుచాళుక్యరాజుల శాసనములు కొన్నిటియందు వారి వంశచరిత్రము చెప్పుటలో వారిపూర్వులలో విజయాదిత్య నామాంకితుఁడగు రాజయోధ్యాపురము నుండిదిగ్విజయార్థము దక్షిణాపథమునకేఁతెంచి త్రిలోచన పల్లవునితోఁ బోరాడి రణరంగమునసిహతుఁడయ్యెననియు సంపూర్ణగర్భవతియగు నాతని భార్య ముదివేము నామాగ్రహారమున కేఁగి యచ్చట విష్ణుభట్ట సోమయాజి యను బ్రాహ్మణునిచే నిజపుత్రికయుంబోలె నాదరింపఁబడెననియు, నామెకుఁ గలిగిన కొమరునకు విష్ణువర్ధనుఁడను నామ ముంచిరనియు నాతఁడే వారికి మూలపురుషుఁడై వెలసెననియుఁ జెప్పఁబడినది. ఇందు కనుగుణముగనే తూర్పుచాళుక్యరాజులు పలువురు తమ నామముల చివర విష్ణువర్ధన నామమునుగూడ ధరించిరి. మూలపురుషుఁడగు విష్ణువర్ధనుఁడు పుట్టిపెరిఁగిన యాముదివేము అగ్రహారమే మన రెడ్డిగా రుదాహరించినది. దీనికిని వేములవాడ భీమకవి జన్మస్థానమని పలువురు తలంచు గోదావరిజిల్లాలోని వేములవాడకును నెట్టిసంబంధమును లేదు. "వేము" అనుపదమును గైకొని బదరీబాదరాయణులకుంబోలె లేనిసంబంధమును ముడిపెట్టుట ఘటనాఽఘటన సమర్థులగు రెడ్డిగారికే చెల్లినది. వేముల

వాడకు ముదివేములవాడయను వ్యవహార మెప్పుడును లేదు. చళుక్యశాస
నములలో నుదాహృతమయిన యీ ముదివేము కడపజిల్లాలోని ముది
యము గ్రామమై యుండునని చరిత్రజ్ఞులభిప్రాయపడుచున్నారు. అంతియే
గాని వేములవాడతో నెవరు సంబంధము ముడిపెట్టుటలేదు. ముది
వేము తియ్యగాఁబండి ద్రాక్షయగుట ప్రకృతివిరుద్ధము; లోకానుభవ
శాలి వేమనయోగీంద్రుఁడు "తినఁగఁదినఁగ వేము తియ్యనై యుండును"
అనుచెప్పెను. ముదివేముగాని లేఁతవేముగాని నలవేముగాని తియ్యగాఁ
బండి ద్రాక్షగాని ద్రాక్షారామముగాని యగుట లోకమం దసంభవము.
రెడ్డిగారిచేతులలోఁ గవులుకానివారు కవులగుచున్నారు. కావున "ముది
వేము" ద్రాక్షారామ మగుటకూడ వారివ్రాఁతలయందే సంభవమగును
గాని యన్యత్రకానేరదు. ఇఁక దక్షారామముమాట యేమనఁగా దక్ష
వాటియగు దక్షారామమే లోకవ్యవహారములో రానురాను దాక్షా
రామమయి తరువాత ద్రాక్షారామమయినది. అంతియేగాని ద్రాక్షా
రామము క్రమక్రమముగా దక్షారామము కాలేదు. రెడ్డిగారు భీమేశ్వర
పురాణమును బాగుగాఁ జదివికొని లోకజ్ఞతగ్రహించి యథార్థమును
దెలిసికొందురుగాక. ద్రాక్షారామమని పేరేగాని యిప్పుడాప్రాంతమందు
ద్రాక్షతోట లేమియులేవు. పూర్వముగూడ నుండినట్లు లెట్టి నిదర్శనము
లు లేవు. విధవాకుమారుఁడైన చాళుక్య విష్ణువర్ధనుని జన్మప్రకార కథ
నమే తద్వంశజుఁడగు (ముది) వేములవాడ భీమన కంటఁగట్టఁబడినదని
రెడ్డిగారు వ్రాయుట మఱియు నాశ్చర్యము. విష్ణువర్ధనుని జన్మవృత్తాంత
నకును వాడుకకథలోని వేములవాడభీమకవి జననకథకును సామ్యమే
లేదు. విష్ణువర్ధనునితండ్రి విమలాదిత్యుఁడు చనిపోవునప్పటి కాతనిభార్య
గర్భవతిగానుండి నెలలునిండినపిదపఁ గుమారునిఁ బ్రసవించినది. అట్టి
విష్ణువర్ధనునకు విధవాకుమార బిరుదమును రెడ్డిగారు ప్రసాదించుట
న్యాయ్యమేనా? భీమకవితల్లి కేవలము విశంతువేగాని యామెకు దక్షా
రామ భీమేశ్వరుని వరమువలననే భీమకవి యుదయించెనని వాడుకకథ.

వయిఁగా నీ లోకవ్యవహారమునుబట్టి భీమకవి బ్రాహ్మణుఁడేగాని క్షత్రియుఁడు కాఁడని వెనుక నేవ్రాసియుంటిని.

వేములవాడభీమకవి శాపానుగ్రహసామర్థ్యమును బ్రకటించు చాటుపద్యములు కొన్ని యాంధ్రవాఙ్మయమున నిప్పటికిని నిల్చియుండుట పాఠకులకు సువిదితమే. అందులో రాజకళింగగంగును గూర్చిన క్రిందిపద్యములు రెండును సుప్రసిద్ధములు.

ఉ. వేములవాడభీమకవి వేగమె చూచి కళింగగంగు తా
సామముమాని కోపమున సందడి దీఱిన రమ్ము పొమ్మనెన్
మోమునుజూడ దోస మిఁక ముప్పదిరెండు దినంబు లావలన్
జామున కర్ధమం దతని సంపద శత్రులఁజేరుఁగావుతన్.

ఉ. వేయి గజంబులుండఁ బదివేలు తురంగము లుండ నాజిలో
రాయలగెల్చి సజ్జనగరంబునఁ బట్టముఁగట్టుకో వడిన్
రాయకళింగగంగు కవిరాజ భయంకరమూర్తి చూడఁ దాఁ
బోయిన మాసమాసమునఁ బున్నమపోయిన షష్ఠినాఁటికిన్.

వీనినిగూర్చిన వాడుకకథలు యథార్థములేవైనచో నిం దుదాహృతుఁడైన కళింగగంగు క్రీ। శ। 1077 సంవత్సరములోఁ బట్టాభిషిక్తుఁడయి డెబ్బదిసంవత్సరములవఱకుఁ గళింగదేశమును బరిపాలించిన అనంతవర్మ చోడగంగు కానగుననియు, ఉత్కలదేశమందలి జాజి నగరమే సజ్జనగరము కానోపుననియుఁ జరిత్రజ్ఞులు తలంచుచున్నారు. ఈయనంతవర్మ చోడగంగునకు దక్షిణమున వేంగీచాళుక్యులతోను, ఉత్తరమున నుత్కలాధీశులతోను బడమరఁ జేదిదేశం బేలు కాలచుర్యులతోను యుద్ధములు ఘటిల్లి, తాత్కాలికముగ గెలుపులు నోటములుగూడఁ గలుగుచుండెడివి. మఱియు నీతనితండ్రియు నన్నయభట్టున కాశ్రయుఁడగు రాజరాజనరేంద్రుఁడును దోడియల్లుఁడు వేములవాడ భీమకవి చిరకాలజీవియని వాడుక. నన్నయతో నాతనికి సమకాలికత్వముఁగూర్చు నైతిహ్యములతో సమన్వయము చేసినను భీమకవి యనంతవర్మచోడగంగు

కాలమున నుండుటలో నసంభవ మేమియు లేదు. ఇట్టి యెడ మన రెడ్డిగారి పద్యముల కర్తృత్వముకూడ వేములవాడ భీమనకేయని, తాము తలంచు చాళుక్యభీమునకే యారోపించుచుఁ దత్సమర్థనమున కయి యవలంబించిన వింతమార్గముల విలోకింపుఁడు. చాళుక్యభీముని శాసనములు కొన్ని లోకమునకు దొరకినవి. అందులో క్రీ॥ శ॥ 892 నాఁటి అత్తిలిశాసనమును కీర్తిశేషులు శ్రీ కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణరావు పంతులుగారు వివరణముతో ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్పత్త్రిక (స॥సం6) లోఁ బ్రకటించియున్నారు. అందులోఁ జాళుక్యభీముని పెదతండ్రియగు గుణగవిజయాదిత్యుని వర్ణనలో

"అథచ కాలింగ గంగరూప్యాది, కోశ (స) వేశద్విపాదిచ,
పాండ్యపల్లవ హేమాది హరత్యా ఇత్థమాహరత్"

అనియున్నది. దీనికిఁ గళింగదేశాధీశులగు గంగరాజుల రజతాదికములను, కోసలదేశాధీశుల గజాదికములును, పాండ్యపల్లవరాజుల సువర్ణాదికములను దాహరించి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు విజయయాత్రలొనర్చెనని సహజమగు సమంజసార్థములను శ్రీ లక్ష్మణరావుగారు తెలుఁగున వివరించియేయున్నారు కాని మన రెడ్డిగారు పయి శాసనపంక్తులను బరిషత్పత్త్రికనుండియే గైకొనియుఁగూడ శ్రీ లక్ష్మణరావుగారి వివరణ మేమియుఁ బాటింపక "కాలింగగంగ" శబ్దమొక్కటి దొరకినది గదా కృతార్థులమయితిమని తలపోసి, తమ వితపరీతధోరణితో జమీన్ రైతు ఉగాదికానుకలోని మొదటివ్యాసములో నిట్లు వ్రాసియున్నారు.

"వేములవాడ భీమకవి కళింగగంగని సంపదశత్రులఁ జేరుఁగాపు తన్" అని శపించిన చాటుపద్యముకలదు. దీనికనుగుణముగా క్రీ. శ. 892 సంవత్సరమందలి చాళుక్యభీముని అత్తిలిశాసనములో తనపెదతండ్రి గుణగవిజయాదిత్యుఁడు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరములో కాళింగగంగుని రజతాదులను (రూప్యాదులను) గ్రహించినట్లు కలదు. ఇందువల్ల కళింగగంగును శపించిన వేములవాడ భీమకవికూడ క్రీ. శ. 892 చాళుక్య

భీమునితండ్రి కాలము నాఁటివాఁడు. కాన చళుక్యభీమకవికి సమకాలికుఁ డని నిర్ణయింపవచ్చును. ఇఁక నీయిద్దరికవులకు భేదమున్నదా? ఒకవేళ వేములవాడ భీమకవి- చాళుక్యభీమకవి కాకపోయినప్పటికి క్రీ. శ. 1053, సంవత్సర ప్రాంతమందలి నన్నయభట్టుకంటె క్రీ. శ. 892 సంవత్సర ప్రాంతమందలి (కళింగగంగు సమకాలికుఁడైన) వేములవాడభీమకవి ఆదిమకవియని నిర్ణయించుట సత్యదూరము కాదు. కనుకనే "వచియింతు వేములవాడ భీమనభంగి......"అని కాశీఖండములో రెడ్డివేమవిభుఁడు శ్రీనాథునిఁ బ్రశంసింపఁ గలిగినాఁడు. ఈఆంధ్రకవి ప్రశంసాకాలమును వేములవాడ భీమకవికి సమకాలికుఁడైన కాలింగ (కళింగ) గంగు ప్రస్తావన కల క్రీ శ. 892 సంవత్సరమందలి అత్తిలి శాసనము బలపఱుచుచున్నది. "వేములవాడ భీమకవి, వేగమెచూచి......" అనేచాటుపద్యార్థము క్రీ. శ. 892 గుణగవిజయాదిత్యుని లేక ఇతని తమ్ముఁడైన యువరాజ విక్రమాదిత్యుని యుద్ధసన్నాహమును శాపమిషతో చెప్పుచున్నది సంధికాఁబోలు. "వేయిగజంబులుండ......"అనే చాటువు మరల సజ్జనగరప్రాప్తిని శాపపరిహారమిషతోఁ జెప్పుచుండ లేదా? యిదినిజమైనచో దీనివలన కాలింగగంగు క్రీ. శ. 892 సంవత్సరప్రాంతయుద్ధములో చాళుక్యభీముని పెదతండ్రి విజయాదిత్య రాయులనో లేక, ఇతనితండ్రి యువరాజ విక్రమాదిత్య రాయలనో గెల్చి సజ్జనగరమునఁబట్టముకట్టుకొన్నాఁ డనికూడ చెప్పవచ్చును. ఇంతకును వేములవాడవంశజుఁడ దక్షారామ భీమేశనందనుఁడఁ......" నానా కావ్యధుర్యుండ భీమన నాపేరు...' అనే చాటుపద్యమువల్ల వేములవాడ భీమకవి, దాక్షారామ చళుక్యభీమేశనందనుఁడని యూహింప నవకాశమున్నది" అత్తిలిశాసనములోని "కాలింగగంగ" శబ్దము కళింగదేశాధీశ సూచకమగు సాముదాయిక పదముగాని ప్రత్యేకవ్యక్తి సూచకము కాదని బుద్ధిమంతులకుఁ జెప్ప నక్కఱలేదు. ఇష్టార్థసిద్ధికై యిచ్చవచ్చిన యర్థమును పిచ్చులవిడిగఁ జేయువారికిఁ జెప్పఁదగినది లేదు. చెప్పినప్రయోజనము లేదు. రెడ్డిగారు

చాటుపద్యములందలి కళింగగంగు అనంతవర్మచోడగంగు కాఁదగుననుచరిత్రజ్ఞుల యభిప్రాయముల నొప్పరికించి వానినిగూర్చి యించుకయుఁ దమవ్యాసములలోఁ జర్చింపకుండుట శోచనీయము. పయినిఁ బేర్కొనిన రెడ్డిగారి వాక్యములఁబట్టి మొదటివ్యాసమును వ్రాయునాఁటికి వారు చాళుక్యభీముఁడు వేములవాడ భీమకవి వేర్వేఱుపురుషులే కాఁదగుననెడి యనుమానముతోఁ గొంతవఱకుఁ ద్రొక్కులాడి, తుదకు వేములవాడ భీమకవి చాళుక్యభీముని నందనుఁడు కావచ్చుననెడి యభిప్రాయము నవలంబించినట్లు కానవచ్చును; గాని విభూతిపత్రికలోని రెండవవ్యాసమును వ్రాయునప్పటికా యిరువురకు సంపూర్ణైక్యమునే సమర్థించినట్లు ఆ వ్యాసమునందలి "వేములవాడ భీమకవికి వేములవాడ చళుక్య భీమకవి" దాక్షారామ చళుక్యభీమకవి, "చాళుక్యవంశ రాజధానియగు చాళుక్యభీమవర" చళుక్యభీమకవి, ఆదికవి భీమన అను పర్యాయనామములున్నట్లు స్పష్టమగుచున్నది.'' అను వాక్యములఁబట్టి తెల్లమగుచున్నది. చాళుక్యభీమవరము చాళుక్యవంశ రాజధానిగా నున్నట్టు లెట్టియాధారములు లేవు. చళుక్యభీమునిచే నిర్మింపఁబడుట లేక పునర్నిర్మాణముగావింపఁబడుట మూలముననే యాగ్రామమున కానామము గలిగెననుచరిత్రజ్ఞుల వ్రాఁతలను రెడ్డిగారు గుర్తింపకుండుట యాశ్చర్యము. వేఁగి, విజయవాడ, రాజమహేంద్రవరము కొంతకొంతవఱకు వేంగీదేశమునకుఁ జాళుక్యుల రాజధానులుగా నున్నట్లు చెప్పవచ్చును. చళుక్యభీముని కాలములో నాతఁడీరాజ్యమును విశాఖపట్టణమండలి మొగము విలిలోనుండి పాలించినట్లు లిదివఱకే చెప్పియుంటిని. మొదటివ్యాసము చివరను శ్రీ రెడ్డిగారు "కాని శ్రీనాథకవి సార్వభౌముఁడంతటి చాళుక్యభీమకవి కావ్యము లాంధ్రసారస్వత దురదృష్టమువల్ల కాలగర్భమున దాఁగియున్నవనుటకంటె మిగిలిన సాక్ష్యము లేదు" అను వాక్యమును లిఖించినారు. తగిన సాక్ష్యము లేదని తలంచియు రెడ్డిగారు కారణాభాసములతో నిట్టి యపూర్వ సిద్ధాంతమును బ్రకటించుట సాహసమని నాయభిప్రాయము.

పాఠకమహాశయులారా? చళుక్యభీమనృపాలుండు కవియు నందు నను దేశీకవితపుట్టించిన ప్రథమాంధ్రకవియు నగుట వాస్తవమే యైనచో నింతటి యుత్కృష్టవిషయము నాతఁడు తన శాసనములలోఁ జెప్పికొనియే యుండును. ఆతనిసంతతివారైనను దమశాసనములలో దాని నగ్గడించియే యుందురు. అట్టిదేదియుఁగానరాదు. వేయేల! రాజరాజనరేంద్రుని ముత్తాతకుఁ దాతయగు నీతనికిట్టి ప్రశస్తియే యున్నచో నన్నయభట్టారకుఁడే తన భారతమున దానిని బేర్కొనియుండును. రాజరాజనరేంద్రుని మనుమలు తమశాసనములలో నాతని భారతకృతిపతిత్వమును "ఆంధ్రీచకార" అను విశేషణముతో నుగ్గడించిరికదా! పూర్వకవు లొక్కరయినఁ జాళుక్యభీముఁడు ప్రథమాంధ్రకవియైనచో నాతనిని బేర్కొనకుందురా! ఇది కేవలము నేఁడు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారి మేధోరంగమునుండి యుద్భవించిన యద్భుతాపూర్వవృత్తాంతమేగాని యందులో సత్యము కించిత్తయిన లేదనియే నానిశ్చితాభిప్రాయము. విజ్ఞులు విశేషవిమర్శన మొనరించి యథార్థమును నిర్ణయింతురుగాక! "పృథ్వీ నృపతులు నూతన ప్రియులుగారె" "క్రొత్త యొకవింత ప్రాఁత యొకరోఁత" యను నానుడులను విపరీతముగ గ్రహించి, శ్రీమంతులు ధీమంతులునగు శ్రీ వేంకట కృష్ణారెడ్డిగారిట్టి యాకాశహర్మ్యనిర్మాణములకయి తమ ధీసంపత్తులను వినియోగింపక సక్రమము సత్యసమ్మతమునగు సాహిత్యవిమర్శనమునకయి వానిని వినియోగించి చరితార్థు లయ్యెదరుగావుతమని సుహృద్భావముతో మనవి చేయుచున్నాను.

శ్రీమహిశూరమహారాజకృష్ణరాజేన్ద్ర సార్వభౌమస్మృతిః

కావ్యకలానిధి చిదమ్బరశాస్త్రి,
మైసూరుసంస్థాన శతావధానీ.

శ్లో. దాతా రసజ్ఞః కవికల్పశాఖీ కర్ణాటకక్ష్మాతలసార్వభౌమః ।
కృష్ణప్రభుర్యద్దివమభ్యగాత్తత్సుధీజనానాం దురదృష్టమేవ.

శ్లో. ఇక్ష్వాకుస్స ధరాపతిః కృతయుగాలఙ్కారభూతో గతో
రామో దాశరథిర్గతస్స భగవాం స్త్రేతాయుగాలఙ్కృతిః ।
రాజా ధర్మతనూభవోపి చ గతస్స ద్వాపరాలఙ్కృతిః
శ్రీమాన్ కృష్ణమహీపతిః కలియుగాలఙ్కారభూతో గతః.

శ్లో. సన్తి క్షితీన్ద్రా బహవో ధరిత్ర్యాం
తేషాం కథాఽనేకవిధా తథాఽఽస్తామ్ ।
కృష్ణప్రభోర్విశ్వజనీనగాథా
స్సచేతనశ్చేద్భువి విస్మరేత్కః.

శ్లో. సత్యవ్రతం కృష్ణవిభోస్స్మృతం చేన్న విస్మయం కస్య తనోతి జన్తోః।
తత్తాదృశః క్ష్మాతలసార్వభౌమో గతో దివం హన్త విధేర్బలేన.

శ్లో. ధర్మాణాం పరిరక్షణేపి తదనుష్ఠానేపి బద్ధాదరః
ప్రాయస్సమ్ప్రతి దృశ్యతే జనపతిః కృష్ణప్రభోర్నేతరః ।
తస్మిన్ రాజకులోత్తమే గతవతి స్వర్గం విధేరాజ్ఞయా
ధర్మా నిశ్శరణాః కథం పరమితస్థాస్యన్తి హన్త క్షితౌ.

శ్లో. స్వభావసిద్ధం నిధనం న శక్తో విలఙ్ఘితుం కోపి కుతో విషాదః ।
కృష్ణప్రభోశ్శాశ్వతకీర్తికాయః ప్రమోదహేతుర్భవతాజ్జనానామ్.

సంస్కృతకవయిత్రులు—మఱికొందఱు.

(ఈయూణ్ణి వేంకట వీరరాఘవాచార్యులు, యం. ఏ.)
ఆంధ్రగీర్వాణభాషోపన్యాసకులు, పిఠాపురరాజకళాశాల, కాకినాడ.

అవతరణిక—

'జనవాణి జన్మదినసంచిక' (ఆగష్టు 1937) లో 'వికటనితంబ' యను కవయిత్రినిగూర్చి నాఁటికి లభించినపరికరములతో నొకవ్యాసము బ్రకటించితిని. తరువాత 'సచిత్రాంధ్రవారపత్త్రిక' (సంపు. 30. సంచిక ౧౫. డిసెంబరు 1937) లో నామెనుగూర్చిన విశేషాంశములను, ఫల్గుహస్తిని, ప్రభుదేవి, సుభద్ర, జఘనచపల, ఇందులేఖ యను కవయిత్రీపంచకమునుగూర్చి మఱియొక 'సందర్భము'ను బ్రచురించితిని. పిమ్మట 'జనవాణి' ('ద్వితీయజన్మదినసంచిక'—ఆగష్టు 1938) లో 'మారుల, మోరిక, చిన్నమ్మ, నాగమ్మ' యను నలువురు సంస్కృతస్త్రీకవులంగూర్చిన యుపన్యాసమును బ్రచురించితిని. కుతూహలము గలవారలు లాయాసంచికలను బరిశీలించెదరుగాక! ఇఁక నాలుగురు కవయిత్రులనుగూర్చి వివరింపఁబడును.

11. లక్ష్మీదేవీఠాకురాణి: (క్రీ. 15 వ శతాబ్దము)

ఈమె మిథిలాధినాథుఁడై, క్రీ. 15 వ శతకమున రాజ్యపాలన మొనరించిన శివసింహప్రభువుయొక్క పట్టమహిషి. చక్కనికవయిత్రి. ఈమె పద్యములు రెండు మాత్రము లభించినవి. అందు మొదటిశ్లోకమును ద్వాదశరాసులనామముల నిమిడ్చి యెట్లు మనోజ్ఞముగా రచించెనో గమనింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'ఆక్రాన్తా దశమధ్వజస్యగతినా, సమ్మూర్ఛితా నిర్జలే
తుర్యద్వాదశవద్, ద్వితీయమతిమ, శ్నేకాదశాభస్తనీ
సా షష్ఠీ కటిపక్ష్మవిరా చ, నవమభ్రూ, సప్తమీకర్షితా
ప్రాప్నోత్యష్టమవేదనాం, త్వ మధునా తూర్ణం తృతీయో భవ'.

వివాహోచితవయస్క యయ్యు నవివాహితయై మదనశరవిద్ధ యగు నొకానొకస్త్రీయవస్థ యిట వర్ణింపఁబడెను.

కాంచీపురసమీపమునందలి అగరంగ్రామవాసియగు ఏ. యం. శ్రీనివాసాచార్యపండితుఁడుకూడ నిట్టిచమత్కారము జూపుచు రచించిన యీక్రిందిపద్యము నవలోకింపఁదగును.

౧. శ్లో. 'మేషారోహనిభం నిరీక్ష్య వృషభం మత్వా త్వయా ద్వన్ద్వభా
వాప్త్యై కర్కటకత్ ప్రతీపగమనా సింహేవ లగ్నాశ్చితా
కన్యా సా వతులాపి వృశ్చికసమైర్బాణై ర్ధనుర్వ్యర్పితై
రాముక్తా మకరధ్వజేన కలితా, కుమ్భస్తనీ మీనదృక్.'

౨. శ్లో. 'చపలం తురగం పరివర్తయతః
పథి పౌరజనాన్ పరిమర్దయతః
నహి తే భుజభాగ్యభవో విభవో
భగినీభగభాగ్యభవో విభవః'—('లక్ష్మీశ్వరాకురాణ్యాః.')

---

† ఈపద్యమునకుఁ బాశ్చాత్యసంస్కృతవిద్వద్వతంసుఁడగు గ్రియర్సన్ పండితుఁడు (Dr. G. A. Grierson) ప్రాచీనభారతీయవిజ్ఞానవిచారకమగు 'ఇండియన్ ఆంటిక్వెరీ' (Indian Antiquary, Vol. XV. p. 318) అను మాసపత్త్రికలోఁ జిరకాలముక్రిందటనే యొసఁగిన యాంగ్లభాషానువాదము మాత్ర మిట నుల్లేఖింపఁబడును. సహృదయు లూహించుకొందురుగాక.

'Attacked with the severe onslaught of the God of Love is she; distraught like a craft or a fish in a dry place is she; Oh! thou bull-minded one, the damsel, round of arms as a water jar, with arched eye-brows (the destined wife of thou who art like a shop-keeper's wife who plies the scales (who has no equal). She feels pain like that of a scorpion bite. Surely, let the result of married life relieve her'.

పై శ్లోకము 'సూక్తిసాగర'మను సముద్రిత సుభాషితకోశమున మనకవయిత్రి కృతముగాఁ గనఁబడుచున్నది. కాని యాంధ్రదేశమున నొక యితిహాస మీశ్లోకమునుగూర్చి వినవచ్చుచున్నది; యెంతవఱ కిది సత్యమో చెప్పఁజాలము

ధారానగరాధినేతయగు భోజుని రాణి లీలావతీదేవి. ఈమెకు సైరంధ్రి కుముదవతి. ఈమె కూఁతురు కాంచనమాల. ఈమెను రాజస్యాలకుఁడగు లీలావతిసోదరుఁడు వలచి యొకనాఁ డతిదార్ఢ్యమున నామెను దనగుఱ్ఱముపై నెక్కించుకొని పోవుచుండెను. వేశ్యయైనను గాంచనమాల కాతనిపొడ గిట్టదు. కాళిదాసుఁడను కవిపై నామెకుఁ బ్రేమ మెండు. దైవయోగమునఁ గాళిదాసకవి వారికెదురుపడి పైశ్లోకముచే రాజస్యాలకుని నిపుణముగా నుపాలంభించి, యామెను వాని చెఱ నుండి విడిపించెనఁట.†

(దారికడ్డువచ్చిన పురజనులను గొట్టుచు నిపుణముగా గుఱ్ఱపుస్వారిచేయు నీవైభవము నీసోదరియందు మక్కువకలిగియుండు నామె భర్తయొక్క దాక్షిణ్యవిశేషమునఁ గలిగెను గాని నీభుజబలమువలనఁ గలిగినది కాదని భావము.)

12. త్రివేణి: (క్రీ. 1817-1883)

దాక్షిణాత్యవిదుషీరత్నము, కవయిత్రి, బహుగ్రంథకర్త్రి. ఉదయేంద్రపురవాసి, 'యాదవరాఘవపాండవీయ' మను త్ర్యర్థకసంస్కృతకావ్యరచయితయునగు అనంతాచార్యుల పుత్రిక. శ్రీపెరుంబూదూరు

---

† ఈపద్యమును గథను శ్రీ చిలకపాటి రామానుజశర్మగారు 'కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము'న (119-122 పు.) నుదాహరించియున్నారు. ఇందుఁ జేర్కొనఁబడిన కాళిదాసకవి సుప్రసిద్ధరఘువంశాదికృతికర్త కాఁడనియుఁ, దన్నామసాదృశ్యముగల వేఱొకకవి కావచ్చుననియుఁ, బ్రఖ్యాతుఁడగు కాళిదాసమహాకవికంటె భోజుఁడు కొన్నివందల సంవత్సరము లర్వాచీనుఁడనియు నెఱుఁగఁ జనును. శర్మగారినాటకమునఁ బై పద్యమున కించుక పాఠభేదము గలదు: 'చపలం'—'చతురం', 'భుజభాగ్య' 'భుజవీర్య' (కాళిదాసచరిత్రప్రకరణము—కపాలిముద్రాక్షరశాల, చెన్నపురి, 1908.)

పట్టణవాసియగు ప్రతివాదిభయంకర వేంకటాచార్యులీమె భర్త. ఈమెకుఁ త్రివేణియను నామము నిడుటకు హేతు వేమన—కావ్యమును నదితోఁ బోల్చుట ప్రాచీనకవిసంప్రదాయము.

కవిరాజసూరి 'రాఘవపాండవీయము'న

'శ్రీమద్రామాయణం గఙ్గా, భారతం సాగరో మహాన్
తత్సంయోజనకార్యజ్ఞః కవిరాజభగీరథః
మనోజ్ఞరామాయణభారతాఖ్య
భాగీరథీసాగరసంనిపాతే
స్నాతః ప్రమోదస్త్వవగాహలీలా
మస్మిన్ననుచ్ఛేదిని కావ్యతీర్థే.'—1 స. ౪౧, ౪౪ ప.

అని రామాయణమును గంగానదితోఁ బోల్చియున్నాఁడు. ఇట్లే యనంతాచార్యకవి భారతభాగవతరామాయణములను మూఁడుకావ్యనదులను (గంగాయమునాసరస్వతులు ప్రయాగలో సంగమము నందినట్లు) 'యాదవరాఘవపాండవీయ'మను తనకావ్యమున సమ్మేళనము చేసెను. త్రివేణీసంగమమువలెఁ బవిత్రమగు తనకావ్యరచన పూర్తియగుటతోడనే యీతనికిఁ బుత్రికాలాభము కలిగెనఁట. అందువలన నీకన్యామణికిఁ ద్రివేణియను పేరొసఁగఁబడెనఁట. వివాహమునకుఁ బూర్వమే యీమెకవితాప్రజ్ఞ ప్రస్ఫుటమగుచుండెనఁట! జగద్విఖ్యాతకీర్తి నందిన సరోజినీదేవి కడుబాల్యముననే 8000 పాదములుగల యాంగ్ల కావ్యమును రచించెనని తెలిసినచో బాలకవయిత్రియగు త్రివేణిప్రజ్ఞ మనకంత విడ్డూరముగాఁ గన్పట్టదు. వివాహానంతరము భర్తృచరణారవిందముల సన్నిధి నీమె దర్శనములఁ బఠించెను. ఏకైకపుత్త్రుఁడు తనకన్నులయెదుట చనిపోవుటచేతను, భర్త యకాలమృతినందుటచేతను నీమె వైరాగ్యముచెంది సన్న్యాసినిగా జీవితశేషమును వెళ్లఁబుచ్చెను.

ఈమె రచించిన 'హారతిపంచకము'ను విని యానందించి యచ్చటి 'జిల్లాకలెక్టరు' ఆప్రాంతముల దొరకిన కొన్నివిగ్రహముల నీమెకొసఁగెను. ఈవిగ్రహములఁ బ్రతిష్ఠించుటకై యీమె యొకదేవాలయమును

నిర్మింపఁదలఁచి తిరువాన్కూరుసంస్థానమున కరిగెను. అక్కడ నీమె విశేషముగా సత్కరింపఁబడెను. మైసూరుసంస్థానప్రధానామాత్యులగు దివాన్ రంగాచార్యులువారికి నీమెయెడ విశేషగౌరవ ముండెడిది. వారి సమాదరణమువలననే యీమె యాలయనిర్మాణమును గొనసాగింపఁ గలిగెనఁట. ఈకవయిత్రి రచించిన గ్రంథము లనేకములు గలవు. ఎట్టి క్లిష్టసమస్యలనైన నాశువుగాఁ బూరించుటయందీమె కసదృశప్రజ్ఞ కలదు. సంస్కృతస్త్రీకవులలో నీమెరచించినన్ని కావ్యముల మఱెవ్వరును రచించియుండలేదు. ఏకావ్యప్రసూనములచే నీమె సంస్కృతశారదారాధన మొనరించె నన—

అ. స్తోత్రాత్మకములగు కావ్యములు—

౧. లక్ష్మీసహస్రము. ౨. రంగనాథసహస్రము.

ఈరెండును వేదాంతదేశికుల 'పాదుకాసహస్రము'ను, వేంకటాధ్వరి 'లక్ష్మీసహస్రము' నాదర్శముగాఁ గొని రచింపఁబడియుండును.

ఆ. రసగర్భములగు లఘుకావ్యములు, ((Lyrical poems.)

3. శుకసందేశము. † ౪. భృంగసందేశము. †

ఇ. మహాకావ్యములు—

౫. రంగాభ్యుదయము. ౬. సంపత్కుమారవిజయము.

ఈ. నాటకములు—

౭. రంగరాట్సముదయము. ౮. తత్త్వముద్రాభద్రోదయము.

ఇందీకడపటిగ్రంథము కృష్ణమిశ్రుని 'ప్రబోధచంద్రోదయము' వలెను, వేదాంతదేశికుల 'సంకల్పసూర్యోదయము'వలెను నాధ్యాత్మికవిషయవిచారకమగు (Allegorical) రూపకము.

18. లక్ష్మీరాజ్ఞి—(క్రీ. 19 వ శతాబ్ది.)

ఈమె కడతనాడు, ఇకవలం, కోవిలోగం ('Kadathanadu, Ikavalam, Kovilogam') అను మలబారుదేశమునందలి పట్టా

---

† ఈనామములతో నితరకవులు రచించిన సంస్కృతకావ్యములను గూర్చి మదీయ 'సంస్కృతదూతకావ్యచరిత్రము' (1937) ను జూచునది.

ములకు రాణి. క్రీ. 1890 ప్రాంతముల జీవించియుండెను. ఈమె 'సంతానగోపాలకావ్య' మను మూఁడు సర్గములకావ్యమును నిర్మించెను. భాగవతమునందలి దశమస్కంధమునను, హరివంశమునను గానవచ్చు నీకథ యిందలి యితివృత్తము—

ఒకానొక బ్రాహ్మణుని కొడుకులు పదిమందియు నొకరివెనుక నొకరు చనిపోవుట. అర్జునుఁడు కడపటిశిశువును రక్షించెదనని ప్రతిజ్ఞ చేసి, విఫలుఁడై యగ్నిప్రవేశము చేయనెంచుట. అప్పుడు శ్రీకృష్ణుఁడాతనిని వారించి, చనిపోయిన పదిమందిశిశువులను వైకుంఠమునుండి తీసికొనివచ్చి, బ్రాహ్మణు ననుగ్రహించి, యర్జునుని రక్షించుట.

ఈకావ్యమునఁ దృతీయసర్గము యమకప్రచురముగా నుండును.

14. జ్ఞానసుందరి: (క్రీ. 19-20 శతాబ్దములు.)

ఈమె వేశ్య, కుంభకోణనివాసిని. 1910 వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గాలధర్మమునందెను. శ్రీవత్సగోత్రజులగు కుప్పుస్వామిశాస్త్రివర్యుల శిష్యురాలు. ప్రసిద్ధకవయిత్రి. ఈమెవక్తృత్వనైపుణిని, బద్యపఠనకౌశలమును, గానకళాప్రావీణ్యమును జెవులార విని, యామె నాట్యమును గన్నులారఁ గాంచి యమందానందము నందిన వృద్ధులనేకులు నేఁటికిని దాక్షిణాత్యమండలముల యందున్నట్లు తెలియుచున్నది. మధురానగరవాసియగు ఆర్. ఫిషర్ (R. Fisher) అనునుత్తమన్యాయవాది (బారిష్టర్) యీమెకుఁ బ్రధానాశ్రయుఁడఁట. ఈమె తనకవితాప్రావీణ్యమును మైసూరుసంస్థానమునఁ బ్రదర్శించి, యా మహారాజుచే 'కవిరత్న' బిరుదముచే సన్మానింపఁ బడెను. తా ననేకగ్రంథములను రచించిన ట్లామెయే చెప్పుకొనెను. కాని వీనిలో 'హాలాస్యచంపువు' †మాత్రము లభించినది. ఇం దాఱు స్తబకములు గలవు. మధురయందలి మీనాక్షీసుందరేశుల వివాహాదికవృత్తాంత

† శ్రీ విద్యాముద్రాలయమున ముద్రితము, కుంభకోణము, 1906.

ము లిందు వర్ణింపఁబడెను. ఈమెకవిత ప్రాయికముగా ననుప్రాసప్రచు రముగా నుండును. మచ్చునకు రెండు పద్యములు:

౧. శ్లో. 'మధురీకృతగరళత్వాత్ మధురాభిఖ్యా తదాది సా నగరీ
నిజసీమస్థఫణిత్వాత్ విభాతి హాలాస్యనామత శ్చైవ.'

పై పద్యమున మధురకు హాలాస్యపురమనియు, మధురాపుర మనియు, నామములు గల్గుటకు హేతువు నిరూపింపఁబడెను.

౨. శ్లో. 'తస్యా లలాటలీనస్స్వాహాపతిరివ శాన్తసన్తాపః
రేజే కుఙ్కుమతిలకవ్యాజా న్మ్నానం బుధా హి కాలవిదః.'

ఈమెశయ్య యంతసరళముగా నుండకు గాని, యీమెకుఁగల గీర్వాణభాషాప్రౌఢి తత్కావ్యమునఁ బ్రస్ఫుటముగుచుండును.

15. శ్రీ దేవీబాలరాజ్ఞి—

పేరునుబట్టి యీమె రాణియని యూహింపఁజనును. ఈమె దేశ కాలములు ప్రకృతము తెలియవచ్చుటలేదు. ఈకవయిత్రి శ్రీమద్భాగవ తమునందలి కథలను గైకొని 'చంపూభాగవత'మను కృతిని రచించెను. భాగవతమును సంస్కృతమునఁ జంపువుగ రచించిన కవీంద్రు లనేకులు గలరు. వారినామముల నిటఁ జేర్కొందును. ౧. అనంతనారాయణ పుత్త్రుఁడగు చిదంబరకవి. ౨. కుమారడిండిమునితనూజుఁడగు మూఁడవ రాజనాథుఁడు. 3. వెల్లాలకులోత్పన్నుఁడు నాంధ్రదేశీయుఁడు నగు అభి నవకాళిదాసకవి. ౪. అభినవకాళిదాస-గోపాలశాస్త్రి. ౫. కొల్లూరి రాజశేఖరకవి, ఆంధ్రదేశస్థుఁడు. ౬. భారతచంపువును రచించిన అనంత భట్టు. ౭. రామభద్రకవి.

16. రాధాప్రియ—

ఉత్కలదేశమున (ఒరిస్సా) నొక మహారాజును, రఘునాథదేవ వర్మతనూజుఁడునగు విశ్వనాథదేవవర్మకుఁ బట్టపురాణి కవయిత్రి రాధా ప్రియ. భార్యాభర్త లిరువురును గలిసి 'రాధాగోవిందశరద్దాస'† మను

† 11 వ ప్రకరణము, ఉత్కలసాహిత్యముద్రాలయము, అత్ఘర్ (Athgurh, Orissa) 1917.

* 'రాధాప్రియ' వ్యాఖ్యతో ముద్రితము, ఉత్కలముద్రణాలయము, కలకత్తా, 1915.

పద్యకావ్యమును రచించిరి. ఇందు రాధాకృష్ణుల శరత్కాలరాసక్రీడలు వర్ణింపఁబడెను. రాజకవి యగు విశ్వనాథదేవవర్మ రుక్మిణీకృష్ణులవృత్తాంతమును 'రుక్మిణీపరిణయము'* (చరితము) అను నామముతో 11 సర్గముల మహాకావ్యమును రచించెను. పట్టమహిషి, విద్వత్కవయిత్రీమతల్లియునగు రాధాప్రియ భర్త రచించిన మహాకావ్యమునకు 'రాధాప్రియ'యను నొక ప్రౌఢవ్యాఖ్యను రచించెను. సంస్కృతభాషావాఙ్మయములలోఁ గఠోరవ్యవసాయ మొనరించిన నారీమణులే బహు విరళము. అందును గృతినిర్మాణదక్షులగు విదుషీమణు లింకను విరళము. అట్టియెడ భార్యాభర్త లిరువురును సంస్కృతమునఁ జక్కనిపాండితిని బడసి కవితాపాండితీస్ఫోరకములగు గ్రంథముల రచించుట యద్భుతానందజనకముగా నున్నది. క్రీ. 17 వ శతాబ్దిలో వంగదేశమున మహాపండితుఁడగు కృష్ణనాథుఁడును, విదుషీమణియగు నాతని ధర్మపత్నియుఁ గలిసి 'ఆనందలతిక'యను చంపువును సంస్కృతమున రచించిరి. 18 వ శతాబ్దమున దక్షిణదేశమున విలసిల్లిన ఘనశ్యామవిద్వత్కవియు నాతని ధర్మపత్నులు విదుషీమణులునగు సుందరి, కమలయుఁ గలిసి రాజశేఖరుని 'విద్ధసాలభంజిక'కు వ్యాఖ్య రచించినట్లు ఘనశ్యాముని వాక్యమును బట్టి తెలియుచున్నది.

ఉపసంహృతి—

కాలాంతరమునఁ దక్కిన గీర్వాణకవయిత్రులంగూర్చిన వ్యాసములు ప్రచురింపఁబడును. సంస్కృత కవయిత్రులంగూర్చి డాక్టర్ మాడభూషి కృష్ణమాచార్యులుగారు(యం.ఏ., యం ఎల్., పి హెచ్ డి) డాక్టర్. వి. రాఘవన్, డాక్టర్. యతీన్ద్రవిమలచౌధురి, (యం. ఏ., పి. హెచ్ డి.) మొదలగు విజ్ఞులువ్రాసిన గ్రంథములు నాకెంతయు నుపయోగించినవి.

ఉపోద్ఘాతము.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రకటించిన ఛందోలక్షణగ్రంథము
లలో లక్షణసారసంగ్రహమును మిక్కిలి విలువగలగ్రంథమని చెప్పన
గును. ఆంధ్రవాఙ్మయమున నింతకు మున్నే లాక్షణికులుగాని యాలం
కారికులుగాని తమగ్రంథములలోఁ జెప్పని నాటకలక్షణముల నీకవి
తెలిపియున్నాఁడు. మఱియు నేఁటిదనుక నాంధ్రకవిపండితలోకమునఁ
బ్రచురప్రచారముననున్న యప్పకవీయమునకు నీగ్రంథము కొంతవఱకు
మూలమని చెప్పినచో నీగ్రంథప్రాశస్త్యము తేటపడకమానదు. కావునఁ
బరిషత్తువారీగ్రంథముఁ బ్రకటించి యాంధ్రకవిపండితులకే కాక, ఛం
దోలక్షణపరిణామము నెఱుఁగఁగోరు విమర్శకులకుఁగూడ దీనిని నుపాదే
యముగ నొనరించినారు.

పరిషత్తున కీగ్రంథమునకు మాతృకయొక్కటియే చిక్కినది. ఇప్పటికి
రమారమి పదునెనిమిదేండ్లక్రిందట, కీ. శే. కొమర్రాజు వేంకటలక్ష్మణ
రావుపంతులవారీలక్షణసారసంగ్రహమును హరిభట్టురచితమగు నుత్త
రనారసింహపురాణమును బరిషత్తునకై మైసూరు దొరతనమువారియొద్దఁ
గొనియుండిరి. వీనిలో నుత్తరనారసింహపురాణ మీవఱకే పరిషత్తువా
రిచేఁ బ్రకటింపఁబడినది. ప్రస్తుతము ప్రకటితమైన లక్షణసారసంగ్రహము
పరిషత్పుస్తకభాండాగారమున 4141 వ సంఖ్యగలది. ఇం దిరువదిమూఁడు
తాళపత్రములు గలవు. పత్రమునకుఁ దొమ్మిదిపంక్తులు. వ్రాఁత చక్కఁగ
నున్నది. గ్రంథాంతమున "శ్రీమత్కాదిరీశాయనమః శ్రీసూర్యనారాయ
ణాయనమః శ్రీశారదాంబాయైనమః శుభమస్తు శ్రీమత్కాదిరీనృసింహ
స్వామి సత్కృపను చిత్రకవి బుచ్చయాచార్యులతంముడు రామాచార్యులు
వ్రాసిన లక్షణసారసంగ్రహమునకు శుభమస్తు. దుర్ముఖసంవత్సర పుష్య
శు॥ల్లు" అనికలదు. లక్షణసారసంగ్రహము నేకాక యుత్తరనారసింహ

పురాణమును గూడ వ్రాసిన దీ రామాచార్యులే యని యాగ్రంథతాళ పత్రమాతృక చివరఁగల యీక్రిందిపద్యమువలనఁ దెలియుచున్నది.

"క. ధర శుభకీలకసంవ
 త్సరమున శ్రావణమునందుఁ దగఁ జిత్రకవీ
 శ్వరు బుచ్చయార్యు తమ్ముఁడు
 వరమతి నరసింహు కథయు వ్రాసెను వేడ్కన్."

ఈగ్రంథముల వ్రాసినయాతఁడు కేవలవ్రాయసకాఁడు మాత్రమే కాక, కవియై యున్నాఁడు. ఈతఁ డనంతపురమండలములోని ఖదిర నివాసుఁడై నట్లు పైవ్రాఁతవలన మనకుఁ దెలియవచ్చుచున్నది. ఈతఁడు రఘునందనవిలాసము లేక భోజభూపాలీయ మను పేర చంపూరామాయణమును దెలిఁగించియున్నాఁడు. పరిషత్పుస్తకభాండాగారమునఁ నా గ్రంథము కలదు ఇందుల గద్యమున నీతనియింటిపేరు 'విక్రాల' అని కలదు. చిత్రకవి యాతని బిరుదనామము కావచ్చును; కావున లక్షణసారసంగ్రహకర్తయగు చిత్రకవి పెద్దనయు నీతఁడును నొక్కవంశమువారని యూహింపఁజనదు చిత్రకవి పెద్దన యాజ్ఞవల్క్యుఁడు. చిత్రకవి రామాచార్యులు వైష్ణవుఁడు.

ఈ లక్షణసారసంగ్రహము తాళపత్రములు వ్రాఁతవియగుటచే నందు సూచింపఁబడిన దుర్ముఖసంవత్సరము మొన్నటిదిగాక యాపై దాని పై దుర్ముఖ యగును. కావున నిది యిప్పటికి నూటయేఁబది సంవత్సరములపూర్వమే వ్రాయఁబడినదని చెప్పనొప్పును.

గ్రంథకర్త చిత్రకవిపెద్దన శుక్లయజుశ్శాఖీయుఁడు.* కాత్యాయన సూత్రుఁడు. భారద్వాజగోత్రుఁడు. ఈతనియింటిపేరు తొలుత పార్కం చాలవారు. పెద్దననాఁటినుండి వీరు చిత్రకవి వారైనారు. ఈవంశమునఁ బెద్దపలురు వారఁ బండితులు కవులును గూడ విలసిల్లిరి. వీరివంశవృక్షమిది.

* ఈతఁడు ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడని వీరేశలింగకవికృత కవిజీవితములలో వ్రాయఁబడియున్నది. అది ప్రమాదము. చూ. ద్వితీయభాగము. పుట. 293.

మంచిరాజు-(మాంచిరాజు) పార్యంచాలవారు.

|

కాచన్న.

|

చెన్నన్న.

|

సర్వన్న-లక్ష్మమ్మ.

|

పెద్దన-(చిత్రకవివారు)

|

అనంతకవి-ఓబలాంబ.

|

వేంకటరమణకవి.

చిత్రకవిపెద్దన నల్లగట్ల మైలన్న దౌహిత్రుఁడు. కందాళయన్న గారి శిష్యుఁడు. శ్రీహనుమద్వరస్థిరసత్త్వవిత్వదక్షుఁడు. చిత్రకావ్యధనుఁడు. ఈతనికొడు కనంతకవి హరిశ్చంద్రనలోపాఖ్యానమునకుఁ డీకవ్రాసి, గండికోటదుర్గాధ్యక్షుఁడగు పెమ్మసాని చినతిమ్మానాయునిచే గారవింపఁబడినవాఁడు. ఈతఁడు హరిహరశ్లేషోదాహరణము, సకలజీవసంజీవని, వంశావళి, ఇందుమతీపరిణయము మున్నగుగ్రంథములఁ బెక్కిటిని రచియించియున్నాఁడు. మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసమను విద్వత్కవికర్ణరసాయన సకలవర్ణనాపూర్ణరామాయణము కుమారగురువిలాసమును రచియించియున్నాఁడు. అప్పకవి, సాంబవిలాసమునుండి నాలుగు పద్యముల నుదాహరించుటచేతనే యీతనిగ్రంథప్రాశస్త్యముఁ దెలిసికొనవచ్చును.

చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడు. ఈతఁడు హనుమంతుని కంకితముగ నొకశతకము రచియించినాఁడని యీగ్రంథమువలనఁ దెలియుచున్నది. గాని, యది యిప్పుడు కానరాకున్నది.

పెద్దన నివాసస్థలమేదియో తెలియరాలేదు; కాని లక్షణసార సంగ్రహమున" నుత వెలలూరిపురీ హనూమంతునకున్ (1-17) వెల్లలూరి హనుమన్మూర్తి (3-1) అని వెలలూరు పేర్కొనుటచే నదియే యాతని నివాసమని యూహించుట సమంజసము. వెలలూరు కడపజిల్లాలో గండి కోటతాలూకాలోఁ గలదు.[1] తొలుత వీరియింటిపేరు, వీరు పార్నంచా లలో నుండుటవలన నేర్పడియుండును. పార్నంచాల కర్నూలుజిల్లాలో నందికొట్కూరునకు నెనిమిదిమైళ్లదూరములో నున్నది. కావున వీరు మొదట పార్నంచాలలోనుండి యావెనుక పెద్దననాఁటికి వెలలూరు చేరుకొనియుందురు. పెద్దనకొడుకు కనంతకవి కడపమండలమునఁగల గండి కోటదుర్గాధ్యక్షునిచే గౌరవింపఁబడియుండుటచే వీరు కడపమండలము లోని గండికోటసీమలోఁగల వెలలూరిలో నెలకొనియుండిరని చెప్పుటకు వీలగుచున్నది.

పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతములనున్న లాక్షిణికుఁడని యీక్రిం దిపద్యముచేత నిరూపింపవచ్చును.

ఉ. త్ర్యక్షవరప్రసాదకవితాఢ్యుని వేములవాడభీము, న
య్యక్షతభక్తివిస్ఫురదనంతు, ననంతు, కవిత్వలక్షణా
ధ్యక్షులఁ గాచిరాజు బసవార్యుని, భైరవు నూత్నదండి వా
గ్వ్యక్షణకర్ణ నేతయగు వెల్లఁకి తాతబుధేంద్రు నెన్నదన్. 1-3

పైనిఁ బేర్కొనినవారలలో 'నూత్నదండి' కేతన యాంధ్ర భాషాభూ షణమను వ్యాకరణము మాత్రమే రచియించియున్నను ఛందోలక్షణ కారులతోపాటాతని పేర్కొనుట యాతనియందుఁగల ప్రత్యేకగౌరవము చేనని తెలియవలెను. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1250 ప్రాంతమువాఁడు. పైవా రిలోఁ గాలక్రమమున వెల్లంకి తాతంభట్టు కడపటివాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1500 ప్రాంతమువాఁడు. పెద్దనను క్రీ. శ. 1570 ప్రాంతము వాఁడగు లింగమకుంట తిమ్మన తనసులక్షణసారమున నిట్లు పేర్కొనినాఁడు.

---

1 Sewell List of Antiqnities Page 260
2 do. Vol. II Page 89

చ. అనుచు నదేమొకో మును రయంబున లక్షణసారసంగ్రహం
బెనయ వచించెఁ జిత్రకవి పెద్దన లెస్సవు వోధు వోధృశ
బ్దనయుతఁ గాఁబరో విసరోత్కృష్టులెంతయు ధన్యులయ్యు మే
ల్గిన భ్రమఁ గాంతు రాత్మల నొకానొకచోటఁ బరాకుఁ గ్రమ్మఁగన్.[1]

కావునఁ జిత్రకవి పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁ డనుటకు సాధనము లనేకములు గలవు. పెద్దన కందాళయన్నగారి శిష్యుఁడు. ఈ కందాళయన్నగారు కందాళ యప్పగారి తండ్రి. కందాళయప్పగా రాకాలమున మహాప్రసిద్ధిఁజెందిన వైష్ణవాచార్యులు. పాండురంగమాహా త్మ్యకృతిపతి విరూరివేదాద్రికిని, చిత్రభారతకృతిపతి మొనుములపల్లి పెద్దనామాత్యునకును వైజయంతీవిలాసకృతికర్త సారంగు తమ్మయకవికిని గురువులై విలసిల్లినవారు. ఈకృతికర్తలు కృతిభర్తలును, క్రీ. శ. 1550, 1560 ప్రాంతములలోనుండి యొకజడముడిలోనివారని చారిత్ర కముగ నిరూపింపవచ్చును. మఱియు కందాళ యన్నగారిని బేర్కొనిన శాసనము క్రీ. శ. 1522 నాఁటిది తిరుపతిదేవస్థానమునఁ గలదు[2]. ఆతని శిష్యుఁడగు పెద్దన క్రీ. శ. 1550 ప్రాంతమువాఁడని నిశ్చయముగఁ జెప్ప వచ్చును.

ఈగ్రంథమున లక్షణములేగాని లక్ష్యములు లేవు. కాని లక్ష్య లక్షణములుగల గ్రంథ మీపెద్దనకవిది యీపేరితో నున్నదేమోయని యీక్రింది వ్రాఁతలవలన నూహింపనై యున్నది.

క్రీ.శ. 1909 వ సంవత్సరమున నన్నెచోడుని కుమారసంభవమును బ్రకటించి దాని పీఠికలో శ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారిట్లు వ్రాసి యున్నారు.

"ఈకవి ప్రఖ్యాతుఁడు కాకపోవుటకుఁ గారణము. "బహూళ్లో సా మాన్యమతిత్వేన తేషాం పరిగ్రహే లోకే, కామంగతా ప్రసిద్ధిం సామా

1 ఈసందర్భమున చూడుఁడు లక్షణసారసంగ్రహము ద్వితీయాశ్వాసము, 8 పద్యము.
2 T. T. Devastanam. Archelogical Report Page 217.

న్యోకపయః అతఏవ" అని యూహింపవలయును. అయినను కుమార సంభవములోని పద్యము 'లధర్వణాచ్ఛందము పెద్దనలక్షణసారసంగ్రహము, కవిసంజీవని, రత్నాకరము, లక్షణశిరోమణి వీనిలో నుదాహరింపఁబడినవి. (పుట 3.)

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహములో ౬ వ ఆశ్వాసమునుండియు రత్నాకరకర్త ౧ వ యాశ్వాసమునుండియుఁ బద్యము లుదాహరించి యున్నారు. ఇందఱుఁ జూచిన కృతి నేఁటి కెట్లు క్రొత్తదగును?" (పుట ౪)

లక్షణసారసంగ్రహము పెద్దనదియని స్పష్టముగఁ గవిగారు తెలుపుచుండుటచేతను, వేఱొక పెద్దనరచియించినది మనకు నేఁటివఱకు లభ్యము కాకుండుటచేతను కుమారసంభవపీఠికయం దుదాహృతమైన దిపుడు పరిషత్ప్రకటించిన గ్రంథమేయని యూహించుట సమంజసము గదా! అట్లయిన నిందు లక్షణములేగాని లక్ష్యములు లేవు. కవిగా రుదాహరించినది వేఱొకలక్షణసారసంగ్రహమగునా యని సందేహించుచుండ నాసంవత్సరముననే తాము ప్రకటించిన క్రీడాభిరామపీఠికయం దీసందేహమును వారే తీర్చివైచిరి. "అప్పకవి శ్రీ నాథుని వీథినాటకములోనివని యుదాహరించిన రెండుపద్యములను జిత్రకవిపెద్దన వల్లభరాయని వీథి నాటకములోనివనియె యుదాహరించెను." పుట (ii) "చిత్రకవిపెద్దన, ముద్దరాజు రామన, శ్రీధరుఁడు, గణపవరపు వేంకటకవి, జగన్నాథుఁడు వీ రందఱును వల్లభరాయని వీథినాటకములోనివనియె యుదాహరించి యున్నారు." పుట (v) సీతారామాచార్యులువారు శబ్దరత్నాకరమున ననేకదోషములు గూర్చిరి. అది యట్లుండ నప్పకవీయప్రతులలోఁ దక్కఁ దక్కిన లాక్షణికులు-అనఁగాఁ జిత్రకవిపెద్దన, రామన గణపవరపు వేంకట కవి కూచిమంచి తిమ్మకవి, కిళాంబి వేంకటాచార్యుఁడు లింగమగుంట తిమ్మకవి, కస్తూరి రంగకవి లక్షణదీపికాలక్షణసారగ్రంథకర్తలు "కుసుమం బెట్టిన" యనియే యుదాహరించిరి. చిత్రకవిపెద్దన "పస నెవ్వాఁడు" అను

టకు "అప్పసమెవ్వాఁడు" అనివ్రాసి యప్పసమనుటకు నాశ్చర్యమర్థమని యిది దేశ్యపదమని వ్రాసియున్నాఁడు (viii)

ఇంత కంఠోక్తిగ నొకచో లక్షణసారసంగ్రహగ్రంథమును వేఱొకచోఁ జిత్రకవిపెద్దనను బేర్కొనుచు నుదాహరించుటయేగాక చిత్రకవి పెద్దనగ్రంథమునఁగల పాఠభేదమునుఁగూడ శ్రీ కవిగారిచ్చియుండుటచే లక్ష్యములు గలిగియున్న చిత్రకవిపెద్దన లక్షణసారసంగ్రహము వారు చూచినట్లు నిర్వివాదముగా నేర్పడుచున్నది. అట్టిగ్రంథ మున్నచో దానిని యాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారి కొసఁగి శ్రీ కవిగారు వాఙ్మయజిజ్ఞాసువులగు మాబోంట్లకు నుత్సాహము గలిగింతురుగాక !

లక్షణసారసంగ్రహమునకును అప్పకవీయమునకుఁగల సంబంధముఁగూర్చి వివరించినచో నప్పకవీయమునకు లక్షణసారసంగ్రహమెంతవఱకు మూలమైనదో తెలిసికొనవచ్చును.

1. కాలక్రమము ననుసరించి చూచినయెడల నప్పకవికంటె చిత్రకవి పెద్దన పూర్వుఁడుకావున నాతనిగ్రంథము నప్పకవి తొలుత గ్రంథావతారికయందుఁ బేర్కొనినాఁడు. పుట 12.

2. ద్వితీయాశ్వాసమున రేఫాక్షరసీసమాలికయందు "తాళ్లపాకాన్వయోదధిపూర్ణ ధవళదీధితి వేదతిరుమలదేశికుండు, మొదలైనవారలు మునుపు రచించినయవి యెల్లఁజాలవా యనఁగవలెను."

పైనిఁజెప్పిన 'మొదలైనవానిలోఁ జిత్రకవిపెద్దన యొకఁడు. లక్షణసారసంగ్రహము తృతీయాశ్వాసమున రేఫఱకారనిర్ణయము గలదు. అందలి సీసగీతములలోనున్న పదములపట్టికనే యప్పకవి కొలఁదిమార్పులతోఁ దనగ్రంథమున గ్రహించియున్నాఁడు. ల. సా. సం. పుట 83-93 అప్పకవీయము. 69-83.

3. తృతీయాశ్వాసమున యతులనుగూర్చి వివరించుసందర్భమున.

కం. భీమన పదిచెప్పె ననం

తామాత్యుఁడు చేసె వెనుక యతు లిరువదినా

ల్గామీాఁదఁ గొందఱు కవి
గ్రామణు లిరువదియునేడు గావించి రొగిన్.

లక్షణసారసంగ్రహమున,

"యతులు గీతితారావళిగఁ జేతుఁ గృతుల లాక్షిణికులు మెచ్చ" నని యిరువదియేడు గీతములలో నిరువదియేడు యతులనిచ్చియుండుటచే నప్పకవి సూచించిన లాక్షిణికుఁ డీతఁడే యగునుగదా! మఱియు రెండు పద్యములఁగూడ నుదాహరించియున్నాఁడు. చూ. దేశీయవిరతి- 19. ఎక్కటివడి. 26.

4. ఉదాహరణకావ్యలక్షణమునకు లక్ష్యముగా నప్పకవి శ్రీకృష్ణోదాహరణమును రచియించియున్నాఁడు. చిత్రకవిపెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగాన హనుమోదాహరణము రచియించియున్నాఁడు. అందిక్రింది పద్యము లక్షణసారసంగ్రహములోనిది కొలఁదిమార్పులతో నప్పకవీయమున నున్నది.

చూడుఁడు. అప్పకవి:—

1. చ. మానవులార! రోగములు మానను లేములు లేవు సంపదల్
జానగు దుఃఖముల్దొలఁగు జాఱుఁనఘంబులు మందబుద్ధులై
దీనత నొందనేటికి నతిస్థిరభక్తినిఁ గొల్వుఁడీ పరా
ధీనులుగాక మీరువసుదేవకుమారకు*ము క్తికోసమై. అ. 4–314

పెద్దన:—

చ. మానను రోగము ల్వెతలుమానను లేములు మాను మీకు నో
మానవులార! యూరక భ్రమంగొన నేటికి నన్యదేవతా
ధీనులుగాక యెప్పుడు నతిస్థిరభక్తి దలిర్పఁ గొల్వుఁ డీ
మానినుతప్రసిద్ధమతిమంతుని మాహనుమంతుని న్మదిన్.

ల. సా. సం. పుట. 68.

---

*'కుమారుని' యని యుండఁదగును లేనిచో ద్వితీయావిభక్తి ప్రత్యయము లేదు. పద్యము ద్వితీయావిభక్తిలోనిది.

అప్పకవి:—

2. పులసిలనేల మానవులపుట్టును పావనమాను నెవ్వఁడున్
గళవళమేల రోగములకాలగతిం గడవట్టు నీతిబా
ధలును దరిద్రతావ్యధలు దవ్వులకే చను వాంఛితార్థముల్
గలుగు నమేయుచేతఁ గమలాధవుచే వటపత్రశాయిచేన్.

ఆ.-4-317.

పెద్దన:—

చ. భవహరమాను పుట్టువును పావన మాను దరిద్రతావ్యథా
నివహము లన్నియుం దొలఁగు నెమ్మది నెవ్వనిపుణ్యసత్కథల్
చెవులను విన్నవారలకు శీఘ్రమె చేకుఱు నట్టి యాజిసం
భవహతదాసుచేత హనుమత్ప్రభుచేత నభీప్సితార్థముల్.

అప్పకవి:—

చ. గృహమోక్షసద్విధిఁ బెండ్లాడిన కృష్ణునందు నిలిచెన్ దీర్ఘప్రతాపోన్నతుల్.

పెద్దన:—

బృందారాహితపాదు నందు నిలిచెఁ శ్రీమత్ప్రతాపోన్నతుల్.

ఇట్లే యక్షగానలక్షణము మొదలగువానియందుఁ బదములు మార్పులేక కానవచ్చుచున్నయవి. షట్ప్రత్యయవిధానము నప్పకవి విపులీకరించుటకుఁ బూర్వమే పెద్దన దీనిని సూక్ష్మముగఁ దన గ్రంథమునఁ జెప్పినాఁడు. చిత్రకవిత్వమునఁ గల్పితకల్పవల్లికాబంధమున కసమాన చాతుర్యమును జూపి పెద్దన 'చిత్రకవి' యని పేర్వడసినాఁడు. అప్పకవి రచియించిన కల్పితకల్పవల్లి పెద్దనవ్రాసినదానికి ప్రతిబింబ మనఁదగి యున్నది. పై విషయములు సావధానముగఁ బరిశీలించినచో నప్పకవి పెద్దనగ్రంథమును జాలవఱకు మూలముగ నుపయోగించినాఁడని తెలియఁదగియున్నది.

లక్షణసారసంగ్రహ మప్పకవికాలమునాఁటికే మిక్కిలి ప్రసిద్ధిఁ జెందినట్లువంశపారంపర్యముగ ననంతకవియు, వేంకటరమణకవియు నిట్లు తమ గ్రంథములలోఁ జెప్పియున్నారు.

"లక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి యుద్యత్కీర్తిఁ బ్రఖ్యాతుఁడగు
పెద్దనార్యసుతుఁడ

కుమారుఁడు అనంతకవి హరిశ్చంద్రనళోపాఖ్యావ్యాఖ్యాది

"సర్వలక్షణసారసంగ్రహం బొనరించి తనరె మీఁతాత పెద్దనకవీం
ద్రుఁడు

మనుమఁడు వేంకటరమణకవి సాంబవిలాసకృత్యాది.

మఱియు గద్యయందు 'లక్షణసారసంగ్రహరచనావిశారద చిత్ర కవిపెద్దనార్యపౌత్ర' అని వ్రాసికొనినాఁడు.

ఇట్లు వంశీయులేగాక, కొలూరి యాంజనేయకవి తన సుకవికర్ణామృతమునను, పొత్తపి వేంకటరమణకవి తన లక్షణశిరోమణియందును నీగ్రంథము నుదాహరించియున్నారు* వీరప్పకవికి సమకాలికులుకావున యప్పకవినాఁటికే లక్షణసారసంగ్రహము జాల ప్రఖ్యాతమై నుండె ననియు, నప్పకవిగ్రంథమునకు మూలమైయుండు ననియు నూహించుట సమంజసమైయున్నది.

పెద్దన లక్షణసారసంగ్రహమున నాటకలక్షణము దశరూపకము ననుసరించినట్లు వ్రాసినను నుపరూపకముల వివరణముపట్టున సాహిత్య దర్పణము ననుసరించినట్లు కానఁబడుచున్నది. ఇందలివిషయములను విపులముగా వ్రాయవలెననిన నీక్రిందిరీతిని సూచించునట్లు దశరూపక భేదంబులవలె నుపరూపకములకుఁ జేయవలయును. అప్పుడు విద్యార్థులకుఁగూడ నీవిషయము కరతలామలకముగాఁ గలదు.

---

*చూ. పరిషత్పుస్తక భాండాగారము. పుటలు 4-11. ఆం. సా. పరిషత్పత్రిక (ప్రమాథి మార్గశిర- ఫాల్గున) సం. పు. 28. సంచిక 5, 6.

దశరూపకభేదంబులు.

రూపకభేదము.	ఇతివృత్తము.	నాయకుఁడు.	రసము.
1. నాటకము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారవీరరసములు
2. ప్రకరణము	ఉత్పాద్యము	ధీరశాంతుఁడు	శృంగారము
3. భాణము	,,	ధూర్తవిటనాయకుఁడు	శృంగారవీరములసూచన మాత్రము
4. ప్రహసనము	కల్ప్యము	పాషండుఁడు	హాస్యరసము
5. డిమము	ప్రఖ్యాతము	ధీరోద్ధతుఁడు (దేవగంధర్వ రాక్షసపిశాచాదులు)(16)	రౌద్రము
6. వ్యాయోగము	,,	ధీరోద్ధతుఁడు	వీరము
7. సమవాకారము	కల్పితము	దేవాసురనాయకులు (12)	,,
8. వీథి	,,	ధీరోద్ధతనాయకుఁడు	శృంగారరసము
9. అంకము	ప్రఖ్యాతము	ప్రాకృతజననాయకుఁడు	కరుణరసము
10. ఈహామృగము	మిశ్రము	ధీరోదాత్తుఁడు	శృంగారరసము

నాటకలక్షణమే తమగ్రంథములఁ దడవని యాంధ్రలాక్షణికులలో నాటకలక్షణము రచించి యాంధ్రభాషావాఙ్మయమున కుపకృతిగావించినగౌరవము పెద్దనదేయని చెప్పనొప్పును.

పెద్దన హనుమద్భక్తుఁడుగావున హనుమంతునిఁగూర్చి యాతఁడు వ్రాసిన యుదాహరణమున నాతనికవిత యెంతయు హృద్యమైయున్నది. సర్వలక్షణసారసంగ్రహమగు నీగ్రంథము నాంధ్రమహాజను లాదరింతురుగాత !

నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ.

నరసభూపాలీయకర్త మూర్తికవి యీతనిసమకాలికుఁడు. పెద్దన తనగ్రంథమున నాటకలక్షణముల నిచ్చియుండుటచే నరసభూపాలీయమున నాటకలక్షణము చేర్పఁబడి యుండలేదేమోయను నూహ పొడముచున్నది. ఈవిషయ మింకను బరిశోధింపఁదగి యున్నది.

శ్రీరస్తు.

లక్షణసారసంగ్రహము.

విషయసూచిక.

ప్రథమాశ్వాసము.

ద్వితీయాశ్వాసము.

తృతీయాశ్వాసము.

క. ఏగణముఁ గదిసె నగణం
భాగణము సమస్తమంగళావాప్తంబై
రాగిల్లు వినుము పరుసకు
తోఁ గదిసిన పసిఁడివన్నె దూఁకొనుమాన్కిన్.

ఆంధ్రకవిగజాంకుశే:—

ఆ. వె. పరుసవేదితోడఁ గ(?)దిసిన లోహంబు
జాతరూపమైన చందముగను
సారమైన నగణసంగతిఁ దనకీడు
...మానిద...గణముమంచిదగును.

ఇట్లు తాఁ జెప్పఁబూనిన విషయమునంతను సంస్కృతభాషయందే చెప్పినాఁడు. ఉపపత్తినిఁ దెలుపు నాంధ్రచ్ఛందోగ్రంథములుకూడఁ బేర్కొనినాఁడు. ఇందితఁడు పేర్కొనిన లక్షణగ్రంథములు- 1 అలంకారసంగ్రహము. 2 సాహిత్యచూడామణి. 3 సాహిత్యరత్నాకరము. 4 సాహిత్యచంద్రోదయము. 5 కవికంఠపాశము. 6 చమత్కారచంద్రిక. 7 కవిరాజగజాంకుశము. 8. శ్రీధరచ్ఛందము. 9 గోకర్ణచ్ఛందము. 10 అథర్వణచ్ఛందము మున్నగునవి.

గ్రంథారంభము:—

ప్రణమ్య విద్వజ్జనపారిజాతమ్
కవీంద్రవిప్రార్చితపాదపంకజమ్
విభుం ప్రభుం విశ్వసృజా మహేశమ్
సంవక్ష్యతే లక్షణదీపికేయమ్.

అస్య గద్యప్రబంధానామ్ ఛందోలక్షణ నియామక స్యాదౌ తావత్ప్రకారః పఠ్యతే.

గ్రంథాంతభాగము:—

ఏషా లక్షణదీపికా విజయతే విద్వజ్జనానందినీ
ఛందోలంకరణాద్యనేకవివిధగ్రంథప్రయోగాన్వితా

గర్వాఖర్వకుతర్క-కర్క-శకవిగ్రీవాస్పదా సంశ్రిత
వ్యాళీ సత్క-విరాజకల్పలతికా కల్పాంతరస్థాయినీ.

ఇతి వితరణవిజితవినుతపారిజాత పోతనామాత్యసహజాత చాతుర్యగుణాభిరామశ్రీమదయ్యలుమంత్రిశేఖరగర్భరత్నాకరరాకాసుధాకర గౌరనార్యవిరచితాయాం లక్షణదీపికాయాం మాతృకాపూజావిధానం నామ పంచమః పరిచ్ఛేదః.

ఇం దుదాహరించిన విషయములనే వివరించుచు నింతకంటె నధికముగఁజాటుప్రబంధలక్షణములఁ దెలుపునట్టి "గౌరన-లక్షణదీపిక"యను పేర వెలయు నేకశ్లోకసంస్కృతలక్షణగ్రంథము 2585 సంఖ్యగలది కలదు. ఈలక్షణదీపికల రెండింటిని రచియించిన గౌరన లొక్కరేనా ? లేక భిన్నులా ? 'నవనాథచరిత్రము' మొన్నగు ద్విపదకావ్యములను రచించిన గౌరనకు నీలక్షణగ్రంథమును రచించిన గౌరనకు సంబంధ మేమేని గలదా ? అను నీవిషయము సంశయగ్రస్తముగ నున్నది. విమర్శకు లీయుభయవిధగ్రంథములఁ బరిశోధించి నిర్ణయింతురుగాక !

10. లక్షణగ్రంథము—గ్రం॥ సం॥ 3488.

ఇందు 48 పత్రములు కలవు. ఆద్యంతభాగములు లేవు. గ్రంథమును రచియించినకవిపేరు కానరాదు. వ్రాఁత బాగుగనే యున్నది. గ్రంథపాతము లేదు. సంధిలక్షణముతోఁ బ్రారంభమై విభక్తులు యతిప్రాసములు మొన్నగు కొన్నివిషయము లిందుఁ జర్చింపఁబడినవి. కొన్నితావుల లక్షణములు వానివివరణములు సంస్కృతభాషలో రచింపఁబడినవి. లక్ష్యములు ప్రాచీనప్రబంధములనుండి విపులముగఁ గైకొనఁబడినవి.

గ్రంథారంభము:—

అథసంధిః:—

ఉతోఽచి పరరూపం—ఉతః=ఉకారమునకు అచ్చుపరముగాఁగా బరరూపము వచ్చును. తాను+అన్న, ఇతి స్థితే నకారాత్పరమైన

ఉకారమునకుఁ బరముం దకారము వచ్చును. తానన్నమాట—తాను + ఇచ్చె తానిచ్చె. తాను + ఈఁదె=తానీఁదె.

గ్రంథాంతభాగము:—వృత్తసంఖ్యాప్రత్యయము.

క. సమవృత్తప్రస్తార
క్రమ మిదియును యుక్తి మొదలుగా నెన్నవ ఘం
దము వలయు నన్ని గురువులు
కమలాప్రియ యడ్డచాలుగా నిడి పిదపన్.

పిమ్మటఁ బ్రస్తారపటమును నింక నిరూపింపఁబడినది.

11 కావ్యచింతామణి-గ్రం. సం. 1532.

ఈప్రతి 45 పత్రములు కలది. వ్రాఁత యున్నంతదనుక బాగుగ నే యున్నది. తొలుతఁ బందొమ్మిది పత్రములలో వెల్లంకి తాతమభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కలదు. ఇదియు నసంపూర్ణమే. 391 సంఖ్యగల ప్రతిలో నీగ్రంథమే 'కవిచింతామణి' యను "కావ్యానుశాసనము" అనుపేర వ్యవహరింపఁబడినది. రెండిట లక్ష్యలక్షణస్వరూప మొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁదిగ మార్పులుగలవు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీభూతేశ సుతాగ్రజున్ గణపతిన్ సీతాంశుమాళిన్, సను
స్తాభీష్టప్రదు, నిర్వికల్పు, జగదాధారున్ ... ...
... ... ప్రియపద్మాప్త యుక్
సాభిప్రాయము చేసుకొన్ గొలిచెదన్ సుస్పష్టపూజాపరున్.

సీ. శుచి యజ్ఞమాగర్భశుక్తిముక్తామణి
యబ్బధీమణిపూనుఁ డనఘబుద్ధి
పావన వశిత శాలావతగోత్రుఁడ
హా...మరామార్యతమ్ముఁ

దష్టభాషాప్రక్రియాలబ్ధవర్ణుండు
సమ్మతసాహిత్య చక్రవర్తి
అనవద్య సర్వవిద్యాపారదృశ్వుఁడు
విద్వజ్జన వ్రాతవిశ్రుతుండు

గీ. సకల హరిదంతరాళవిశ్రాంత విశద
శార్తికక చంద్రికాయతకాంతికీర్తి
హరిహయాస్యుఁడు వాణీవిహారవసతి
తామసోల్లంఘి వెల్లంకి తాతసుకవి.

క. చేకొని పదరూపంబులు
ప్రాకృతలంకేశ్వరాది బహుశాస్త్రగతిన్
లోకమునఁ దెలియఁ జెప్పఁగఁ
జేకుఱు నాచేతఁ దగు నశేషమునైనన్

తరువాతి పదునేడు పత్రములలోఁ గేతనవిరచితమగు నాంధ్రభాషాభూషణమును, బిమ్మటి తొమ్మిది పత్రములలో నర్థములతోఁగూడిన చాటువులును గలవు.

12 లక్షణగ్రంథము-గ్రం॥సం॥ 391.

ఇదియొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 130 పత్రములు గలవు. వ్రాఁత బాగుగనేయున్నది. 60 పత్రముల వఱకు శైథిల్యత లేదుగాని, తరువాతి పత్రములు మధ్యభాగమునఁ గ్రిమిదష్టములైనవి. ఇందలి గ్రంథముల వివరము:—

తొలుత నిరువదిమూఁడు పత్రములు-ఆంధ్రనామసంగ్రహము-పిమ్మటఁ బదునేను పత్రములు-ఆంధ్రభాషాభూషణము-తరువాత నిరువదిరెండు పత్రములు-అనంతునిఛందస్సు-ఆవెనుకఁ బదునొకండు పత్రములు దేశితెనుఁగు మాటలు- అనంతరము తొమ్మిది పత్రములు నానార్థనిఘంటువు- పదపడి మూఁడున్నర పత్రములు పెద్దపూడి భద్రన రేఫఱ

కారనిర్ణయము-తుదిని వెల్లంకి తాతంభట్ట విరచితంబైన "కవిచింతామణి" యను కావ్యానుశాసనము నిరువదియేను పత్రములలో నిమిడియున్నది. ఇందలి తొలిపత్రము కానరాదు.

గ్రంథారంభము:—

క. క్రతువతు కన్యాగేయనులకు (?)
  నవిరత మేకాక్ష రాద్యయములకు మఱియున్
  వివరింప తిజస్తవములకు
  భువిలో ముఖ్యప్రయోగములు లేవు హరీ!

ఇందలి ప్రకరణముల 'నధికారములు' గఁ జేర్కొనినాఁడు. ఆయాయధికారముల తుదిని వ్రాసిన గద్యములను బట్టి యీకవికిఁ గల ప్రతిభావిశేషమును, ఇందు నిరూపించిన లక్ష్యలక్షణస్వరూపమును దెలియవచ్చుచున్నవి.

(1) ఇది వినుత విద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కావ్యచింతామణి కావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము—

(2) ఇది అష్టభాషావతార వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణియను కావ్యానుశాసనంబునందు భాషాలక్షణాధికారము—

(3) ఇది సారసాహిత్యచతుర..................ప్రాసాధికారము—

(3) ఇది ....వర్ణనీయాధికారము.

ఇందు, పావులూరి మల్లన గణితము భాస్కరరామాయణము, అనంతుని ఛందము, మున్నగు గ్రంథములనుండి లక్ష్యలక్షణములు గైకొనఁబడినవి—

గ్రంథాంతము:—

క. పదఁక యర్థముఖంబులు
  పదునెనిమిది జగతిఁగలదు పాపాధికముల్
  మదివాని కెఱఁగి కబ్బము
  పదిలముగాఁ జెప్పవలయుఁ బ్రఖ్యాతముగన్.

క. వద దండి కామనాధిక
విదితాలంకారశాస్త్రవిశదములగు స
ర్వది దోషంబులలో కిం
చిదకంబులు (?) మాని కొన్ని చెప్పితిఁ దెలియన్.

ఇది వినుతవిద్యావిశారద వెల్లంకి తాతంభట్ట ప్రణీతంబైన కవిచింతామణికావ్యానుశాసనంబున దోషాధికారము.

13. లక్షణగ్రంథము గ్రం. సం. 580

ఇది యొక సంకలితలక్షణగ్రంథము. ఇందు 37 ముప్పదియేడు పత్రములుగలవు. ఉన్నంతదనుక గ్రంథపాతము లేదు. వ్రాఁత తిన్ననిది. తప్పులు మెండు. తొలుత నిరువదిరెండు పత్రములవఱకు ఆంధ్రనామసంగ్రహము గలదు. తరువాతి పదిపత్రములలో 'లక్షణము'అను పేర వృత్తములుయతులును లక్ష్యలక్షణములతోఁ గూర్పఁబడినవి. కవిపేరు తెలియరాదు. లక్షణములు కవిజనాశ్రయము నున్నగువానిలోనివి. ఇందుఁ జేర్చినయతులు.

1. స్వరయతి, 2. వర్గయతి, 3. అఖండయతి. 4. ప్రాదియతి, 5. బిందుయతి, 6. ప్లుతయతి, 7. ప్రయుక్తాక్షరయతి, 8. యుక్తటి యతి, 9. పోలికయతి, 10. సరసయతి.

గ్రంథారంభము:—

సర్వగురు ర్మగణం ఆదిగురు ర్భగణం మధ్యగురు ర్జగణం

గ్రంథాంతము:—

సగణలయ క్రియాంక సమచక్రమునఁ దొకటాదిగాఁగ త
ద్విగుణము లర్గనిడి (?) నదలింపుచు కామగృహాంకసంఖ్యలో
ణగితరువాతి యిళ్ళ ప్రెతు లొర్గిలి(?)ధోంకమునం సమాధికం
జగప్రతిమానుచుం కడమ బొల్చు ప్రతుల్ దొరలింపచల్వగున్.

"ఈఛందస్సు సంజ్ఞాలక్షణము వృత్తలక్షణము మాత్రకలోనున్నప్రకారం గాను సంపూర్ణముగా దుర్భపెద్దిభొట్లు వ్రాసెను" అని కలదు.

తుది మూఁడుపత్రములలో కవిజనాశ్రయము కొలఁదిగఁ గలదు.

14 కవిసర్పగారుడము. 4950

ఇందు 39 పత్రములు గలవు. వ్రాతఁ జక్కనిది. తప్పులు లేవు. ఇదికాచన బసవనచే రచింపఁబడినది. అసంపూర్ణము. వ్రాయసగాని పేరు లేదు. లక్షణముల స్వయముగఁ గూర్చి, లక్ష్యముల ననేకప్రబంధముల నుండి సేకరించినాఁడు.

గ్రంథారంభము:—

శా. శ్రీదేవేంద్రముని శాంతు దంతురవిభారింఛోళి పాణింధమా
ప్రాశాలిప్రమణీ నిలింపమకుట ప్రాసాదఖేలత్పినుం
జేశాకల్పాని మల్లికార్జునిని సంప్రీతిం గృతిం జేసి వి
ద్యాశక్తిం గవిసర్పగారుడము సందర్భింతుఁ బూర్వస్థితిన్.

కావున జగదుపకారంబుగా శారదావిలాసంబును, లక్షణసారంబును, లక్షణదీపికయును, సాహిత్యచూడామణియును, కవికంఠపాశంబును, కవిగజాంకుశంబును, ఉక్తాదిఛందంబుల సంధించి, బంధవిచిత్రసంధాన బంధన గ్రంథం బనవద్యంబుగా సకలలక్షణంబు లీక్షించి, అక్షయాంక్షుద్రవై లక్షణ్యంబులగు యక్షరంబులకు వివక్షించెద.

గ్రంథాంతభాగము:—అందు లయవిభాతి యను వృత్తము.

ననననననంబులును ననననసగంబులును
నెసఁగఁ గృతిపాదముల రసికముగఁ జెప్పన్
కుసుమశరవత్సుభగ యసదృశగుణానుయుత
వెస లయవిభాతి యని రసమసుకవీంద్రుల్.

15. కవిసర్పగారుడము. 3575

ఇది 28 కొండపల్లి పీచుకాగితపుఁబత్రములతోఁ గూడినది. వ్రాఁత కన్నడమోడీలో నున్నది. తప్పు లంతగ లేవు. పత్రము లచ్చట

చ్చటఁ గ్రిమిదష్టములైనను గ్రంథపాతము మాత్రము లేదు. 4950 ప్రతిలోని విషయము, నిందలివిషయము నొక్కటియే. అచ్చటచ్చటఁ గొలఁది మార్పులు గలవు. గ్రంథారంభమునందలి తొలిపద్యము లిందు లేవు.

గ్రంథారంభము:—

కావున జగదుపకారంబుగా శారదాతిలకంబును. వాతూలంబును అక్షయాక్షుద్రవైలక్షణ్యాం బమరవీక్షించి, గణంబులకు నుత్పత్తియు, ఫలంబులును, యోనులును, నక్షత్రంబులును, వర్ణంబులును, గ్రహంబులును, కులంబులును, రసంబులును, గణంబులును, అధిదేవతలును, గ్రంథాంతరంబుల ప్రయోగవిధంబు, సహజప్రయోగలక్షణంబు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, ఫలంబులు, కులంబులు, గ్రహంబులు వర్ణంబులును, నధిదేవతలు, భూతబీజ ప్రకారంబులు, రాసులు నక్షత్రంబులు యోనులు, తత్తద్వ్యాఖ్యానంబులు, గ్రంథాంతర సమ్మతులు, ప్రయోగలక్షణంబులు, మిత్రామిత్రశోధనక్రమంబులు, వేధావేధలక్షణంబులు, ప్రయోగవేళలు, స్వరంబులు, గతులు, దిక్కులు, గంధపుష్పభూషణోపహారంబులు, పూజాక్రమంబులు, ప్రస్తారముఖషట్ప్రత్యయంబులు, నుదాహరణభేదంబులు, శృంగారాది రసభావంబులు, మదనసాధనంబులెఱింగించెద.

కాచన బసవన యీగ్రంథమును రచియించినాఁడని తెలుపు నాశ్వాసాంతగద్యము.

ఇతి శ్రీమన్నందవరకులకలశ పారావార రాత్రేయసగోత్ర పవిత్ర సుజనవిధేయ కుకవికార్ద్రివేయుపైనతేయ కాచన బసవన నామధేయ ప్రోక్త శ్రీ గిరిమల్లికార్జుననామధేయాంకితంబైన కవిసర్పగారుడంబున గణాక్షరఫలంబన్నది ప్రథమాశ్వాసము.

యతుల యుదాహరణములతో నీప్రతి ముగిసిపోయినది. ప్రతి తుదిని సముద్రాల కృష్ణయ్య వ్రాసినదిగాఁ దెలియుచున్నది.

డింగితజ్ఞుఁడు రాముఁ డంగజాతహరాంఘ్రి
సంగమానసుని బతంగతేజు
పింగళాచారు విహంగమరాజతు
రంగసన్నిభుఁ గౌశికుం గనుఁగొని

గీ. గంగసత్కథ నీవు చెప్పంగ వింటి
కొంగున ముడుచు బంగారుభంగి నొప్పు
తుంగసుకృతంబు కాంక్ష దీరంగఁ గలిగె
సంగతానంద ! నిన్ను మెచ్చంగ వశమె ? ౧౬౭

చ. అన విని సంతసించుచుఁ గుశాన్వయుఁ డజ్జనపాలనందనుం
గనుఁగొని పల్కె బాహుబలఖండితదానవవీర రాఘవా!
వనజహితుండు గ్రుంకెఁ గనవచ్చెఁ దమిస్రము దిక్కులందు నిం
క ననుజుఁ డీవునున్ సుఖముగా శయనింపుఁడు నాదుసన్నిధిన్. ౧౬౮

క. అని పల్క రామలక్ష్మణు
లనురాగముతోడ మునిజనాధ్యుసమీపం
బునఁ దృణవిరచితశయ్యల
ననువుగ నిద్రింపఁగా నిశాంతం బగుడున్ ౧౬౯

గీ. అపుడు పౌలోమి తనపట్టి యూడుకొనఁగఁ
దలఁచి తత్తల్పమున కూర్ధ్వతలమునందు
ద్రేలఁగట్టిన బలుమగతాలబంతి
విధము దోఁపంగ దివిఁ దోఁచె వేఁగుజుక్క. ౧౭౦

గీ. జక్కవలవిందు పొడము ప్రాగ్దిక్కునందు
మ్రొక్కఁదని తెల్పుచుండె నాఁ గుక్కుటములు
రెక్క లల్లార్చి కంఠముల్ నిక్కఁజేసి
కుక్కురో కో యటంచును గూయ సాఁగె. ౧౭౧

వ. ఆసమయంబున రామలక్ష్మణులు మేల్కాంచి సూర్యోదయావసరం
బునం బ్రాతరాహ్నికకృత్యంబుల నిర్వర్తించి సకలమునిజనంబులకు

నమస్కరించి, కౌశికసమేతులై యచ్చోటు నిర్గమించి, పరిపూరిత భక్తమనోరథయగు భాగీరథి నుత్తరించి, యవ్వలితీరంబునఁ బ్రవేశించి, యాసమీపంబునందు కలితురగాందోళికాదివిరాజితంబును, ధనధాన్యసంపన్నంబును, నిరంతరజనసంకులంబును, మణిగణఖచిత గోపురంబును, నగు విశాలాపురంబుం గాంచి, తద్విలాసంబునకు హర్షించి, విశ్వామిత్రుంజూచి, యిన్నగరం బెవ్వరి దేలింగింపుం డనిన, రామచంద్రునకుఁ గౌశికుం డిట్లనియె. ౧౭౨

సీ. విను రామ! తొల్లింటి వృత్తాంత మంతయుఁ
విసిపింతు నెమ్మది వేడ్క కలర
బలవంతులగు నిర్జరులు దితినందనుల్
దమలోన నమృతంబు ద్రావఁ గోరి
వరమందరాద్రిఁ గవ్వంబుఁ గావించియు
సురగేంద్రుఁ ద్రాడుగా గిరికిఁ బన్ని
క్షీరసాగరము దుర్వారులై దరువంగ
నబ్ధిఘోషములు బ్రహ్మాండ మెల్ల
గీ. నిండె; నంతట దుగ్ధవార్నిధిని దివ్య
తనుఁడు దివ్యకమండలుధారి యగుచుఁ
బుట్టె ధన్వంతరి యనంగఁ బురుషవరుఁడు
దిశలఁ దనమేనికాంతులు దీటుకొనఁగ. ౧౭౩

వ. మఱియును. ౧౭౪

క. అచ్చుగ నమరులు దనుజులు
మచ్చిక లోదవంగ కడలి మథియింపంగా
నచ్చర లఱువదికోటులు
చెచ్చెర జనియించి రందు సితకమలాక్షా! ౧౭౫

వ. మఱియు నప్పాలవెల్లియందు 'వారుణి' యను సురయును, 'ఉచ్చైశ్శ్రవం' బను హయంబును, 'ఐరావతం' బను గజంబును, కమలాదేవి

యు, కౌస్తుభరత్నంబును, కల్పవృక్షంబు నాదిగా ననేకంబు లుద్భ
వించినవెనుక నమృతం బొదవిన నయ్యమృతంబునకై దేవదానవులు
కలహించుచుండ నాసమయంబున విష్ణుండు జగన్మోహినియై, తన
మాయాప్రభావంబున దైత్యసమూహంబు మోహితంబు గావించి,
యమృతం బపహరించె; నది కారణంబుగా సురాసురుల కధికసంగ్రా
మంబు వర్తించె. నందు నసురుల వధించి విజయంబు చేకొని, సురస
హితుండై యింద్రుండు సురలోకంబున కరిగి లోకత్రయం బేలుచు
సుఖంబుండె; ననంతరంబ. ౧౭౬

క. అమృతనిమిత్తంబున న
య్యమరులకును రక్కసులకు నధికము గాఁగన్
సమరం బగుటయు దానన్
విమతులచే సుతులు వెగుట విని దితి మదిలోన్. ౧౭౭

సీ. తద్దయు శోకించి తనవిభుఁ గశ్యప
మునివరుఁ గనుఁగొని వినతిఁ జేసి
యనఘాత్మ ! సురలు మదాత్మజాతుల నెల్లఁ
దునుమాడి రాజిలో దోర్బలమున
నసుతనై యాత్మలో నలమట నందుచు
నుంటిఁ గావున నాకు నురుబలుండు
పురుహూతహరుఁడగు పుత్రుండు గలుగంగఁ
గరుణింపవలయు శీఘ్రమున దేవ !

గీ. యనుడుఁ దనసతి దితిఁ గాంచి మునివరుండు
భూరికారుణ్యపీయూషపూరితాత్ముఁ
డగుచుఁ గోమలి నీవు నన్నడిగి నట్లు
సేమ మొనరింతు నెమ్మదిఁ జింత విడువు. ౧౭౮

క. తరుణీ వేవత్సరములు
నిరుపమశౌర్యమునఁ దపము నీ వొనరింపన్

గురుతరబలుఁడు పురందర
హరుఁడగు తనయుండు నీకు నరుదుగఁ బుట్టున్. ౧౭౯

క. అని యంగమార్జనముఁ గై
కొనఁజేసి మునీంద్రుఁ డేఁగె గురుతరతప మే
పునఁ జేయుఁగఁ గశ్యపుఁ డిటు
చన దితి కడునిష్ఠఁ దపము సలుపఁగఁ దొడఁగెన్. ౧౮౦

గీ. దితి తపముసేయుచుండుటఁ దెలిసి యాత్మ
నడలి సురలోకనాయకుం డరుగుదెంచి
ఫలజలాదు లొసంగుచుఁ బరమభక్తి
సవతితల్లికి శుశ్రూష సలుపుచుండె. ౧౮౧

వ. ఇట్లు సంక్రందనుండు సవిత్రికి సవినయంబుగా సపర్య లాచరించు చుండఁ బదివత్సరంబులు గొఱంతగా సహస్రవర్షంబులు నిండుటయు, నొక్కనాఁ డపరాహ్ణసమయంబున శిరోభాగంబు చరణప్రదేశంబుగా విస్రస్తకేశపాశయై దితి నిద్రించుచుండిన, ౧౮౨

గీ. అశుచియైయుండె దితి యిది యవసరంబ
టంచు దితి బొజ్జలోఁ బ్రవేశించి యాత్మ
కరకలితవజ్రధారఁ దద్గర్భ మేడు
ఖండములు గాఁగఁ గోసె నాఖండలుండు. ౧౮౩

గీ. కోయునెడ బాధ కోర్వక కుక్షి నున్న
శిశువు రోదింపఁగా సునాశీరుఁ డుల్ల
మలర'మారుద' 'మారుద'యంచుఁ గోయ
మిట్టిపడి లేచి యా సాధ్వి యిట్టు లనియె. ౧౮౪

క. తెగటార్పకు దెగటార్పకు
తగ వెడలు మటన్న దేవతానాయకుఁ డా
ప్పగ వెడలి వినయమొప్పఁగ
నగపడి కేల్మోగిచి యిట్టు లనియెన్ భక్తిన్. ౧౮౫

శా. తల్లీ! నీ వశుచిత్వ మొప్పఁ గడు నిద్రం జెందియుండంగ నే
నుల్లంబం దిది వేళయంచు దళనోద్యోగంబు గావించితిం,
దల్లోక్యం బొనరింపకున్న సుతు డుద్యల్లీల నీకబ్బువాఁ
డుల్లాసంబున నన్నుఁ ద్రుంచు నని లో నుగ్రక్రియారంభుఁడై. ౧౮౬

క. నీ వెఱుఁగవె యీ చందము
దేవీ నీసుతుఁడు నన్నుఁ దెగటార్పంగా
భావుకమె నీకు మదిలో
భావింపుము నేను నీదుపట్టిని గానే. ౧౮౭

ఆ. వె. కాన నీవు నన్ను గరుణఁ బ్రోవు మటంచు
వేల్పుఱేఁడు తన్ను వేఁడుచుండ
నమరవరుఁ డసాధ్యుఁడని దితి శపియింప
లేక మిగుల నమ్మలించి పలికె. ౧౮౮

క. తనయుండ వినుము నాచే
సిన దుష్కృత మిట్టి కీడు చేసెను నీ వే
మొనరించెదు నీపైఁ గిని
యను నినుఁ బ్రార్థింతు నాస్పృహను గూర్పు మిఁకన్. ౧౮౯

సీ. సుత ! భవత్కులిశఖండితగర్భసప్తఖం
డంబులు సతమారుతంబు లగుచు
గగనవాతస్కంధగాములు గాసమ్ము
మఱియును విను మాద్యమారుతంబు
నలువలోకమున రెండవమారుతము సురా
ధీశలోకమునఁ దృతీయమారు
తము గగనంబునం దక్కిన నలుమారు
తములు నల్దిక్కుల నమరమూర్తు
లగుచు నీయాజ్ఞ మెలఁగని మ్మనఘ నీవు
కినుక 'మారుద' 'మారుద' యనుట మారు

తాహ్వయంబులఁ దనరని మ్మునిన వినుచు
నింద్రుఁ డాదైత్యమాతతో నిట్టు లనియె. ౫౯

వ. దేవీ నీమనోరథంబు సిద్ధించు, నీకొమరులు సప్తమారుతంబులై దేవ
మూర్తులై సకలలోకంబులయందు సుఖంబునం బ్రవర్తించుచుందురు
సంతోషింపు మని పలికి, యప్పాకశాసనుండు నాకంబున కరిగె,
నిట్లు పుత్రాశంజేసి తపోనియతయైన దితికి శతమఖుండు పరిచర్య
నొనర్చుచుండిన దేశం బిదియని చెప్పి కౌశికుం డిట్లనియె. ౬౦

క. జనవల్లభ ! యిక్ష్వాకుని
తనయుండు విశాలుఁ డనఁగఁదగు రాజేలుఁ
ఘనమగు నీపట్టణ మా
తనిపేర విశాల యనఁగఁ దగు నిప్పురియుఁ. ౬౧

గీ. ఆవిశాలు విశాలాన్వయంబునందు
'సుమతి' యను రాజు జన్మించి సొంపు మిగుల
నీవిశాలాపురం బిప్డు డేలుచుండె
జనపతులు సంతతముఁ దన్ను సన్నుతింప. ౬౨

ఉ. చాపకళాధురీణ నవసారసలోచన రామ ! యీవిశా
లాపురి నేఁటిరాత్రి మది లాలస మానఁగఁ బవ్వళించుచున్
రేపు విదేహకుం జని విరించిసమున్ జనకక్షితీశ్వరున్
బాపవిహీనుఁ జూత మని పల్కుచుఁ గౌశికుఁ డున్న యత్తఱిన్.

ఆ. వె. మునివరేణ్యురాక వినుచు నాసుమతియు
కరము భక్తి నెదురుగాఁగ నేఁగి
మ్రొక్కి యర్ఘ్యపాద్యము లొసంగి మన్నించి
కుశల మడిగి కరుణఁ గోరి మ్రోల. ౬౪

వ. ఉన్నసమయంబున నమ్మునివరుం డజ్జనవరున కిట్లనియె. ౬౫

క. సుమతిగలవాఁడ వగుటను
సుమతి యనెడు పేరు నీకు శోభిలుచుండెన్

సుమతిజనవినుతకీర్తి వ
సుమతిన్ నినుఁబోలు నట్టి సుగుణులు గలరే. ౯౭

చ. అని వినయంబునం బలికి, యాతనితమ్ముని రాజు వేడ్క దీ
వనలిడి రామలక్ష్మణుల వార్తలు దెల్పఁగ నన్నరేంద్రుఁ డున్
మనమునఁ బొంగి రాఘవుల మన్ననఁజేయఁగ సత్వరంబుగాఁ
జని, తగ విశ్రమించి రట సంయమియున్ నరనాథసూనులున్ ౯౮

క. ఆరాతిరి చన మఱునాఁ
డా రాఘవు లమ్మునీంద్రుఁ డాత్మల ముద మే
పారఁగఁ బ్రభాతకృత్యము
లారూఢి నొనర్చి మిథిల కరిగిరి సరగన్. ౯౯

వ. అప్పు డప్పురోపకంఠంబున నొప్పుచున్న యొక్కయారామంబుఁ గని
యారామచంద్రుండు కౌశికమునీంద్రుం గాంచి, మునివరా! జనర
హితంబయ్యు నతిరమణీయంబగు నీయాశ్రమం బెవ్వరి దెఱింగింపవే
యని యడిగిన విశ్వామిత్రుం డిట్లనియె. ౧౦౦

ఉ. భూతలనాథ! రామ! విను పుణ్యచరిత్రుఁడు భూరితేజుఁ డా
గౌతముఁడన్ తపోధనుఁడు కాంత యహల్యయుఁ దానుఁ గూడి, ము
న్నాతతనిష్ఠ సన్మునిజనాళులు మెచ్చ ననేకవర్షముల్
ప్రీతిఁ దపంబు సేయుచును బెంపువహించుచు నుండ నొక్కెడన్.

గీ. అదను వేచి సురేంద్రుఁ డహల్యఁ గవయ
నాత్మఁ దలఁచుచు మదనశరాళిదళిత
హృదయుఁ డగుచును గౌతమాకృతి వహించి
పర్ణశాలఁ బ్రవేశించి పడతిఁ జూచి. ౧౦౨

క. కలకల నవ్వుచు నీతోఁ
గలియఁగ నేతెంచినాఁడఁ గామిని యనినన్
కలవాణి యతనిఁ గనుఁగొని
బలభేదనుఁ డని యెఱింగి పలికెఁ బ్రేమన్. ౧౦౩

ఆ. వె. అమరవిభుఁడ వౌదు వసుధాత్మ నిక్కంబు
దెలుపు నాకటంచుఁ జెలువ పలుక
నమరవిభుఁడఁ గానె యతివ నీ కిప్పుడు
దాఁప నేల యని యతండుఁ బలికె. ౬౦౪

వ. అని పరస్పరంబును మనోరథంబులు తేటపడం జెప్పుకొనుచున్న యెడ నమరవల్లభుం డహల్య కిట్లనియె. ౬౦౫

క. శాతోదరి! నీకొఱకై
గౌతమవేషంబు పూని కదిసితి నాకున్
జేతోమోదం బొదవఁగ
నీతఱి రతికేళిఁ దేల్పు మిందునిభాస్యా! ౬౦౬

క. గద్దరి మదనుం డిట్టు మన
కిద్దఱకుం ఘటనచేసె నిఁక నీమదిలో
తద్దయుఁ గూరిమి పెనఁగొన
ముద్దియ్యవె నాకుఁ దబిసి ముద్దియ వేగన్. ౬౦౭

సీ. కంజాక్షి! నీచన్నుఁగవ నంటఁ జాలని
కరముల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
చంద్రాస్య! నీమేనిసౌరు గాంచనియట్టి
కన్నుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
పల్లవపాణి! నీ పల్కులు విననిక
ర్ణంబుల కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు
కలకంఠి! నీతోడఁ గలిసి యుండనిశరీ
రంబున కేమి సౌఖ్యంబు గల్గు

గీ. నాతి! నీకూర్మి నాకు నీనాఁటి కబ్బెఁ
బడఁతి! నేఁడు త్రిలోకాధిపత్య మబ్బె
నాఁటికంటెను మిగుల నానంద మయ్యె
నెలఁత! నాభాగ్యగరిమ వర్ణింపఁ దరమె. ౬౦౮

గీ. తరుణి నామాట లెల్ల చిత్తమునఁ బూని
నమ్మెదో నమ్మవో సంశయమ్ము గాని
నిన్ను శచికంటె నధికగా నెన్నుచుండఁ
దెలుపనేటికి నామది దేవుఁ డెఱుఁగు. ౬౦౯

క. ఎవ్వరు గనకుండఁగ నిటు
పువ్వారుంబోఁడి మనకుఁ బొందు ఘటిల్లెన్
పువ్వులకోలవజీరుని
చివ్వకు నీమెచ్చుఁ గొంకు శీతాంశుముఖీ ! ౬౧౦

గీ. సకలశాస్త్రార్థవిజ్ఞానచతురుఁ డనుచు
వట్టిమాటలు జగతిలోఁ బుట్టెఁ గాని
స్నానసంధ్యాద్యనుష్ఠాన సరణి యట్లు
కామశాస్త్రార్థ మెఱుఁగునే గౌతముండు. ౬౧౧

గీ. గౌతమునకును నీకు సంఘటన మకట
వనిత ! నీప్రాయ మిన్నాళ్లు వ్యర్థమయ్యె;
నడవిఁ గాచిన చంద్రికయట్లు ధరణిఁ
బాడు గృహమున నున్న దీపంబుపోలె. ౬౧౨

గీ. జగతిలోపల నెంత యసాధ్యమైన
తపముచేతను సాధింపఁ దగును; గాన
భామ ! నీ వొనరించు తపంబువలన
నింద్ర భోగంబు సమకూరె నింత నిజము. ౬౧౩

క. చిలుకల కొలికీ ! మరువిరి
ములుకులగతి నీ కటాక్షములు నామెదపైఁ
బలుమఱు నాటిన తాళం
గలనా ? నను నేలు సురతకలనాసక్తిన్. ౬౧౪

మ. లలనా ! నీపయిఁ గూర్మిపెంపున మహోల్లాసంబు దీపింపమున్
గలనైన న్నినుఁ గూడి చొక్క మదిలోఁ గాంక్షింతు నట్లైన ను

త్పలపత్రాక్షి ! మదంబకంబులను రెప్పల్ మూయ వేనాఁడు; మా
యలనైవంబు గృపావిహీనుఁడయి నన్నస్వప్నునిం జేయుటన్. ౬౧౭

వ. అనుచు నేకాంతంబుగా శచీకాంతుండు కంతుశరకంపితస్వాంతుండై, తనయభిప్రాయంబంతయు నెఱింగించి వేఁడిన, మునికాంతయగు నహల్య నిరంతరసంతోషభరితాంతఃకరణయై, యూవంతైన వింత నొందక మంతనంబున నతని కిట్లనియె. ౬౧౮

గీ. అమరవల్లభ ! విను త్రిలోకాధిపతివి
నీకృపావీక్షణమునకు నేఁడు తగిన
దాననైతిని; నేఁజేయు తపము పండె;
నాకు కోరిక కొనసాఁగె నాకనిలయ ! ౬౧౯

క. వనితలు ననుఁ గనుచు మహా
మునిమగువా ! యనుచుఁ బిల్వ మోదము గైకొం
దును; శ్రీమంతుని కలికీ !
యనుచొట్టులు దోఁచు నప్పదార్థమువలనన్. ౬౨౦

క. ఆ యర్థము నిక్కముగా
నామెడ వర్తించె నిపుడు నాకేశ ! త్రిలో
కాయతమానితరాజ్య
శ్రీయుక్తుఁడవైన నీకుఁ జెలినై యుంటన్. ౬౨౧

క. నారూపము నాజవ్వన
మారయ మునిపత్నినగుట యర్థ్యామె చెపుమా
నీరజగర్భుని ప్రాఁతలు
ధారుణిలో నేటికైనఁ దప్పునె యకటా ! ౬౨౨

గీ. పదము లొత్తుచుఁ దనయొద్దఁ బవ్వళింపఁ
బర్వ మిది, నేఁడు వ్రతమని పలుకుఁ గాని
మానినవుఁ డొక్కరేయైనఁ గాని మదన
కదనసుఖ మంద నేరఁడు గదిసి నన్ను. ౬౨౩

క. సతి కెనయగు పతిచే నగు
రతి దలఁపఁగ మిగుల సుఖకరం బగుచుండున్
జతగాని వానిచే నగు
రతి దుఃఖకరంబగు న్సురవ్రజనాథా! ౬౨౨

క. గౌతమముని రూపముచే
నాతో సరియగును దేవనాయక! విను మ
చ్చాతుర్యవచనరచనల
కాతతసంతోష మంద నర్హుఁడె చెపుమా. ౬౨3

శా. ఆనందంబున నాభిభుం గనను పాకారీ! కృపాకారి నీ
గాన న్నేఁడు దురంతచింత లుడిగెన్ గారాము నాకబ్బె నీ
చాన న్నన్ను వరించు కోర్కులలరన్ సంభోగసంధాయివై
నానాబంధ విచిత్రవైఖరుల నానంబాబ్ధిలోఁ దేల్చుచున్. ౬౨౪

క. శతమన్యుఁడు పతి యని సం
తత ఖేదముఁ జెందుచుండ దైవము నాకున్
శతమన్యుని నినుఁ గూరిచి
యతిమోద మొనర్చె నిప్పుఁ డతిచిత్రముగన్. ౬౨౫

గీ. ఇంద్రుఁడ నటంచు కైతవం బింతె కాని
దర్పకుఁడ వంచుఁ దోఁచు సౌందర్య మరయ
శంబరారివి సుమనః కదంబకృతివి
హరిహయుఁడ వౌట సందియం బగును నాకు. ౬౨౬

చ. మనమున నిన్నుఁ గోరి, కడు మక్కువతోఁ జుత నున్న నాపయిన్
ఘనకృప నీవు వచ్చితివి గావున నీకిఁక విన్నవించెదన్
జనవున జాగుసేయక, వెసన్ మదనాశుగపీడ వీడఁగా
నను రతికేళిఁ దేల్చు సురనాయక! మాటలు వేయు నేటికిన్. ౬౨౭

క. అని పల్కు నహల్యం గని
వినయంబునఁ బలికె దేవ విభుఁ డావనితా!

వినుమీ వాడిన మాటలు
వనిత నాపెనుకకు బంపవలె జేసెన్. ౬౨౮

క. తరుణీమణి ! సరసత గల
సరసీరుహనేత్ర చెలిమి సంగతమైనన్
బురుషునకు నింతకంటెను
బరమానందకరమైన భాగ్యము గలదే. ౬౨౯

వ. అను సమయంబున, ౬౩౦

క. ఇరువురకు నింత సేపిటు
గురుకృతు లొప్పెనె యటంచు గొబ్బున గోపో
ద్ధురుడై మదనుడహల్యా
సురపతులన్ దూలనేసె సుమశరముల చేన్. ౬౩౧

వ. అంత నయ్యహల్యాకాంతా శచీకాంతులు పరస్పరసంజనిత ప్రేమాతిరేక సంభ్రాంతస్వాంతులై గాఢాలింగనంబు లొనర్చుచు, మధురాధరసుధాపానంబు లాచరించుచు, నఖదంతక్షతంబులు సేయుచు,లపనకపోలచుంబనంబులు గావించుచు సంభోగసమయోచిత మృదుమధురవచనంబు లాడికొనుచు, రతిరహస్యాది మదనశాస్త్రోక్తప్రకారాంగీకృత బహువిధవిచిత్ర బంధబంధుర సురతసంజాతానంద విస్మృతశరీరు లగుచుచుండి, కొంతసేపునకు దెలివినొంది, మందహాసభాసుర వదనారవిందులై, కందర్పప్రభావంబునకు విస్మితు లగుచున్నయెడ, రదప్రభావిజితకుందయు, కచనిచయవిజితమిళిందయు, మందగమనపరిహాసితగజబృందయు, పురందర సమాగమకృతానందయు నగు మునిసుందరి సంక్రందనున కిట్లనియె. ౬౩౨

చ. అనిశము బెంపుమీఱుచు మదాత్మను గీల్కొను పంచబాణవే
దన సడలించితీవు కడుధన్యత నొందితి; నింక బాకశా
సన ! నిను బాసి యొక్కనిమిషంబుననన్ నిలు పోవజాలనై
నను మదిసాధ్వసం బొకటి నాటుకొ యున్నది; యేమి సేయుదున్.

వ. అది యెట్టిదం టేని? యెఱిఁగించెద నాకర్ణింపుము. ౬౩౪

ఉ. చూతశరాకృతీ! బలనిషూదన! నీవు నేను గూడి యి
ట్లాతతలీల ముచ్చటల నాడుచునుండిన నింతలోపలన్
గౌతమమౌని వచ్చిన నకారణశాపము లిచ్చు నీకు నా
కీతటి నట్లుగాన దివి కేఁగుము చెచ్చెర నీవు నావుడున్. ౬౩౫

ఉ. కామిని! నాకు నీవయినఁ గల్గిన కూరిమి నిన్ను వీడఁగా
నామదిఁ దోఁపదైన నొకనాఁటికిఁ దీఱునె నాదుమోహ; మో
కోమలి! నీవు దెల్పినటు గొబ్బున నేఁగెద నింటి కాముని
గ్రామణి రాకమున్న ననుఁగన్న సహించునె మౌని శాంతుఁడై ౬౩౬

ఆ. వె. అతివ! యినుము నంటు నగ్నికి సమ్మెట
పెట్లు దగులునట్లు పేర్మితోడ
నన్నుఁ గదిసియున్న నిన్ను శిక్షించుఁ బో
గౌతముండు కోపకలితుఁ డగుచు ౬౩౭

ఆ. వె. కాన సత్వరంబుగా నింటి కేఁగెద
మగువ నన్ను నెపుడు మఱువకుండు
ముచితమైన వేళ నొగి వత్తు నిటకుమ
త్ప్రాణతుల్య! ఘనకృపా! యహల్య! ౬౩౮

వ. అని పల్కి, పునఃపునరాలింగనంబు గావించుచు, ప్రణయమధుర వచనంబు లాడుచుఁ గొంత తడ వుండి, యతిసాహసంబునఁ దదను రాగరజ్జువుం దెంపుకొని, నిలింపపతి యహల్యాకాంతను వీడ్కొని యుటజంబు వెలువడి వచ్చునెడ, నతనిముందట గౌతమమునీంద్రుఁ డెదు రేఁగుటయు, మహనీయతేజోవిరాజితుండును, సురనదీకృతావగాహనుండును, కరకలితగంగోదక కనత్కమండలుండును, పింగ జటాభారసంగతుండును, పరమతపోధనుండును నగు నమ్మౌని సింహునిం గాంచి, సురకుంజరుండు భయకంపితాత్ముండై యున్నసమయంబున, ౬౩౯

క. కన్నుల నిప్పులు రాలఁగఁ
గ్రన్నన సురపతిని జూచి, గౌతముఁ డనియెన్
మన్నింపఁగ నర్హుండవె
మున్నువలెన్ నీవు సేయు మూర్ఖత దలఁపన్. ౬౪౦

గీ. తప్పుఁ జేసినాఁడ విప్పుడు గావున
లోక మెఱుఁగ శిక్ష నీకుఁ జేతు
ముష్కరుండ వగుట ముష్కహీనుండవై
గర్వ ముడిగి యుండు పర్వతారి! ౬౪౧

గీ. అని శపింప, నింద్రు నండముల్ ధరణిపైఁ
దునిసి రాలె; నంత మునివరుండు
ఱాయిఁదలిగియున్న జాయను గన్గొని,
యధికకోపుఁ డగుచు ననియె నిట్లు ౬౪౨

ఉ. కోరికదీఱ నిప్డు సురకుంజరుఁ గూడి తవాచ్యమౌ దురా
చార మొనర్చి తీవు మునిజాయలలోపల నిన్నుఁబోలు వా
రేరి? వచింపుమిా? సుగుణహీనవు నిన్ననఁనేమి గల్గు; నో
నీరజనేత్ర సూఱిజననిందితవై తివి; ధాత్రి నయ్యయో! ౬౪౩

ఉ. తోయజగంధి! నీ వొసఁగు తోయము లంటఁగరాదు; గూడి నీ
తో యజనాదికృత్యములు తొల్లిటిభంగి నొనర్పరాదు; ని
న్నెయెడఁ దల్పరాదు; మదికింపుగ నిన్గని పల్కరాదు; నిన్
బాయఁగరాదు దుష్కృతము; భామిని మాటలు వేయు నేటికిన్.

క. సుగుణంబులగని మగనికిఁ
దగుమగువ యటంచు మున్ను దగువారలలోఁ
బొగడొందుచుండి, యిట్టులు
దగనిపనుల్ సేయునీకుఁ దగునే తరుణీ! ౬౪౫

గీ. హరికటాక్షంబు గలవారి కవనిలోన
భూరిసంసారబంధముల్ పోవునట్లు

హరి కటాక్షంబు నేఁడు నీ కబ్బెఁ గాన
బహులసంసారబంధంబుఁ బాయు నబల ! ౬౪౬

క. సబలారాతివటంచున్
ప్రబలతపశ్శక్తిఁగంటి పటుమతిచే ని
న్నబలారాతినిగాఁ జే
సి, బహుస్తుతి గాంతు నే నశేషజ్ఞులచేన్. ౬౪౭

వ. అని పలికి కోపోద్రేకంబున. ౬౪౮

క. భాషింపరాని దుస్తర
దోషముఁ జేసితివి; దిగుల దుర్మతి వగుటన్
యోషా ! నీ విచ్చోటన్
పాషాణమ వగుదు మనంగ బహువత్సరముల్. ౬౪౯

చ. అనిశపియించి, క్రమ్మఱ నహల్యను గాంచి మునీంద్రుఁ డాత్మలోఁ
గనికరమూని, రామ ! విను, కంజహితాన్వయవార్ధిసోముఁ డ
త్యనఘుఁడు రామచంద్రుఁడు దయాత్ముఁడు నిన్గన నేఁగుదెంచు ని
వ్వని కెపుడప్డు శాపము నివారితమౌ తదనుగ్రహంబునన్. ౬౫౦

క. నీలోపల బెగడకు మన
నీలోపలమై యహల్య నేలంబడెఁ ద
త్కాలమున గౌతముఁడు హిమ
శైలాగ్రంబునకుఁ దపము సలుపఁగఁ జనియెన్. ౬౫౧

వ. అంత. ౬౫౨

చ. అమరులపాలికేఁగి, దివిజాధిపుఁ డిట్లను; వేల్పులార ! గౌ
తముఁడు మహోగ్రమౌ తపముఁ దానొనరింపఁగఁ దత్తపంబునే
నమరహితంబుగాఁ జెఱుప నాత్మఁ దలంచుచు నేఁగి, తన్మనః
కమలము నొంప, నన్విఫలుగా శపియించె మునీంద్రుఁ డల్కచేన్.

గీ. అటుశపించిన నాదర్ప మడఁగె మీరు
విఫలుఁడగు నన్ను సఫలుఁ గావింపుఁ డన్న

సురలు పితృదేవతల నెల్లఁ జూచి, హరికి
నెలమి మేషాండములు గూర్పవలయు మీరు. ౬

క. అన విని పితరులు సురలం
గని, మీరలు సెప్పినట్లు గావింతుము మే
మని, మేషాధిపు కార్యం
బని మేషాండములు దెచ్చి, యదికిరి హరికిన్. ౬౧

వ. నాఁట నుండి యింద్రుండు మేషాండుఁడయ్యె; నిది గౌతమాశ్రమ
బివ్వనంబునఁ బతిదత్తశాపతప్తమానసయగు నహల్యాశిలారూపధ
ణియై భవద్దర్శనంబుఁ గోరియున్నది; గావున రఘువరా! యచ్చో
నీ వరిగి, యమ్మునిసతిని శాపరహితం జేయుమని పల్కిన, వల్లెయ
కృపాసాంద్రుండగు రామచంద్రుండు విశ్వామిత్ర లక్ష్మణ సహితుఁ
డగుచుఁ దదాశ్రమంబుఁ బ్రవేశించె; నయ్యవసరంబున. ౬౨

చ. వనజదళాక్షుఁడైన రఘువర్యుని రాక విహీనపాపయై,
యనుపమభాగ్యయై, నిజశిలాకృతి వీడి, నిరస్తఖేదయై,
తనను మేనికాంతులను దద్వన మెల్ల నెలుంగఁ జేయుచుఁ
గనకశలాకయో యనఁగఁ గన్పడె గౌతమకాంత వింతగాన్ ౬౩

సీ. రామలక్ష్మణులంత రయమునఁ బావని
యగు నా యహల్యపాదాబ్జములకు
మ్రొక్కిన వారల ముదముతో దీవించి,
పతిపల్కు వాక్యముల్ భావమునను
దలఁచుచు, నతిథిసత్కారంబు గావించి,
సన్నుతించుచు నుండ, నరగ సురలు
కుసుమవర్షము వేడ్కఁ గురియించి; రట దివ్య
భూరిభేరీస్వనంబులు సెలంగె;

గీ. సకల దివిజులు నరుదెంచి సాధురీతి
నయ్యహల్యను వినుతించి యరిగి; రంత
గౌతముఁడు వచ్చి, తనభార్యఁ గదిసి, మదిని
సమ్మదంబున నారామచంద్రుఁ బొగడె. ౬౪

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు - ప్రతిష్ఠాపకులు.

శ్రీశ్రీ మహారాజా రావు వేంకటకుమారమహీపతి సూర్యారావుబహద్దరువారు పిఠాపురము మహారాజావారు. పరిషద్యావజ్జీవాధ్యక్షులు.

కీ. శే. శ్రీ వేంకటగిరి మహారాజావారు.

కీ. శే. శ్రీ బొబ్బిలి మహారాజావారు.

ఉద్ధారకులు.

శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరువారు- ఉయ్యూరు జమీందారువారు.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యనిర్వాహకసభావర్గము.

కార్యనిర్వాహకసభాధ్యక్షులు.

కళాప్రపూర్ణ జయంతి రామయ్యపంతులుగారు, బి. ఏ., బి. ఎల్.

కార్యదర్శులు.

కిడాంబి రాఘవాచార్యులుగారు, ఎం. ఏ., బి. ఎల్.

వింజమూరి వెంకన్నపంతులుగారు, ఎం. ఏ.

కార్యనిర్వాహకసభాసభ్యులు

దివాన్ బహద్దర్ కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తినాయుడుగారు (కోశాధ్యక్షులు)

పెద్దాడ రామస్వామిగారు, ఎం. ఏ.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహముగారు.

సాహిత్యవిశారద కాశీభట్ట సుబ్బయ్యశాస్త్రిగారు.

కోశా శివనాథశాస్త్రిగారు,

నిడుదవోలు వేంకటరావుగారు, బి. ఏ.

ఆకెళ్ల వెంకట్రామయ్యగారు.

కేశవరపు కామరాజుగారు.

పిల్లారిశెట్టి రంగబ్రహ్మేశ్వరరావునాయుడుగారు.

ప్రతివాదిభయంకరం పార్థసారథిగారు, బి. ఏ., ఎల్. ఎల్. బి.

Printed by N. Achutaramiah at the Cocanada Printing Works Cocanada and Published by K. Raghavacharyulu, Secretary, Telugu Academy, Cocanada.